

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

**SAKRÁLNÍ GOTICKÁ ARCHITEKTURA
MĚSTA ZNOJMA**

bakalářská diplomová práce

JANA POSPÍCHALOVÁ

Vedoucí práce: Mgr. Petr Čehovský, Ph.D.

Olomouc 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a zdroje, které jsem při jejím zpracování použila.

Rozsah práce: 109 836 znaků (včetně mezer).

V Olomouci dne 15. 5. 2018

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu své bakalářské práce, panu Mgr. Petru Čehovskému, Ph. D., za jeho ochotu, podnětné připomínky, doporučení při výběru literatury a celkový zájem o toto téma.

Mé díky patří i zaměstnancům Státního okresního archivu Znojma za jejich pomoc a poskytnutí důležitých materiálů, panu PhDr. Jiřímu Kacetlovi za prohlídku Jihomoravského muzea v prostorách bývalého minoritského kláštera, panu Ondřeji Lazárkovi ze *Zpravodaje znojemských farností* za pomoc v dohledání stavebně historických průzkumů a otci Martinu Hönigovi za zpřístupnění některých objektů. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině a blízkým za stálou podporu při studiu.

Obsah

1. Úvod.....	5
2. Přehled literatury a vývoj bádání	6
3. Dějiny města Znojma od 13. století do počátku 16. století	10
4. Vývoj sakrální gotické architektury ve Znojmě	15
5. KATALOG	23
5.1. Sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie ...	24
5.2. Kostel sv. Jana Křtitele	29
5.3. Kostel sv. Petra a Pavla.....	31
5.4. Kostel sv. Mikuláše.....	33
5.5. Dominikánský klášter	41
5.6. Kostel sv. Alžběty	44
5.7. Kostel sv. Michala	47
5.8. Kaple sv. Anny a Martina (Svatováclavská kaple).....	51
6. Závěr	54
7. Resumé	55
8. Summary	55
9. Seznam literatury a zdrojů	56
9.1. Literatura.....	56
9.2. Prameny	63
9.3. Internetové zdroje a zdroje obrázků.....	65
10. Seznam obrazové přílohy	67
11. Obrazová příloha.....	76
12. Anotace	119

1. Úvod

Cílem této bakalářské práce je sestavení katalogu významných gotických sakrálních památek města Znojma a vytvoření studie o vývoji znojenské gotické církevní architektury. Ve formě katalogových hesel jsou zde popsány stavby jak dochované, které přispívají k utváření historického jádra města, tak i objekty již zaniklé.

Znojmo, jedno z nejvýznamnějších moravských měst, se nachází u řeky Dyje a v blízkosti rakouských hranic. Město má bohatou historii. Již v prehistorické době zde existovala osídlení a významné místo představovalo i nedaleké hradiště nad řekou Dyjí. V románském období se Znojmsko stalo přemyslovským knížectvím a za vlády Přemysla Otakara I. se město roku 1226 stává královským. Právě od 13. století zažívá Znojmo velký rozkvět, který je spojen i se stavitelskou činností, kterou se bude tato práce zabývat. Vznikají kláštery minoritů a klarisek a zároveň jsou přestavovány i původně románské stavby v novém gotickém stylu. Ve 14. století k nejvýznamnějším počínům patří výstavba chrámu sv. Mikuláše, v 15. století pak přestavba kláštera dominikánů či kostela sv. Michala.

První část práce je věnována dějinám Znojma a zaměřuje se především na období gotiky, tedy přibližně od 13. století do počátku 16. století. Jsou zde zmíněné významné události a představeny důležité osobnosti této doby. Následuje studie, která podává přehled o vývoji gotické sakrální architektury města.

Klíčovou část představuje samotný katalog jednotlivých památek, které jsou řazeny chronologicky. Každé heslo přináší přibližnou dataci vzniku objektů. Dále je zde uveden krátký přehled bádání a představena historie stavby. Nejdůležitější je popis samotné stavby spjatý s analýzou dochovaných gotických prvků. U nedochovaných kostelů se tyto části omezují pouze na stručný popis jejich přibližné podoby, vytvořené na základě nalezených základů zdiva či některých vyobrazení středověkého Znojma. V úplném závěru je k bakalářské práci připojena obrazová příloha, sestávající z půdorysů, kreseb a fotografií.

Při psaní práce jsem čerpala informace z odborné literatury zabývající se dějinami a uměleckými památkami Znojma, dále ze stavebně historických průzkumů některých památek a zdrojem byly i starší diplomové práce.

2. Přehled literatury a vývoj bádání

Bohatá historie Znojma s množstvím uměleckých děl a stavebních památek zaujala mnohé badatele, především však ty místní. K nejstarším publikacím, které nás seznamují se Znojmem, patří německy psaná díla historika Antona Hübnera. Jeho práce vyšly nejprve ve dvou svazcích – *Znaims geschichtliche Denkwürdigkeiten, Abth. 1* z roku 1843 a *Abth. 2* z roku 1846,¹ které v roce 1869 doplnil další knihou *Denkwürdigkeiten der knigl. Stadt Znaim*.² Autor líčí historické události a významné pamětihodnosti města. Také německy psané dílo Augusta Prokopa z roku 1904 popisuje památky Moravského markrabství, včetně těch znojenských.³ Téhož roku vyšel i první česky psaný místopis Znojenského okresu v rámci cyklu *Vlastivěda moravská* od Františka Václava Peřinky.⁴ Autorem mapujícím dějiny Znojma byl Anton Vrbka, který roku 1927 vydal německy psanou pamětní knihu, *Gedenkbuch der Stadt Znaim*.⁵

Na vybrané znojenské středověké stavby se zaměřil Dobroslav Líbal v publikaci *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*⁶ a jednotlivá hesla ke stavbám zpracoval i v pozdějším *Katalogu gotické architektury v České republice do husitských válek*.⁷ Líbal spolupracoval také se znojenským historikem Lubomírem Havlíkem, který se dějinám Znojma podrobně věnoval v knize *Znojmo, z minulosti města a jeho památek*⁸ z roku 1956, kde kromě historických událostí popisuje i umělecké památky a podává tak čtenářům obraz města, měnícího se v průběhu staletí. Bádání těchto dvou autorů je shrnuto ve společné publikaci *Znojmo, městská památková rezervace a památky v okolí*.⁹ První část tvoří Líbalova studie o stavebním a uměleckém vývoji města, druhá část představuje dějiny sepsané Havlíkem.

Oba badatelé se ke studiu historického Znojma vraceli opakovaně. Havlík přepracoval a doplnil své starší dílo a roku 1998 vydává *Dějiny královského města*

¹ Anton Hübner, *Znaims geschichtliche Denkwürdigkeiten, Abth. 1*, Znaim 1843; Anton Hübner, *Znaims geschichtliche Denkwürdigkeiten, Abth. 2*, Znaim 1846.

² Anton Hübner, *Denkwürdigkeiten der knigl. Stadt Znaim*, Znaim 1869.

³ August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung. Band 2, Das Zeitalter der gotischen Kunst*, Wien 1904.

⁴ František Václav Peřinka, *Vlastivěda moravská. Znojenský okres*, Brno 1904.

⁵ Anton Vrbka, *Gedenkbuch der Stadt Znaim*, Nikolsburg 1927.

⁶ Dobroslav Líbal, *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*, Praha 1948.

⁷ Dobroslav Líbal, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001.

⁸ Lubomír Havlík, *Znojmo, z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956.

⁹ Dobroslav Líbal – Lubomír Havlík, *Znojmo, městská památková rezervace a památky v okolí*, Praha 1961.

*Znojma a Znojemského kraje od nejstarších dob do sedmdesátých let 19. století.*¹⁰ Líbal se zaměřil na minoritský klášter a společně s Emílií Holanovou vytvořili v roce 1964 stavebně historický průzkum kláštera, doplněný studií o využití a architektonických úpravách.¹¹

Důležitý zdroj informací představuje i podrobná monografie *Znojmo*¹² z roku 1966 od trojice autorů Václava Richtera, Bohumila Samka a Miloše Stehlíka. Badatelé se totiž více než na historii zaměřují podrobněji na umělecký vývoj ve městě. Autoři tak přináší řadu nových poznatků. Vývoj architektury do doby založení města popsal Richter a architekturu od 13. století a v mladších dobách zpracoval Samek.

Velkým přínosem v rámci bádání o znojenské architektuře jsou práce znojemského historika a lékaře Karla Fily. Významné jsou jeho četné příspěvky publikované během několika let ve *Zpravodajích znojemských farností*.¹³ Jeho texty z rubriky „Trochu znojenské historie“ (později nazvané „Něco znojenské historie“) se zaměřují nejen na dějiny, ale i na bádání o znojemských kláštorech, kostelech a kaplích či historických osobnostech Znojma. Pro mou práci byly nejvíce podnětné články o dominikánském klášteře, kostelu sv. Michala a především cyklus zabývající se zaniklými církevními stavbami ve Znojmě. Roku 1995 vyšla i několikastránková Filova publikace o chrámu sv. Mikuláše.¹⁴ V rámci svého bádání spolupracoval autor se stavitelem Václavem Pavlíkem, který vytvořil spoustu kreseb s rekonstrukcemi církevních staveb. Sám Pavlík se později zabýval studiem bývalého kostela sv. Jana Křtitele.¹⁵

Středověké architektuře Znojma se podrobně věnoval i Petr Kroupa. V roce 1994 vyšel v periodiku *Průzkumy památek* jeho stavebně historický průzkum kostela sv. Mikuláše.¹⁶ Důležité pro tuto práci jsou i příspěvky v rozsáhlém katalogu výstavy z roku 1999 *Od gotiky k renesanci: výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*,

¹⁰ Lubomír E. Havlík, *Dějiny královského města Znojma a Znojemského kraje od nejstarších dob do sedmdesátých let 19. století*, Brno 1998.

¹¹ Dobroslav Líbal – Emília Holanová, *Minoritský klášter ve Znojmě. Studie využití a architektonických úprav* (nepublikovaný strojopis, uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Praha 1964.

¹² Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Praha 1966.

¹³ Karel Fila, Trochu znojenské historie/Něco znojenské historie, in: *Zpravodaj znojemských farností*, Znojmo 1992–1996.

¹⁴ Karel Fila, *Chám sv. Mikuláše ve Znojmě*, Znojmo 1995.

¹⁵ Václav Pavlík, *Znojmo – bývalý kostel sv. Jana Křtitele*, Znojmo 2000.

¹⁶ Petr Kroupa, Farní kostel sv. Mikuláše ve Znojmě, *Průzkumy památek 2*, 1996, s. 73–99.

svazek II, Brno.¹⁷ Kromě kapitol o církevní architektuře na jižní Moravě a dobovém vzhladu gotických kostelů je Kroupa i autorem katalogových hesel znojenských památek – kostela sv. Mikuláše, kostela sv. Michala a kaple sv. Anny a Martina. Jednotlivá hesla krátce shrnují dějiny stavby a spíše se podrobněji zaměřují na architektonickou analýzu staveb. Podobně jako u kostela sv. Mikuláše byl roku 1995 Janem Eliášem proveden stavebně historický průzkum i u kostela sv. Michala.¹⁸

Klášteři minoritů a klarisek se dále věnovala Klára Benešovská. Svým bádáním přispěla v roce 1998 do sborníku příspěvků *Česko-rakouské vztahy ve 13. století*.¹⁹ Bývalými konventy se zabývala i nadále a spolu s Dušanem Foltýnem napsala dané heslo v *Encyklopedii moravských klášterů*²⁰ z roku 2005. V téže publikaci nalezneme i příspěvky Petra Kroupy, který se podílel na heslu k bývalému konventu františkánů s kostelem sv. Alžběty a dále jsou v encyklopedii uvedena hesla k bývalé jezuitské koleji s chrámem sv. Michala a dominikánskému klášteru s kostelem sv. Kříže.

V současnosti přispívají k poznání dějin města studie Jiřího Kacetla, znojenského historika a zaměstnance zdejšího Jihomoravského muzea. Pro mou práci byla přínosem především studie o středověkém měšťanském špitálu otištěná ve *Sborníku Státního okresního archivu Znojmo 2008*.²¹

Z novějších publikací je třeba zmínit knihu Karla Kuči *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*.²² V osmém svazku je podán celkový souhrn dosavadních informací o Znojmu. Opomenuty nejsou ani významné stavby. Nové poznatky v rámci bádání o mikulášském chrámu publikovali Klára Benešovská a Jan Chlíbec v roce 2016.²³ Nejnovějším dílem zmiňujícím středověké Znojmo je kniha

¹⁷ Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II.* Brno, Brno 1999.

¹⁸ Jan Eliáš, *Znojmo, kostel sv. Michala* (nepublikovaný stavebně historický průzkum, uloženo v dominikánském klášteře ve Znojmě), Brno 1995.

¹⁹ Klára Benešovská, *Klášteři minoritů a klarisek ve Znojmě a jeho středověká podoba*, in: Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (edd.), *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II.*, Praha 1998, s. 217–236.

²⁰ Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005.

²¹ Jiří Kacetyl, *Historie středověkého měšťanského špitálu na horním předměstí Znojma*, in: *Sborník Státního okresního archivu Znojmo 2008*, Znojmo 2009, s. 84–107.

²² Karel Kuča, *Znojemská aglomerace – Znojmo*, in: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 8. díl/V-Ž*, Praha 2011, s. 646–679.

²³ Klára Benešovská – Jan Chlíbec, *Dne 9. prosince 1437. Znojemský chrám sv. Mikuláše v době smrti císaře Zikmunda*, in: Eva Doležalová – Petr Sommer (edd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou; věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*, Praha 2016, s. 279–297.

editora Aleše Mudry z roku 2017, *V oplatce jsi všecek tajně*,²⁴ která sleduje eucharistické aspekty v sakrálních stavbách, v případě Znojma v chrámech sv. Mikuláše a Michala.

Jelikož se historické centrum stalo oblíbeným turistickým místem, bylo sepsáno i několik průvodců po městě, které představují jednotlivé památky. Například průvodce kostelem sv. Mikuláše zpracoval Libor Šturc.²⁵ Zdrojem informací jsou i některé diplomové práce. Na Filovu publikaci o mikulášském chrámu navázala práce Jana Hirše²⁶ z roku 2007 a rovněž Jan Kočí²⁷ ve své práci o zaniklých církevních stavbách Znojma čerpá z Filových příspěvků ve *Zpravodaji znojemských farností*.

²⁴ Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017.

²⁵ Libor Šturc, *Chrám svatého Mikuláše ve Znojmě*, Brno 2008.

²⁶ Jan Hirš, *Vývoj kostela sv. Mikuláše ve Znojmě a jeho církevního okrsku v průběhu staletí* (bakalářská diplomová práce), Katedra historie PdF MU, Brno 2007.

²⁷ Jan Kočí, *Zaniklé církevní stavby královského města Znojma a jeho blízkého okolí* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, Praha 2015.

3. Dějiny města Znojma od 13. století do počátku 16. století

Město Znojmo představovalo již od raného středověku jedno z nejdůležitějších moravských center a také zdejší nejsilnější hraniční pevnost.²⁸ Příznačná poloha na hranicích v okolí řeky Dyje dala městu vhodné podmínky, aby se stalo nejen obchodním střediskem, ale také správním a kulturním centrem jižní Moravy. Právě přes Znojmo se během staletí šířily nejnovější vlivy z rakouského Podunají i do dalších oblastí. Četné archeologické nálezy, architektonické památky i historické prameny svědčí o velkoleposti města.

Počátky osídlení sahají až do 8. století, kdy se naproti dnešnímu hradu rozléhalo staromoravské Hradiště, kde byla vystavěna rotunda sv. Hippolyta, kterou nahradil pozdně románský kostel, doložený ve 20. letech 13. století.²⁹ Poté, co Přemyslovci na počátku 11. století dobyli Moravu, stalo se Hradiště správním sídlem. Románský znojemský hrad na druhé straně gránického údolí, jakožto nové sídlo Přemyslovců, nechal před rokem 1037 vybudovat až Břetislav I.³⁰ Významnou součástí areálu představovala románská hradní kaple Panny Marie, dnes známá jako rotunda sv. Kateřiny, zdobená unikátními freskami. Po smrti Břetislava nastupuje dynastie Konrádovců, jejichž knížata začala razit své mince.³¹ Mezi nejvýznamnější znojemská knížata patřil Lutold (†1112), pravděpodobný zakladatel chrámu sv. Mikuláše, a Konrád II. Ota (1136/1141–1191), který se nakonec roku 1189 stává i knížetem českým.³² Kromě vydání nejstaršího českého zákoníku, *Statuta Konráda Oty*, se zasloužil roku 1190 i o založení kláštera premonstrátů v nedaleké Louce.

S klášterem jsou spjaté dvě důležité listiny z roku 1226, díky kterým je možné si udělat představu o podobě podhradí. První líčí spor mezi louckým opatem Floriánem z kostela sv. Mikuláše a knězem Adamem z kostela sv. Michala. Adam si nárokoval některá farní práva. Opat mu tedy svěřil právo křtu a pohřbívání v osadě Bala a v okolí sv. Michala.³³ Součástí tehdejšího předhradí byl tedy duchovní okrsek kolem kostela a osada Bala (tzv. vicus³⁴) v blízkosti cesty směrem na Prahu. V druhé listině, vydané

²⁸ Jiří Kacetl, Znojmo jako nejsilnější středověká hraniční pevnost jihu Moravy, in: *Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské. XXX. mikulovské sympozium 22–23. října 2008*, Brno 2009, s. 165–183.

²⁹ Richter – Samek (pozn. 12), s. 13.

³⁰ Ibidem, s. 15.

³¹ Vrbka (pozn. 5), s. 32.

³² Richter – Samek (pozn. 12), s. 19.

³³ Ibidem, s. 26

³⁴ Ibidem. Pojem vicus představoval označení pro osadu se zvláštními právy či trhovou osadu.

Přemyslem Otakarem I., přiřazuje král k nově zakládanému městu statek Kulchov (v místech dnešního Dolního náměstí), který vlastnila Louka. Král si chtěl nárokovat i okolí sv. Mikuláše, tedy trhovou osadu Újezdec, která však vždy byla věnem kostela.³⁵ Kromě těchto jmenovaných osad se na východě u dominikánského kláštera rozléhala ještě Uherská Ves, tj. vicus Uhrů. K podhradí nejspíše náležela i židovská osada, tj. vicus judeorum, v místech dnešní ulice Veselé.

Král Přemysl Otakar I., který do roku 1226 povyšuje Znojmo na město královské, pověřuje lokátora ohrazením vymezeného území města a stavbou městských bran. Do gotického města vedly tři hlavní brány. Horní severozápadní brána směřovala k Jihlavě a na Prahu, střední východní brána směřovala k Brnu a dolní branou směrem na Vídeň se sestupovalo k Louce. K řece Dyji pak vedla ještě jedna brána – napajedelská. Ve městě se uplatňovalo norimberské právo a bylo spravováno rychtářem a městskou radou.³⁶ Právě 13. a 14. století představovalo pro Znojmo období rozkvětu. Začalo být postupně opevňováno hradbami s věžemi a dostalo se mu řady výsad a dalších privilegií. Také přicházející němečtí kolonisté z Rakous navýšili počet obyvatel a obohatili zdejší slovanskou kulturu.³⁷

Působení Václava I. znamenalo pro Znojmo především období bojů v Rakousích, probíhajících mezi lety 1230–1246. Velký spor vedl Václav se synem, moravským markrabětem Přemyslem Otakarem II., který si Znojmo zvolil za své sídlo, čímž se stalo střediskem odporu proti králi.³⁸ Nakonec se však Václav se svým synem smířil.

Po svém korunování na krále dal Přemysl rozšířit hrad a dokončit opevnění města. S příchodem žebavých řádů byl dále v blízkosti hradu založen klášter minoritů a u střední brány klášter dominikánů. K minoritům přivedl král řád klarisek a právě v kryptě jejich společného kostela Nanebevzetí Panny Marie byl Přemysl dočasně pohřben poté, co podlehl Rudolfovi Habsburskému v bitvě na Moravském poli v roce 1278. Jeho syn Václav II. však roku 1296 nechal ostatky otce převést do katedrály sv. Víta v Praze.

Rudolf Habsburský začal ve Znojmě uplatňovat vídeňská práva, potvrdil zástavní právo a zrušil v okruhu míle po dobu pěti let placení daní a královských mýt.³⁹

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem, s. 31.

³⁷ Havlík (pozn. 10), s. 37.

³⁸ Havlík (pozn. 8), s. 32.

³⁹ Ibidem, s. 33.

Rovněž povolil vaření piva ve městě. Úplné městské právo, tedy právo vymezující vztah města k panovníkovi a členů navzájem, potvrdil městu i král Václav II. při své návštěvě v roce 1292. Dále povolil městu čepovat pivo v okruhu jedné míle a daroval mu les Leskovec.⁴⁰

Vymření Přemyslovců v roce 1306, kdy byl v Olomouci zavražděn král Václav III., představovalo pro Znojmo ztrátu svého postavení na Moravě a hlavním správním centrem se postupně stává Brno. V tomto období, kdy se Znojmo postavilo na stranu panovníka Jindřicha Korutanského, muselo čelit řadě rakouských útoků. Při jednání v roce 1308 se nakonec Habsburkové vzdávají nároku na české země. Jindřich se městu odvděčil tím, že na šest let osvobodil město od platů, zavedl volbu rychtáře a roku 1307 mu udělil pražské právo.⁴¹

Po usednutí Jana Lucemburského na trůn bylo Znojmo několikrát zastaveno vévodům rakouským. Jeho vláda se nesečkala s přízní české šlechty. Nespokojené znojenské pány zastupoval Jindřich z Lipé, který spolu s Bedřichem Rakouským vystoupil proti králi. Tomuto spojení nakonec král podlehl. Zastavené Znojmo přešlo od rakouských vévodů zpět k české koruně.⁴² V roce 1326 král potvrdil výsadu výběru cla ze soli, obilí a možnost obchodovat s vínem. Sám město několikrát navštívil. Při jeho návštěvách v letech 1327 a 1335 však město vyhořelo. Požár v roce 1335 byl způsoben při oslavách svatby Janovy dcery Anny s rakouským arcivévodou Otou Habsburským. Janův syn, markrabí Karel, musel místo věna Otovi zastavit hrad a město. Následujícího roku je však král vykoupil a patronát nad městem svěřil louckým premonstrátům. Moravské kupce osvobodil roku 1341 od placení mýta a od nového krále Karla IV. získali měšťané roku 1375 privilegium prodávat své víno ve všech zemích koruny české s výjimkou Prahy.⁴³ O tehdejší prosperitě města svědčily i dlážděné ulice, vlastní vodovod, dva špitály či lázně.

Znojmu však nastaly těžké časy. Roku 1404 muselo město čelit rakouskému a uherskému obléhání pod vedením Albrechta Rakouského a Zikmunda Lucemburského, kteří vytáhli proti Václavu IV., a neuniklo ani husitským válkám, které si vynutily opravy a zlepšení stávajícího opevnění. Znojmo se přidalo na stranu Zikmunda Lucemburského. Povstání, vedené především z husitské základny v Jevišovicích, se

⁴⁰ Vrbka (pozn. 5), s. 46.

⁴¹ Havlík (pozn. 10), s. 46.

⁴² Havlík (pozn. 8), s. 34.

⁴³ Ibidem, s. 36.

podarilo potlačit a několik husitů bylo upáleno. Ničení vojenských tažení se však projevilo na tváři města, kdy byly poškozeny domy a statky, především v severní části města, a také loucký klášter. Nejvíce zachován zůstal vnitřek města. Důležitý den, uzavírající tyto válečné události v dějinách města, představuje 9. prosinec 1437, kdy král Zikmund Lucemburský umírá na znojmském hradě a jeho tělo bylo po tři dny vystaveno v chrámu sv. Mikuláše.

Po krátkém panování Albrechta Rakouského nastupuje na český trůn Ladislav Pohrobek. Do města přichází kázat proti husitům italský mnich Jan Kapistrán, který se nemalým dílem zasloužil o vyhnání židů. Ti museli město opustit do roku 1454.⁴⁴ Jejich středověká synagoga byla nakonec přestavěna na kapli sv. Bernardina. Ladislav roku 1457 umírá a králem se stává zemský správce Jiří z Poděbrad.

Při tažení krále Jiřího na Moravu se Znojmo nakonec podřídilo a uznalo jeho vládu, za což smělo město razit své mince, uplatňovat mílové a mýtné právo a stavět hradby. Záhy však ovládl Znojmo Matyáš Korvín, král uherský, který se postavil na odpor Jiřímu. Po jeho smrti na krátko připadla Morava Matyáši a k české koruně se navrátila za Vladislava Jagellonského, který Znojmo oprostil od daní po dobu šesti let a potvrdil městská práva.⁴⁵ Veškerá práva kodifikoval až Ludvík Jagellonský roku 1523, kdy vznikla iluminovaná kniha městských práv, kodex, jehož součástí je i nejstarší dochované vyobrazení Znojma [1]. Knihu sestavil městský notář Štěpán z Vyškova a iluminace vytvořil olomoucký malíř Wolfgang Fröhlich. Na českou korunu si po smrti Ludvíka začal dělat nároky Ferdinand Habsburský, který během své korunovace navštívil i Znojmo. Za jeho vlády se Znojmo stalo hlavním sídlem obrany proti Turkům.

Ve 40. letech 16. století do katolického Znojma začalo pronikat protestantské učení. Především v kostele sv. Michala se střídali luteránští kazatelé. Roku 1555 začali kázat i v chrámu sv. Mikuláše.⁴⁶ I přes tyto události je 16. století označováno jako zlaté časy Znojma, kdy město prosperovalo a docházelo ke vzniku cechovních bratrstev.⁴⁷ V následujícím století dolehly na Znojmo události po bitvě na Bílé hoře roku 1620, kdy se doposud protestantské město stalo opět katolickým a kdy bylo následně postiženo třicetiletou válkou. Ani Švédové město neušetřili a dvakrát jej obsadili. Tyto události, doprovázené morovou epidemií, zapříčinily ztrátu tisíců obyvatel. Po těchto hrůzách

⁴⁴ Havlík (pozn. 10), s. 75.

⁴⁵ Vrbka (pozn. 5), s. 123.

⁴⁶ Havlík (pozn. 8), s. 76.

⁴⁷ Ibidem, s. 80.

nastala další válka, a to o rakouské dědictví. Na konci 18. století do podoby města zasáhlo převážně rušení klášterů josefínskými reformami a 19. století se neslo ve znamení napoleonských válek.

4. Vývoj sakrální gotické architektury ve Znojmě

V místě bývalého velkomoravského osídlení nechává král Přemysl Otakar I. před rokem 1226 postupně ohradit osady a vzniklé město povyšuje na královské. Zakládací listina se však nezachovala. S rozvojem hospodářství, řemesel a kontaktů s Podyjím v blízkém Rakousku stoupá i význam církevních institucí. Duchovní život se již od 12. století soustředil kolem románských kostelů sv. Mikuláše a sv. Michala ve městě a také u premonstrátů v nedalekém klášteře s bazilikou Nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava v Louce [6–10]. Od roku 1240 v Louce probíhala další etapa stavebních prací na klášteře. Svědčí o tom fragmenty kalichovitých hlavic s listy u válcových sloupků v dochovaném severním křídle ambitu z poloviny 13. století [8, 9]. Tyto fragmenty již vykazují znaky burgundského slohu přejímaného z podunajské oblasti.⁴⁸ Jde o přechodný styl přinášející první projevy gotického umění do Znojma. Slohově navazuje loucký ambit na kvadratury rakouských klášterů ve Zwettlu či Heiligenkreuzu, z moravského prostředí pak na křížové chodby velehradského či tišnovského kláštera.⁴⁹ Kostel se nám však díky pozdějším přestavbám dochoval v pozdně gotické a manýristické podobě.

Krátce po založení Znojma se u hradeb usazují mendikantské řády. K minoritům, doloženým před rokem 1239, se v 70. letech připojují klarisky. Oba kláštery spojoval kostel Nanebevzetí Panny Marie. Areál je však dnes známý pouze v torzu [11–28]. Ze stavby konventu minoritů, spadající do období poslední třetiny 13. století, se dochovala pouze dvě ramena křížové chodby. V severozápadním křídle sklenutém křížovou žebrovou klenbou se zachovala dvě původní lomená dvojdílná okna zdobená kružbou [23]. Podobné kružby, které mohly být inspirací, nalezneme v kostele sv. Salvátora při Anežském klášteře v Praze.⁵⁰ Rovné špalety oken ještě připomínají prvky románské architektury, avšak zahrocené laloky kružby, jednoduchost klínových žeber a prosté ostruhové patky patří mezi znaky gotického slohu. Tato strohost u znojemských minoritů vychází z cisterciáckých hutí, které požadovaly střídmost a směřovaly k tvarové redukci.⁵¹ Zároveň lze především v severovýchodním křídle nalézt prvky burgundského okruhu, svědčící i o vlivu podunajské tradice. Stavba společného

⁴⁸ Václav Mencl, *Románská a gotická hlavice jako prostředek k datování české architektury*, *Zprávy památkové péče X*, Praha 1950, s. 6.

⁴⁹ Tomáš Borovský – Jiří Kroupa – Petr Kroupa, *Bývalá kanonie premonstrátů s kostelem sv. Václava*, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 800.

⁵⁰ Benešová (pozn. 19), s. 224.

⁵¹ *Ibidem*, s. 224–225.

kostela pokračovala až do 30. let 14. století. K hlavní lodi se na jižní straně pojila boční loď, nad níž se v patře nacházela empora klarisek. Dvoulodí uzavíral dlouhý presbytář, charakteristický pro mendikantské architektury od poloviny 13. století,⁵² které postupně směřují k eliminaci příporového systému a jeho nahrazení jednoduchými konzolami.⁵³ Z fragmentů na jediné dochované zdi s jehlancovými konzolami [26, 28] je patrný vliv také cisterciáckých hutí v rakouském Heiligenkreuzu či Zwettlu, ale i cisterciáckého kláštera v Oseku, kde lze nalézt podobné konzoly.⁵⁴ Hruškové přípory opět ukončují ostruhové patky, tedy tvar, který se stává hlavním prvkem architektury 1. poloviny 14. století. Klášter znojenských minoritů je tak ukázkou spojení vlivů podunajské, cisterciácké i mendikantské architektury.

Kromě minoritů se u východní střední brány usazuje další žebravý řád – dominikáni. Jejich klášter s kostelem sv. Kříže je poprvé doložen roku 1243, avšak založení se datuje již do 20. let.⁵⁵ Jistě zde podobně jako u minoritů probíhaly stavební práce. Zachované části však pocházejí až z pozdější stavební etapy.

Pod správu kostela sv. Mikuláše náležel kostelík sv. Jana Křtitele [29–31] stojící v severní části Dolního náměstí, nejspíše ještě románského původu. Vznikl přibližně v polovině 13. století. Nic se z něj však nezachovalo, neboť zcela zanikl. Jeho gotickou podobu zachycuje veduta v *Kodexu městských práv* z roku 1523 [1]. Loď uzavíral jednoduchý pravoúhlý presbytář a v průčelí s trojúhelníkovým štítem se otevíral vysoký gotický portál. Podobně byl ke sv. Mikuláši filiální i kostel sv. Petra a Pavla [32–34] stávající v místech dnešního Václavského náměstí v blízkosti tehdejší židovské čtvrti. Ani tato stavba se nedochovala. Výstavba se klade do konce 13. století, ale první zmínka pochází až z počátku 15. století, proto například Lubomír Havlík nevyklučuje vznik i v tomto období.⁵⁶ Na loď navazoval polygonální presbytář s opěrnými pilíři a prostor osvětlovala gotická okna. Díky zániku obou kostelů nelze jejich architekturu podrobněji analyzovat.

Ve 14. století se podnětem pro další vývoj gotického stavitelství stal požár města v roce 1335, který pravděpodobně poškodil i původní románský kostel sv. Mikuláše [35–67]. Město se tedy na jeho místě rozhodlo vybudovat nový farní chrám. Oproti

⁵² Richter – Samek (pozn. 12), s. 37.

⁵³ Dalibor Prix, Mnohotvárnost raně gotického stavitelství (1233–1310), in: Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny země Koruny české. Architektura*, Praha 2009, s. 93.

⁵⁴ Benešová (pozn. 19), s. 223.

⁵⁵ Richter – Samek (pozn. 12), s. 36.

⁵⁶ Havlík (pozn. 8), s. 66.

dosud poměrně jednoduché architektury znojenských mendikantů představovala gotická novostavba chrámu sv. Mikuláše velmi nákladný a velkolepý počin, čerpající z progresivního umění českého i podunajského. Dlouhý a složitý stavební vývoj lze rozdělit na etapy, díky nimž je možné sledovat i vývoj gotického slohu ve Znojmě. Dispozičně se jednalo o síňové trojlodí se dvěma věžemi po stranách dlouhého presbytáře. Započalo se stavbou severní věže a následně obvodových zdí trojlodí s předsíní na severu a s druhou věží na jihu. Raně gotické dvouvěžové schéma se ve stejné době budovalo například i v Kroměříži u kostela sv. Mořice. Dispoziční řešení znojenského kostela však bylo nejspíše přejato z blízkého dolnorakouského prostředí. Totožné dispozice lze nalézt u kostela cisterciáckého kláštera v Neubergu nebo u chrámu sv. Štěpána ve Vídni.⁵⁷ Vliv vídeňské huti je patrný i v hruškovém profilování nejstarších západních polopilířů [46] v mikulášském chrámě, které je identické s profilováním pilířů svatoštěpánského trojlodí.⁵⁸ Jemné profilování polopilířů s hruškovci a výrazná linearizace jsou hlavním znakem této rané etapy stavby. Hruškový profil měly i pruty hvězdicové klenby severní předsíně [51], která se otevírala ven trojitou arkádou s profilovanými pilíři.⁵⁹ Uvnitř se ve stěnách nacházely gotické sedile [52] a do kostela vedl dvakrát odstupněný hrotitý hruškově profilovaný portál [48]. Podobně jako u minoritů byl i v kostele sv. Mikuláše použit motiv ostruhové podsekávaných patek [49] a konzol, navazující na podunajskou cisterckou tradici.⁶⁰ Kromě severní předsíně nalezneme ostruhové zakončení i u klenebních žeber vybíhajících na mezilodních sloupech nebo u klenby v sakristii.

V další etapě mezi lety 1360–1390 se pokračovalo na stavbě horní části obvodových zdí a mezilodních pilířů. Podle Kroupy se v tomto období ujímá stavební huti nový mistr, neboť dochází k razantní proměně tvarosloví odkazující na vliv jak podunajské, tak i české architektury.⁶¹ Místo hruškovců začínají být užívány oblé tvary. Profilované pilíře byly nahrazeny válcovými, hruškové pruty vystřídaly oblouny a ostruhové patky ustoupily jehlancovým konzolám [53]. Doposud budovaná hala podunajského cisterckého typu byla nakonec vystavěna podle českého schématu

⁵⁷ Kroupa (pozn. 16), s. 84.

⁵⁸ Někteří badatelé uvádějí příbuznost s arrasovským stylem v katedrále sv. Víta. Viz Richter – Samek (pozn. 12), s. 38; Líbal (pozn. 6), s. 161. Pravděpodobnější je však orientace na Podunají.

⁵⁹ Jan Sommer, Severní předsíní kostela sv. Mikuláše ve Znojmě, *Památky a příroda 10*, 1985, s. 392.

⁶⁰ Kroupa (pozn. 16), s. 84.

⁶¹ *Ibidem*, s. 86–87.

sloupové síně.⁶² Stále lze však nalézt motivy pocházející z Vídně, především prstencové hlavice [54] přejaté z chóru kostela v Heiligenkreuzu nebo krycí desky konzol s konkávně prohnutými stranami.⁶³ Do konce etapy spadají i okenní kružby, z nichž mají některé podobu parlérovských plamének.⁶⁴ Mimo to i prostupování jednotlivých článků, které je typické pro pražskou huť, již svědčí o pronikání parlérovského stylu do Znojma. Jeho vliv je více patrný v následujících etapách stavby.

Zatímco se budoval velkolepý chrám, byl v průběhu 14. století dokončován i kostel sv. Kříže s přilehlým ambitem u dominikánů [68–77]. Z tohoto období se zachovala ve východním křídle křížové chodby gotická pravoúhlá okna [73]. Lze u nich sledovat vývoj gotického okna, neboť do původně hrotitého záklenku byl na konci 14. století vložen horizontální překlad.⁶⁵ Gotický kostel zanikl při pozdějších přestavbách. Podle vyobrazení měl dispozici síňového trojloží s hlubokým presbytářem. Roku 1391 je poprvé zmiňován rovněž zaniklý gotický kostel sv. Alžběty [78–80].⁶⁶ Byl součástí městského špitálu na Horním předměstí, který vznikl během 1. poloviny 14. století. Dle dochovaného základového zdiva se jednalo o typ gotického špitálního kostela, charakteristického pro středoevropské prostředí.⁶⁷

Na přelomu 14. a 15. století se pokračovalo ve výstavbě mikulášského chrámu. Probíhaly práce na obvodových zdech nového presbytáře s přilehlou dvoupatrovou severní sakristií, sklenutou obkročnou klenbou, jejíž žebra opět ukončují ostruhové patky. Vnější opěráky dlouhého polygonálně uzavřeného chóru zdobí fiály. Pozoruhodná je však především kamenosochařská výzdoba interiéru, kde se objevují kalichovité konzoly s figurálními a rostlinnými motivy [55] zakončující klenební svazkové přípory s hruškovými pruty. Naturalistické pojetí masek a seschlých listů na konzolách je již typicky parlérovského stylu, avšak do Znojma zprostředkovaného pražskými kameníky působícími ve vídeňské huti u chrámu sv. Štěpána.⁶⁸ Z Vídně byl například přejat motiv spirály místo očí, použitý u maskaronů jak ve sv. Mikuláši, tak

⁶² Ibidem, s. 87.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ Většina kružeb byla obnovena při rekonstrukci na počátku 20. století. Viz Líbal – Havlík (pozn. 9), s. 19.

⁶⁵ Richter – Samek (pozn. 12), s. 40.

⁶⁶ Havlík (pozn. 8), s. 66.

⁶⁷ Ministerstvo kultury České republiky, Znojmo, kostel sv. Alžběty (sv. Kateřiny). Archeologický nález základového zdiva. Rozhodnutí o prohlášení za kulturní památku, *Národní památkový ústav. Metainformační systém – centrální část*, http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=747177, vyhledáno 4. 3. 2018.

⁶⁸ Benešová – Chlíbač (pozn. 23), s. 283.

ve sv. Štěpánu.⁶⁹ Obvodové zdivo presbytáře stálo do roku 1419. Do stejné doby je datovaná severozápadní kaple a také kaple založená na přilehlém hřbitově.

Před rokem 1431 byl presbytář opatřen síťovou klenbou [59] po vzoru parléřovské klenby v chrámu sv. Víta. Je tvořena dvojicí diagonálních paralelně běžících žeber s dvojitě vyžlabeným profilem. Stejným síťovým vzorem byla později zaklenuta i hlavní loď, kde jsou žebra hruškového profilu. Oproti svatovítské klenbě se však znojemské klenby liší tím, že jednotlivá klenební pole oddělují příčná žebra, která jsou proti parléřovské logice sjednoceného prostoru. Taková klenba však není ojedinělá, naopak je často využívána ve 2. polovině 15. století. Nalezneme ji i v Dolním Rakousku u farního kostela v Kilbu, nebo také v slezském městě Strzegom v tamním kostele sv. Petra a Pavla.⁷⁰ Pozdně gotickým motivem mikulášské klenby je i kružbou lemovaný otvor Ducha svatého [60]. S vídeňskými vlivy se opět setkáváme u honosné kruchty [62], vestavěné kolem roku 1470. Její čelní panelace, výzdoba kýlovými obloučky a fiálkami je téměř shodná s výzdobou vídeňské svatoštěpánské kruchty od Lorenze Spenninga. Blízká podobnost tak nevyklučuje možnost, že autorem návrhu mikulášské kruchty byl právě Spennig.⁷¹ Na konci století doplnilo hotovou stavbu vysoké pastoforium v presbytáři. Jde o velmi kvalitní kamenickou práci, proto je možné, že ve Znojmě působil kameník přímo ze svatoštěpánské huti.⁷²

Dominikánský klášter v letech 1400 a 1404 vyhořel. Husitské války se ho však nedotkly, na rozdíl od nedalekého premonstrátského kláštera, který husité roku 1425 vypálili. Nicméně zatímco byl dokončován chrám sv. Mikuláše, přistoupilo se v 2. polovině 15. století k přestavbě dominikánského konventu. Z tohoto období přetrvaly do dnešních dob jen některé části pozdně gotické křížové chodby. Severní rameno, přestavované ve 3. čtvrtině 15. století, bylo zaklenuto hvězdicovou klenbou. Hruškově profilovaná žebra vybíhají z podseknutých patek [75]. Kolem roku 1500 bylo přestavováno jižní rameno s obkročnou klenbou [76] a kapitulní síň sklenutá opět hvězdicovou klenbou. Žebra však mají jednodušší profil klínu s výžlabkem. V již zmíněném východním křídle byla použita křížová klenba. Právě zde můžeme u klenebních konzol [72] spatřit první projevy renesančního stylu ve Znojmě.

⁶⁹ Kroupa (pozn. 16), s. 90.

⁷⁰ Ibidem, s. 93.

⁷¹ Ibidem, s. 94.

⁷² Jan Beránek, Znojmo – Stavební historie kostela sv. Mikuláše, in: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017, s. 247.

Obnovován byl i zničený konvent v Louce. Již roku 1447 započala výstavba nového vysokého chóru premonstrátského kostela [10]. Za stavitele bývá považován Mikuláš ze Sedlešovic, známý především stavbou znojemské radniční věže. Starší literatura jej spojuje i s dostavbou chrámu sv. Mikuláše, tvrzení však nelze s jistotou doložit. Loucký presbytář s polygonálním závěrem je vystaven ještě na románském zdivu z původní apsidy. Z venku je zpevněn úzkými opěráky, mezi nimiž jsou vsazena vysoká štíhlá okna zdobená kružbou. Uvnitř je prostor sklenut křížovou klenbou, v závěru hvězdnicovou, s žebry jednoduchého klínového profilu. Opravy postupovaly v křížové chodbě a konventu až do 15. století.

Ve městě se v sousedství klarisek na rohu Václavského náměstí a Veselé ulice nacházelo také židovské ghetto, poprvé zmiňované roku 1330.⁷³ Zde stávala na počátku 15. století kromě židovské školy, špitálu a lázni i židovská synagoga, připomínaná až roku 1459.⁷⁴ Po vyhnání Židů z města v roce 1454 se stala katolickou kaplí zasvěcenou následujícího roku sv. Bernardinovi. Měšťané při ní původně chtěli zřídit konvent františkánů. Loucký opat však ještě před zasvěcením přiřadil kapli ke kostelu sv. Mikuláše.⁷⁵ V 16. století ji zabrali protestanti. Tato středověká svatyně patří mezi další památky, které se nedochovaly, neboť zcela zanikla při novodobé stavbě obytných domů.

Františkáni nakonec získali v roce 1469 povolení k výstavbě svého konventu v místech, které jim svěřila městská rada. Následujícího roku byl položen základní kámen na Dolním předměstí Znojma. Menší jednolodní kostel, zasvěcený původně sv. Františku, uzavírá polygonální presbytář, vně opatřený opěrnými pilíři. Mezi nimi se prolamují okna s jednoduchým trojlístým vzorem kružby. Tři křídla konventu se ke kostelu připojovala na jižní straně. Po přesunu františkánů k minoritům začaly budovy konventu sloužit jako druhý špitál. Po zániku prvního horního špitálu přechází na dolní kostel nynější zasvěcení sv. Alžbětě [81–83].

V 2. polovině 15. století nechává město přestavět i původně románský chrám sv. Michala [84–96], který byl ve špatném stavu a utrpěl škody během husitského obléhání. Kolem roku 1472 byla dokončena přestavba doposud bazilikálního kostel o třech lodích na síňový chrám čtvercového půdorysu. V jižním obvodovém zdivu chrámu se zachoval

⁷³ Peřinka (pozn. 4), s. 119.

⁷⁴ Richter – Samek (pozn. 12), s. 31.

⁷⁵ Petr Kroupa, Bývalý konvent františkánů u sv. Bernardina s kostelem nověji zasvěceným sv. Alžbětě, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 784.

velký hrotitý portál [94], pocházející z doby ještě před pozdně gotickou přestavbou baziliky.⁷⁶ Z pozdější etapy pochází až protější severní sedlový portál [89], zdobený jemně hruškově profilovanými pruty, které se vzájemně protínají. Opravována byla nejspíše i věž v západním průčelí. V úplném závěru 15. století se pokračovalo novostavbou presbytáře s pětibokým závěrem, vnějšími opěráky a severním patrovým přístavkem sloužícím jako sakristie a kaple sv. Kříže. V interiéru je připomínkou pozdně gotické přestavby pouze zaklenutí presbytáře [95]. Valenou klenbu s lunetovými výsečemi zdobí štuková klínově vyžlabená žebra, tvořící síť vzájemně se prostupujících hvězd, která již neplní svoji tektonickou funkci a jsou pouze dekorativní. Presbytář byl dokončen před rokem 1523, klenbu tedy lze zařadit do prvních dvou desetiletí 16. století.⁷⁷

V neposlední řadě k pozoruhodným ukázkám pozdně gotické sakrální architektury Znojma náleží dvoupatrová kaple sv. Anny a Martina [97–110], postavená na počátku 16. století v těsné blízkosti mikulášského chrámu. Podle sochy světce [103] v průčelí je dnes známá jako kaple sv. Václava. V jejím okolí stávalo i několik dalších kaplí, neboť u sv. Mikuláše se rozléhal hřbitov. Tyto drobné sakrální architektury se však nedochovaly. Kromě sochy poutá pozornost i oktogonální vížka podobná arkýři. Její z průčelí vystupující část podpírá jehlancová konzola s kamennými žebry. Obě kaple mají stejnou obdélnou dispozici s trojbokým závěrem. V hrotitých oknech kaplí jsou vsazeny kružby vždy odlišného vzoru [108]. Spodní kaple sv. Martina má valenou klenbu s lunetovými výsečemi a mezi vtaženými opěráky probíhá podél celého prostoru ohoz. Menší kaple sv. Anny je posazena na zdivu spodní kaple a tentokrát ohoz probíhá mezi jejími vnějšími opěráky. Pozoruhodná je však především její valená klenba pokrytá sítí kroužených žeber, které se vzájemně přetínají [106]. Postrádají však již svou nosnou funkci. Stylově představuje v rámci stavby velmi pokročilý prvek vycházející z projevů rakouského Podunají. Příbuzné jsou především klenby kostelů v dolnorakouském Randeggu a Perneggu,⁷⁸ ale východiskem mohou být i kroužené klenby ve Villachu či Neustadtu, oproti nimž je však vzorec znojemské klenby již značně uvolněný.⁷⁹ Znojemská klenba však patří k pozoruhodným ukázkám kroužených

⁷⁶ Petr Kroupa, heslo Farní kostel sv. Michala ve Znojmě, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II.* Brno, Brno 1999, s. 135.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 136.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 139.

⁷⁹ Michaela Rýdlová, *Rakousko-podunajské paralely pozdně gotické sakrální architektury na Moravě* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2014, s. 49.

kleneb na Moravě. Pozdně gotický motiv přetínaných prutů se uplatňuje i v ostění sedlového portálu vedoucího do horní kaple sv. Anny. Stylově se podobá zmíněnému portálu u sv. Michala. Touto stavbou se završuje gotické stavitelství ve Znojmě. Vývoj církevní architektury byl tedy v této době velice bohatý.

5. KATALOG

5.1. Sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie

Ulice Přemyslovců č. 6

2. polovina 13. století – 30. léta 14. století

V blízkosti severozápadních hradeb před branou přemyslovského hradu byly založeny dva kláštery. O minoritech ve Znojmě pochází zmínka již z roku 1239, tedy nedlouho poté, co bylo založeno město. Ve 2. polovině 13. století se k menším bratřím připojují klarisky, ženská větev řádu, které zakládají sousední klášter. Oba konventy spojoval gotický chrám Nanebevzetí Panny Marie s přistavenou emporou klarisek [18]. Historie budov je spjata s požáry, následovanými úpadkem a odchodem minoritů. Klášterní budovy po nich začali v roce 1534 využívat františkáni.

Pozůstatky klášterů se zabývalo mnoho badatelů. Ze starších děl je třeba zmínit práci Antona Hübnera z roku 1846, který se na základě vytesaného nápisu „*Ottocarus III. Rex fundavit 1221*“ na fragmentu gotického portálu domníval, že k založení minoritského kláštera došlo v uvedený rok.⁸⁰ Václav Peřinka však považuje tuto informaci za omyl, neboť dataci založení nelze přesněji určit.⁸¹ Nepublikovaný stavebně historický průzkum z roku 1964, provedený Dobroslavem Líbalem a Emílií Holanovou, představuje doposud nejrozsáhlejší dílo o kláštorech.⁸² Kromě dalších Líbalových publikací lze zmínky o kláštorech nalézt ve většině knih zabývajících se středověkou architekturou nebo historií města. Svými studiemi přispěly k bádání i Klára Benešová⁸³ a Helena Soukupová-Benáková, která se věnuje Anežskému klášteru v Praze jako vzoru pro další mendikantské architektury.⁸⁴

Přítomnost minoritů ve Znojmě v roce 1239 dokládá listina Václava I., která zde zmiňuje ministra řádu Mistra Hermana.⁸⁵ Díky této zmínce a již zmíněnému nápisu se někteří badatelé, včetně Havlíka, domnívají, že k založení konventu došlo právě již před rokem 1239. Stavba tak nejspíše byla započata před tímto datem, avšak některé stavební úpravy probíhaly až do konce 13. století, kdy byl minoritský kostel s konventem zasvěceným sv. Antonínu z velké části dostavěn. Založení bývá tradičně spojováno

⁸⁰ Anton Hübner, *Znaims geschichtliche Denkwürdigkeiten, Abth. 2, Znaim 1846*, s. 109. Poslední dvě čísllice jsou dnes již špatně čitelné, někdy bývá uváděn i letopočet 1222.

⁸¹ Peřinka (pozn. 4), s. 100.

⁸² Líbal – Holanová (pozn. 11).

⁸³ Benešová (pozn. 19).

⁸⁴ Helena Soukupová-Benáková, *Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku, Umění XXIV*, 1976, s. 193–217.

⁸⁵ Havlík (pozn. 10), s. 54.

s královskou fundací a ovlivněné Anežským klášteřem v Praze na Františku, kde rovněž sídlili minorité s klariskami. Král Přemysl Otakar II. přivádí k minoritům klarisky v roce 1271 a rozšiřuje konvent novou výstavbou kláštera sv. Kláry. Započala tak nová etapa stavby celého areálu včetně společného kostela. Klášter sv. Kláry však nebyl dokončen ještě na počátku 14. století a teprve kolem roku 1330 byl dostavěn nový chór.⁸⁶ Oba kláštery se těšily přízni a ochraně ze strany panovníka. Po skonání krále Přemysla v bitvě na Moravském poli bylo jeho tělo mezi lety 1279–1296 uloženo právě v klášteře znojemských minoritů.

Roku 1320 předává Jindřich z Lipé klariskám patronát nad kostelem sv. Michala a kaplí sv. Kateřiny. Výsad se klariskám dostávalo i od krále Jana Lucemburského, který roku 1327 zbavil klarisky všech poplatků. Jejich privilegia potvrzují i pozdější královi nástupci. Oběma klášterům se ve 14. století začalo přezdívat „U Matky Boží.“⁸⁷ Celý areál včetně kostela zasáhl v roce 1494 velký požár, při kterém vyhořel i archiv klarisek. Na opravy budov minoritů přispělo mnoho měšťanů a kostel byl roku 1498 znovu vysvěcen.⁸⁸

Hrozící nebezpečí Turků na počátku 16. století vyvolalo přestěhování františkánů, doposud usazených na předhradí, do bezpečí městských hradeb. Městskou radou jim bylo nabídnuto místo v minoritském klášteře, obývaném již jen několika bratry. Konvent byl ve špatném stavu a chátral. I pro klarisky představovala 2. polovina 16. století těžké období kvůli finančním problémům i dvěma požáry v letech 1584 a 1594.⁸⁹ Na opravu vzniklých škod velkou částí přispívalo město, avšak konvent i nadále upadal. Ve 30. letech se přistoupilo k obnově obou klášterů, včetně kostela s novým chórem a emporou klarisek, a v 50. letech k výstavbě dvou kostelních věží v západním průčelí.

Po mnoha dalších opravách a přestavbách v barokním a klasicistním období se zachovalo jen málo ze středověké podoby klášterů. V první polovině 18. století nechaly klarisky vybudovat loretánskou kapli a areál byl rozšířen o nové křídlo sloužící jako špitál. V roce 1782 byl josefínskými dekrety zrušen klášter klarisek a o dva roky později i klášter františkánů. Areál v 19. století sloužil hlavně vojenským účelům, což přispělo

⁸⁶ Klára Benešová – Dušan Foltýn, Bývalé konventy minoritů (posléze františkánů) a klarisek s kostelem Nanebevzetí P. Marie, tzv. Klášter sv. Kláry a sv. Antonína, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 776.

⁸⁷ Havlík (pozn. 8), s. 42.

⁸⁸ Líbal – Holanová (pozn. 11), s. 5.

⁸⁹ Ibidem, s. 6.

k jeho chátrání a některé budovy byly postupně bourány. Prostory kláštera sv. Kláry se roku 1827 změnil na gymnázium. Poté, co město ve 20. letech rozhodlo o přestavbě bývalého františkánského kláštera na věznici, se přistoupilo k postupné demolici kostela. V roce 1945 začaly budovy bývalého konventu minoritů (poté františkánů) sloužit Jihomoravskému muzeu ve Znojmě, které zde sídlí dodnes [11].

Podoba původního minoritského raně gotického kostela není známá. Nový společný kostel z počátku 14. století byl orientován na severovýchod. Po jeho levé straně se nacházely gotické budovy minoritů, po pravé pak klarisek [13]. Loď nejspíše byla postavena dříve a navázala na chór původního kostela. Nový dlouhý presbytář o třech obdélných polích, zakončený polygonálně, byl budován až po dokončení minoritské křížové chodby a obou lodí kostela.⁹⁰ Chrám byl zajímavý i svým dispozičním řešením v podobě asymetrického bazilikálního dvoulodí. K vysoké lodi haly se pouze na jedné straně pojila boční loď pomocí arkád. Dispozice není ojedinělá, objevuje se i u dalších minoritských staveb, především u kostela sv. Františka v Anežském klášteře.⁹¹ V patře nad boční lodí se nacházela empora klarisek sestávající ze dvou lodí, přičemž druhá loď se rozkládala již nad přilehlým severním křídlem ambitu ženského kláštera [16]. Při západním průčelí kostela stávala i menší kaple sv. Kláry určená laikům.⁹² Další kaple přiléhala k severní stěně presbytáře ve styku se severovýchodním ramenem minoritského kláštera. Byla polygonálně uzavřená, ale její původ či dobu vzniku nelze určit, neboť se nedochovala.⁹³

Z minoritského kláštera se zachovaly některá křídla křížové chodby [12]. Z dochovaných částí je nejstarší přízemí severozápadního křídla s mohutnými zdmi [19]. V chodbě zaklenuté křížovou žebrovou klenbou o devíti klenebních polích se dochovala do zdi zabíhající žebra klínového profilu s terčovými svorníky ve vrcholu a také dvě původní lomená dvojdílná okna v západním koutě [23].⁹⁴ Tato část spadá do stavební etapy konce 13. století, o čemž svědčí kolmé špalety oken i jejich kružbová výzdoba ve formě pětিলistu se zahrocenými laloky posazeného na jeptiškách. Slohově podobné kružby lze najít u dominikánského kláštera v rakouském Retzu a předstupeň znojenských kružeb nalezneme i u chrámu sv. Salvátora při pražském Anežském

⁹⁰ Benešová (pozn. 19), s. 224.

⁹¹ Soukupová-Benáková (pozn. 84), s. 197.

⁹² Líbal – Holanová (pozn. 11), s. 8.

⁹³ Ibidem, s. 65.

⁹⁴ Další okna jsou pozdější rekonstrukcí.

klášteře.⁹⁵ Znojemský minoritský klášter se vyznačuje strohostí a masivností přemyslovských staveb. Jednoduchost vycházející z cisterciácké architektury svědčí o příklonu k domácí ale i podunajské tradici, neboť použité ostruhové patky představují hlavní znak především mendikantské architektury 1. poloviny 14. století v Dolním Rakousku, na Moravě i v dalších zemích střední Evropy.⁹⁶

Z navazujícího zaniklého jihozápadního ramene chodby se zachovalo pouze první pole klenby a okno zdobené trojlístem posazeným na jeptiškách [24]. Parapet okna v severozápadním koutě zdobí rytiny šlechtických erbů z 1. poloviny 14. století, vztahujících se nejspíše k setkání Rudolfa Habsburského s jeho otcem Albrechtem.⁹⁷ Jihovýchodní rameno ambitu, zaniklé spolu s kostelem, se zachovalo pouze v základovém zdivu. Z konce 13. století nejspíše pochází i severovýchodní křídlo ambitu [20]. Klenbu tvoří sedm klenebních polí [21] s dvojitě profilovanými žebry a drobnými ostruhovými patkami [22]. Některé svorníky zdobí plastický dekor listu. V chodbě se nachází fragment trnože s ostěním portálu do přilehlé kapitulní síně [25], uzavřené pětibokou kaplí. Portál typický pro tuto dobu svým profilem asymetrické hrušky je tzv. maubronského typu, vycházejícího z cistercko-burgundského slohu.⁹⁸ Právě zdobnější prvky jako vegetabilní motivy či profilování portálu kapitulní síně značí postupné přejímání tohoto stylu. Při přestavbě po požáru v 15. století však došlo znovu k zaklenutí chodby a k přestavbě kapitulní síně. Nynější klenby jsou tedy pozdně gotické.

Z kostela zůstala dochovaná část obvodových zdí, tedy jihovýchodní zeď chóru (bez polygonálního závěru) s fragmenty hruškových svazkových přípor ukončených ostruhovitě a části vnějších jednoduše odstupněných opěráků s ostěním trojdílných lomených oken. Na presbytář navazuje torzo jihovýchodní zdi lodi kostela [26]. V přízemí jsou patrné zazděné otvory pěti arkád vedoucích do jižní boční lodi a otisky její klenby s klenebními konzolami [28]. Otisky klenby o pěti polích s konzolami dochovaných v patře nad boční lodí jsou pozůstatkem empory klarisek [27]. Mezi nimi a stěnou presbytáře se do hlavní lodi otvírají dva lomené arkádové oblouky. V rajské zahradě minoritů je dnes patrný i základový pás severozápadní zdi kostela.

⁹⁵ Benešovská – Foltýn (pozn. 86), s. 776.

⁹⁶ Benešovská (pozn. 19), s. 224–225.

⁹⁷ Ibidem, s. 227.

⁹⁸ Ibidem, s. 225; Václav Mencl, Vývoj středověkého portálu v českých zemích, *Zprávy památkové péče* XX, Praha 1960, s. 15.

Dle dochovaných fragmentů je možné stavbu zařadit do 2. poloviny 13. století, kdy se na Moravě stavělo pod vlivem cisterciáckých hutí v rakouském Heiligenkreuzu či Zwettlu. Jejich tradice je patrná například i u ambitu kláštera v Louce nebo u chóru v Oslavanech.⁹⁹ Z jehlancových trojdílných konzol s abaky v jihovýchodní stěně lodi vybíhají žebra klínového profilu. Podobné patky je možné spatřit i v oseckém cisterciáckém klášteře v severním křídle ambitu. Liší se však od těch v ambitu znojenského kláštera minoritů, je tedy pravděpodobné, že se na zaklnutí kostela podílela jiná huť.¹⁰⁰ Hruškové přípory v presbytáři ukončují ostruhové patky. Toto zakončení je charakteristické pro moravské stavby 1. třetiny 14. století. Podobné lze nalézt v chóru kostela sv. Mořice v Kroměříži či chrámu sv. Václava v Olomouci.¹⁰¹

Zajímavá je i samotná empora klarisek. Sestrám odtud umožňovala pohled do hlavní lodi široká arkáda, nejspíše s mřížovím. Vedlejší užší otvor sloužil ke sledování z oddělené části přímo v patře konventu.¹⁰² Přetnuté vrcholy ostění těchto oblouků svědčí o tom, že vznikly pravděpodobně až po požáru v 15. století. Také byla provedena nová klenba obou lodí empor, o čemž svědčí subtilnější svazkové přípory a ostruhové patky, podobající se patkám užitým v severní předsíni blízkého chrámu sv. Mikuláše.

Literatura:

Hübner 1846, s. 108–157; Peřinka 1904, s. 94–103; Líbal 1948, s. 137; Havlík 1956, s. 42–43, 62–63; Líbal – Havlík 1961, s. 18, 20; Líbal – Holanová 1964; Richter – Samek 1966, s. 37; Soukupová-Benáková 1976; Kuthan 1994, s. 497–499; Fila 1995b, s. 8–11; Benešová 1998; Havlík 1998, s. 54–55; Líbal 2001, s. 586–587; Kovárník 2004; Benešová – Foltýn 2005; Kuča 2011, s. 660; Kočí 2015, s. 22–29.

⁹⁹ Benešová (pozn. 19), s. 223.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 225.

¹⁰¹ Benešová – Foltýn (pozn. 86), s. 776.

¹⁰² Ibidem, s. 777.

5.2. Kostel sv. Jana Křtitele

Náměstí T. G. Masaryka

Polovina 13. století

Dolní náměstí, dnešní Masarykovo, uzavíral na severu nedochovaný gotický kostel sv. Jana Křtitele. Kolem něj vedla cesta do Starého města a dodnes patří místo k jedné z nejfrekventovanějších částí Znojma. Ke kostelu se zachovalo jen velmi málo zpráv, zejména v podobě záznamů v městských knihách. O kostel se tak nejspíš staralo město.

Významným badatelem, který se věnoval tomuto kostelu, je Václav Pavlík. Autor se pokusil i o kresebné rekonstrukce podoby kostela [29] a rovněž s ním spolupracoval historik Karel Fila, který napsal o kostelu příspěvek ve svém cyklu o zaniklých církevních stavbách. Na práce těchto dvou autorů poté navázal Jan Kočí. Krátce o existenci kostela informují i autoři Václav Richter a Bohumil Samek. Ze starší literatury je třeba zmínit především místopis Františka Peřinky.

Údaje o staviteli, stavebníkovi nebo o době výstavby nejsou známe. První zmínka vztahující se ke kostelu pochází z roku 1408 a udává, že zde sloužil mši kněz z chrámu sv. Mikuláše. Díky listině papeže Urbana IV. z roku 1262¹⁰³ je kostel někdy spojován s řádem johanitů. Obsahem této listiny byla záruka ochrany kostelů strážců Božího hrobu, kteří sídlili na Zderaze. Mělo jít o kostely v Brně, Znojmě a Bítově, které utlačovalo olomoucké biskupství.¹⁰⁴ Pavlík i Fila tak zasazují založení kostela přibližně do poloviny 13. století.¹⁰⁵ Zda kostel skutečně náležel rytířskému řádu, však není přímo doloženo.

Podobně jako další městské kostely se i tento dostal během 16. století do rukou luteránů. Kromě bohoslužeb se tu i obchodovalo a takové znesvěcení vyvolávalo spory s louckým opatem Šebestiánem III. Chotěbořským. K bohoslužbám se zde po roce 1624 vrátili až jezuité z michalského chrámu.¹⁰⁶ O tři roky později se zde usídlilo mariánské bratrstvo, které zde pořádalo velké slavnosti v den svátku Hromnic¹⁰⁷ až do doby zrušení kostela josefínskými reformami roku 1786. Kostel připadl městu, které ho po

¹⁰³ Pavlík (pozn. 15), s. 1.

¹⁰⁴ Peřinka (pozn. 4), s. 115.

¹⁰⁵ Karel Fila, *Zaniklé církevní stavby ve Znojmě*, Znojmo 1995, s. 16.

¹⁰⁶ Karel Fila, *Něco znojenské historie. Zaniklé církevní stavby – Kostel sv. Jana Křtitele na Dolním náměstí*, in: *Zpravodaj znojenských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1996, č. 1, s. 6.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

roce 1790 prodalo, aby byl využit jako sklad obilí.¹⁰⁸ Fila se domnívá, že právě za tímto účelem byl po roce 1790 přestavěn presbytář. Odkazuje při tom na malbu z roku 1853 od Franze Flora [31], který zobrazil loď kostela nižší oproti presbytáři, přičemž jde o jediné zobrazení, které zachycuje tuto výškovou nerovnost. Podle Fily to může naznačovat možnost, že kostel byl upraven.¹⁰⁹

Gotickou podobu kostela zachycují některá vyobrazení Znojma, například veduta z roku 1523 v *Kodexu městských práv* [1]. Jednoduchou dispozici tvořila obdélná velmi úzká loď a pravoúhle zakončený presbytář. Velikost byla dána rozlohou přibližně 21,3 krát 7,6 metrů.¹¹⁰ Západní rovné průčelí s vysokým gotickým portálem uzavíral trojúhelníkový štít. Podle Florovy malby bylo nad portálem prolomeno okno. Štít měl pravděpodobně podobné panelování jako chrám sv. Mikuláše. Po stranách lodi stály protilehlé přístavby kaplí a na jižní straně byly umístěny sluneční hodiny. Kostel uzavírala sedlová střecha, která v místě spojení lodě a presbytáře nesla věžičku s hodinami, zastřešenou cibulovou bání a patrně přistavěnou v roce 1408.¹¹¹ Údajně byl kostel vyzdoben malbami s námětem Kristových pašijí.¹¹² Na Florově malbě jsou podél kostela zobrazeny i krámky, které tu byly přistavované a stavba tak postupně ztrácela svůj původní vzhled. Kolem roku 1790 byla odstraněna i věžička.¹¹³ Kostel se dochoval částečně v základech nalezených při archeologickém výzkumu v roce 1998.

Místo něj byl roku 1852 postaven obytný patrový dům tzv. Špalíček. Ten však na konci druhé světové války zasáhla bomba a musel být roku 1945 kompletně stržen. Na počátku 70. let 20. století nahradila dům dnešní moderní budova obchodního domu Dyje. Přímo naproti v jižním konci náměstí stojí dnešní kostel sv. Jana Křtitele z roku 1628, který náleží ke klášteru kapucínů.

Literatura

Peřinka 1904, s. 115–116; Havlík 1956, s. 52, 66; Líbal – Havlík 1961, s. 5; Richter – Samek 1966, s. 37; Fila 1995b, s. 16, 18; Fila 1996a; Pavlík 2000; Kočí 2015; s. 34–37.

¹⁰⁸ Peřinka (pozn. 4), s. 115.

¹⁰⁹ Fila (pozn. 106), s. 5.

¹¹⁰ Fila (pozn. 105), s. 16.

¹¹¹ Kočí (pozn. 27), s. 34.

¹¹² Peřina (pozn. 4), s. 115.

¹¹³ Pavlík (pozn. 15), s. 4.

5.3. Kostel sv. Petra a Pavla

Václavské náměstí

Závěr 13. století

V místech dnešního Václavského náměstí se dříve nacházel malý kostelík zasvěcený svatému Petru a Pavlu. Zřejmě podle této stavby se dříve místo označovalo jako náměstí sv. Petra či Petrské.¹¹⁴ Šlo o důležité místo, neboť se tu křížily cesty k hradu a náměstí a také komunikace směřující na Prahu a Brno. Jednalo se tedy o velmi rušnou část města. V blízkosti se také nacházela židovská čtvrť se středověkou synagogou.

O stavbě kostela však není mnoho zpráv. Některé nové poznatky poskytly archeologické výzkumy dokončené v roce 2009. Zmínky o kostele je možné nalézt v publikaci Dobroslava Líbala a Lubomíra Havlíka, nebo v knize *Znojmo*.¹¹⁵ Badatelé povětšinou čerpají především ze staršího díla Františka Peřinky a Antona Hübnera. Kostelu jakožto zaniklé církevní památce se věnoval Karel Fila. Nejnovější shrnutí poznatků podává kapitola v diplomové práci Jana Kočího.

Kostel mohl být vybudován znojemskými měšťany, neboť se dochovalo mnoho záznamů o jejich štědrých darech a příspěvcích na chod kostela. První zmínka však pochází až z roku 1420, zaznamenávající právě příspěvek jednoho měšťana, zlatníka Otty. Stavitel ani přesný vznik kostela však není znám. Nejspíš právě na základě první zmínky datuje Havlík založení až do počátku 15. století.¹¹⁶ Líbal naopak klade stavbu do doby raně feudální na základě jejího prastarého zasvěcení.¹¹⁷ Fila se domnívá, že stavbu lze zařadit do konce 13. století. Každopádně je jisté, že kostel tu stál ještě před vypuknutím husitských válek. Po založení chrámu sv. Mikuláše připadl svatopetrský kostelík pod jeho správu. Od 16. století se však Znojmem začíná šířit luteránské učení, které zabírá i tento kostel a od roku 1580 zde městská rada zavedla české protestantské bohoslužby.¹¹⁸ Po rekatolizaci města roku 1630 se opět dostává pod správu mikulášského chrámu. Podobně jako další stavby byl kostel zrušen reformou Josefa II. v roce 1782. Udává se, že byl následně kolem roku 1790 využit jako sklad soli a později

¹¹⁴ Karel Fila, Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kostel sv. Petra a Pavla, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1996, č. 4, s. 5.

¹¹⁵ Richter – Samek (pozn. 12).

¹¹⁶ Havlík (pozn. 8), s. 66.

¹¹⁷ Líbal – Havlík (pozn. 9), s. 4.

¹¹⁸ Havlík (pozn. 10), s. 95.

roku 1830, kdy byl kostel odkoupen městem, sloužil jako hasičské skladiště.¹¹⁹ V té době byl již zbourán presbytář. Nakonec se roku 1840 přistoupilo k úplné demolici kostela.

Neznáme ani přesný popis kostela, badatelé se pokouší určit jeho podobu na základě několika vyobrazení na starších znojemských vedutách. Jednalo se o jednoduchou stavbu halové dispozice s trojboce zakončeným presbytářem [32]. Kostel nebyl příliš velký, základ tvořily rozměry přibližně 9 krát 17 metrů.¹²⁰ Loď i presbytář měl pravděpodobně okna s gotickým obloukem a presbytář byl opatřen opěrnými pilíři. Podle veduty z roku 1688 [4] dělil presbytář a loď pás zídky vybíhající na vrcholu do hranolové věžičky, ve které byl umístěn zvon. V době, kdy byl kostel v držení protestantů, vzniklo propojení kostelíka s budovou kláštera klarisek [33]. Pod touto stavbou, propojující průčelí kostela a první patro budovy kláštera, vedl obloukovitý průjezd. Propojení budov s průjezdem však bylo zbořeno současně s kostelem.

Archeologický nález struktury zdiva [34] a také malty by podle vedoucího výzkumu Zdeňka Čižmáře, zaměstnance Národního památkového ústavu v Brně, mohl naznačovat stavební činnost v období vrcholné gotiky.¹²¹ V okolí bylo také odkryto pohřebiště z 12. století. Čižmář však dodává, že v době, kdy se zde začal budovat kostel, bylo pravděpodobně již zrušeno.

V současné době na náměstí nic nenasvědčuje tomu, že by zde v minulosti stával kostel. Jediným pozůstatkem jsou zbytky základů, které je možné vidět pouze v podzemí pod náměstím, které je přístupné v rámci prohlídek znojemských podzemních chodeb. Přibližně v místech, kde se nacházela loď kostela, dnes stojí kašna vytvořená Vilémem Mendíkem.

Literatura

Peřinka 1904, s. 114–115; Havlík 1956, s. 66; Líbal – Havlík 1961, s. 4, 9; Richter – Samek 1966, s. 27, 29; Fila 1995b, s. 11–12; Fila 1996b, s. 5–6; Kočí 2015, s. 30–33.

¹¹⁹ Kočí (pozn. 27), s. 31.

¹²⁰ Fila (pozn. 105), s. 11.

¹²¹ Daniel Smola, Archeologové na Václavském náměstí končí, našli 60 koster, *Znojemský deník*, https://znojemsky.denik.cz/zpravy_region/archeologove-na-vaclavskem-namesti-konci-nasli-sed.html, vyhledáno 18. 5. 2017.

5.4. Kostel sv. Mikuláše

Mikulášské náměstí

1338 – počátek 16. století

Chrám sv. Mikuláše představuje duchovní centrum Znojma a také jednu z nejvýznamnějších dominant města [35]. Nachází se nad srázem v blízkosti městských hradeb naproti znojenskému hradu. Obě stavby odděluje v údolí řeky Dyje velká propast zvaná „Jáma“. Kostel má bohatou historii a jeho dnešní podoba je výsledkem složitého stavebního vývoje v průběhu staletí, kdy byl několikrát přestavován a upravován zejména kvůli ničivým požárům.

Samotné stavbě jako významné památce města se věnoval znojemský historik Karel Fila, který nás seznamuje s historií kostela a předkládá popis exteriéru i umělecké výzdoby v interiéru. Nejrozsáhlejší studii o chrámu však představuje stavebně historický průzkum Petra Kroupy z roku 1996. Základní informace lze nalézt i v průvodci samotného chrámu, který pro farnost u sv. Mikuláše sestavil Libor Šturd. Nejnovější poznatky nám přináší studie dvojice badatelů Kláry Benešové a Jana Chlíba z roku 2016, která se zabývá chrámem v období úmrtí Zikmunda Lucemburského.

V místech dnešního Mikulášského náměstí se původně od konce 11. století rozléhala kupecká osada Újezdec. V jejím centru již tehdy stával románský kostel či spíše kaple – předchůdce dnešní gotické stavby. Z románské svatyně se však nic nezachovalo. Zsvěcení kostelíku sv. Mikuláši bylo příhodné, neboť světec patří mezi patrony a ochránce kupců i celého znojemského knížectví.¹²² Měl tak ochraňovat obyvatele osady. Za zakladatele původního kostela se považuje kníže Lutold (též Litold) z rodu Přemyslovců. První zmínka pochází z listiny z roku 1190, která uvádí, že premonstrátský klášter Louka získává od knížete Konráda patronát nad kostelem. Mohl tedy vzniknout již v prvním desetiletí 12. století. Badatelé zasazují založení kostela do doby kolem roku 1100. Odkazují na denáry knížete Lutolda, na kterých je vyražen nápis S. NICOLAVS spolu se siluetou kostela.¹²³ Po založení královského města Znojma

¹²² Fila (pozn. 14), s. 4.

¹²³ Havlík (pozn. 8), s. 30. Někteří autoři chybně odkazují na letopočet 1103, který měl být zaznamenán v pamětním spisu nalezeném ve zřícené kostelní věži roku 1642. Viz Richter – Samek (pozn. 12), s. 28; Fila (pozn. 14), s. 4. Spis se však našel ve zřícené věži kostela sv. Michala. U sv. Mikuláše není doloženo zřícení věže v daném roce.

Přemyslem Otakarem I. v roce 1226 se kostel stává farním a již tehdy k němu náležela škola.

Roku 1335 se ve Znojmě konala dne 26. února velkolepá svatba Otty Habsburského a Anny Lucemburské. Došlo při ní k velkému požáru města, který zasáhl i kostel. Poničený chrám tak podnítl znojemské měšťany ke stavbě nového velkolepého chrámu, o kterém se již uvažovalo na konci 13. století.¹²⁴ Výstavba probíhala do 90. let 14. století. V období husitských válek na počátku 15. století pokračovalo budování kostela pomaleji. V roce 1422 navíc zasáhl kostel další požár, který způsobil poškození severní věže, a proto musela být částečně stržena. V této době byl jednou z nejvýznamnějších událostí příjezd Zikmunda Lucemburského do Znojma, který zde 9. prosince 1437 skonal a jeho tělo bylo tři dny vystaveno právě v mikulášském chrámu.

K dalšímu rozvoji stavby dochází v polovině 15. století. Tato pohusitská etapa budování chrámu bývá spojována s Mikulášem ze Sedlešovic, architektem, který stojí za stavbou věže znojemské radnice. Stavební práce jsou dokončovány s příchodem protestantů do města kolem poloviny 16. století. Začínají obsazovat městské kostely a rovněž zabírají i mikulášský chrám, což vedlo ke sporům se zdejšími premonstrátskými katolíky z Louky. Roku 1619 připadne kostel pod správu protestantů. Následujícího roku po bitvě na Bílé hoře se vrací louckým premonstrátům a nadále ho spravují až do roku 1784.

U sv. Mikuláše působila mnohá bratrstva.¹²⁵ Asi nejvýznamnější bylo Bratrstvo Nejsvětějšího Těla Páně, fungující již od 2. poloviny 13. století. Kladli důraz především na eucharistii a své obřady později přesunuli i do blízké Svatováclavské kaple.¹²⁶ Ke starším bratrstvům patřilo i Bratrstvo svatého Ondřeje apoštola, prosazujícího se kolem roku 1400. Všechna bratrstva však byla zrušena roku 1786 josefínským dekretem. Ke kostelu, jakožto hlavnímu chrámu patřily i další menší kostely ve městě. Především kostel sv. Petra a Pavla, kostel sv. Jana Křtitele, kostel sv. Kateřiny a kaple Panny Marie Pomocné.¹²⁷ Dnes ke chrámu náleží kostel sv. Alžběty a kapucínský kostel sv. Jana Křtitele.

¹²⁴ Šturc (pozn. 25), s. 8.

¹²⁵ Podrobněji se bratrstvům u kostela sv. Mikuláše viz Jan Hrdina, Znojmo – Bratrstva Kristova těla při kostelech sv. Mikuláše a sv. Michala, in: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017, s. 248–252.

¹²⁶ Šturc (pozn. 25), s. 6.

¹²⁷ *Ibidem*, s. 7.

Kostel představuje typ podélného halového trojlodí a mírně se odchyluje od klasické orientace východ – západ [37]. Na hlavní loď navazuje protáhlý presbytář zakončený polygonálně pětici stran desetiúhelníku, ke kterému je v ose kostela přistavěna vysoká novogotická hranolová věž [41]. Klenby hlavní lodi a presbytáře jsou síťové, v závěru chóru se objevuje klenba hvězdicová. Při severní straně presbytáře se nachází patrová sakristie sklenutá obkročnou klenbou a v rohu k severní boční lodi přiléhá menší věž. Uvnitř jsou lodě haly oddělené osmi mohutnými válcovými pilíři [45] a otevírají se po stranách do bočních kaplí. Na každé straně je dvojice kaplí, zaklenutých křížovými klenbami, mezi kterými jsou umístěny předsíně vchodů [39, 40]. Do kostela se dá vstoupit třemi portály – jižní, západní a severní, který byl dříve hlavním vchodem. Svědčí o tom i zaklenutí předsíně působivější osmicípou klenbou. Mezi opěrnými pilíři trojlodí je prolomeno na každé straně pět štíhlých oken zdobených kružbou. Výrazný prvek představuje západní průčelí se štítem členěným slepou arkádou štíhlých gotických oken. Pod štítem jsou prolomena tři okna s kružbou, oddělená dvěma opěráky zdobenými fiálami. U vchodu je přistavěna malá válcová věž se schodištěm vedoucím na kůr.

Středověký kostel se však od dnešní gotické novostavby poměrně lišil [38]. Započetí stavby je udáno letopočtem 1338 v nápisu na opěráku v jihovýchodním nároží [42]: *A. D. M. CCC. XXX. VIII. inceptum est. hoc. opus. Z. (Léta páně 1338 bylo toto dílo započato ve Z[nojmě])*.¹²⁸ Chrám byl nejspíše již od počátku zamýšlen jako síňové trojlodí se dvěma věžemi po stranách presbytáře [36]. Důkazem jsou podle Kroupy rohové profilované pilíře, budované spolu se západními polopilíři [46], které patří k nejstarší stavební fázi a vylučují možnost bazilikálního typu,¹²⁹ o němž uvažoval například Dobroslav Líbal.¹³⁰ Rohové přípory mají stejnou profilaci jako západní polopilíře pod kruchtou, na rozdíl od nich však byly vedeny do plné výše stavby. Hruškové pruty západních polopilířů nesahají do plné výšky, ale ustupují přibližně v polovině výšky. Dochází zde k formální změně hruškových profilací na oblounové přípory s prstencovými hlavicemi.¹³¹

Nejspíše ještě před stavbou lodi a presbytáře byla postavena severní věž. Svědčí o tom její mírné odchýlení na sever oproti ose kostela.¹³² Na její západní stěně

¹²⁸ Původně se nápis nacházel na jižní věži, později zbořené. Viz Kroupa (pozn. 16), s. 75.

¹²⁹ Ibidem, s. 79.

¹³⁰ Líbal – Havlík (pozn. 9), s. 19.

¹³¹ Kroupa (pozn. 16), s. 79.

¹³² Ibidem, s. 77.

v interiéru kostela probíhá kordovaná římsa, která dala i Samkovi podnět k uvažování o bazilikální dispozici.¹³³ Vysoká hranolová věž měla mít pět pater. Zachovala se však jen do úrovně trojlodí. Do přízemí zaklenutého valeně se vstupovalo z presbytáře hrotitým portálem. První patro přístupné schodištěm bylo sklenuto křížovou klenbou. Později roku 1338 se přistoupilo k budování protilehlé jižní věže. Lze ji spatřit pouze na některých vedutách města, neboť věž byla zcela zbořena. Podle Benešovské měly mít věže kromě strážní funkce i pevnostní charakter.¹³⁴

Následně se začalo stavět obvodové zdivo trojlodí se třemi portály, vyvedené přibližně do výše podokenní římsy, a severní předsíní. Dispozice lodi o pěti polích s bočními loděmi a dvěma věžemi po stranách dlouhého presbytáře je inspirovaná chrámem sv. Mořice v Kroměříži, ale především však rakouským cisterciáckým chrámem v Neubergu a vídeňským chrámem sv. Štěpána.¹³⁵ Do této etapy také spadají již zmíněné rohové přípory a polopilíře v západní části. Podpory těchto západních polopilířů pročleněné hruškovci bývají srovnávány i s pilíři Matyáše z Arrasu v pražské katedrále,¹³⁶ avšak návaznost spíše na podunajskou architekturu je evidentní. Tato fáze stavby se vyznačuje právě především motivem hruškového profilování a převládající tendencí linearizace.¹³⁷ Jemné hruškové profily žeber nalezneme i u hvězdicové osmidílné klenby [51] v severní předsíni čtvercového půdorysu, vsazené mezi dva severní opěráky. Ve stěnách předsíně byly prolomeny sedilové výklenky s hrotitým obloukem [52]. Hrotitě je zakončen i dvakrát odstupněný portál do lodi, s výžlabky a hruškovými profily [48, 50]. Jeho styl spadá do období doznívajícího vertikalizmu mezi lety 1330–1340.¹³⁸ Shodný je i jižní portál. Jelikož se část klenby předsíně v 18. století zřítla, byly při opravách boční sedile zazděny. Klenba byla znovu vyžděna a musel být opraven hlavní vstup. Doposud se severní strana předsíně otvírala ven v plné šíři, přerušená pouze podporami nesoucími výběhy klenby.¹³⁹ Strana byla však částečně zazděna a dnešní pseudogotický portál byl osazen až ve 20. století, kdy vznikly i zbylé předsíně.

¹³³ Richter – Samek (pozn. 12), s. 38.

¹³⁴ Benešovská – Chlístec (pozn. 23), s. 282. Dále také uvádí, že interiéry věží mohly sloužit jako trezor.

¹³⁵ Kroupa (pozn. 16), s. 83.

¹³⁶ Richter – Samek (pozn. 12), s. 38; Líbal (pozn. 6), s. 161.

¹³⁷ Kroupa (pozn. 16), s. 83.

¹³⁸ Václav Mencl, Vývoj středověkého portálu v českých zemích, *Zprávy památkové péče XX*, Praha 1960, s. 121.

¹³⁹ Sommer (pozn. 59), s. 392.

Stavba obvodových zdí trojlodí, včetně osmi mezilodních pilířů, pokračovala i v další etapě, vymezené přibližně mezi lety 1360–1390. V 60. letech se totiž mění tvarosloví. Hruškové profily ustupují oblounovým tvarům, a i původně zamýšlené profilované pilíře nahradily válcové sloupy [47]. Příčinu této změny vidí Kroupa ve změně mistra stavební huti a východisko nového tvarosloví spatřuje v pražské huti.¹⁴⁰ Do fáze spadá kromě válcových sloupů i dokončení západních polopilířů s již odlišnou profilací a ostění triumfálního oblouku. Stěny v interiéru obíhá podokenní římsa, kterou přerušují jehlancové konzoly [53], po stranách konkávně prohnuté, z nichž vystupují trojsvazkové přípory. V horní části jsou přípory zdobeny prstencovými hlavicemi [54]. Svou formou se shodují s hlavicemi v klášterním kostele Heiligenkreuz, vedoucí huti tak pravděpodobně přišel z Vídně, kde tehdy působili i pražští kameníci.¹⁴¹

Se zdí se zvyšovala i okna zdobená kružbami, nejčastěji s motivem trojlistů a čtyřlistů. U některých se projevují parlérovské plaménky, které se koncem 14. století objevují na jižní Moravě. Po dostavbě zdiva byly zakončeny vnější opěráky, dvakrát odstupněné a zakončené fiálami, a prostor haly byl zřejmě dočasně zastřešen.¹⁴²

V prvních dvou desetiletích 15. století byl postaven nový dlouhý presbytář a sakristie. Podélná sakristie při severní stěně presbytáře měla dvě patra. Spodní část byla zaklenuta obkročnou klenbou s dvojité vyžlabenými žebry, které vystupují ostruhovými patkami ze stěn a jsou uzavřeny svorníky s reliéfy. Shodné patro nad sakristií sloužilo jako kaple nebo depozitář.¹⁴³

Na dokončený vítězný oblouk navazuje presbytář s pozoruhodnou kamenickou výzdobou. Sestává se ze třech polí zakončených polygonálně pětící stran desetiúhelníku. Gotické kružby vyplnily i okna presbytáře, jehož vnější opěráky byly ozdobeny fiálami a chrličí [43]. Pod okny v interiéru probíhá římsa se svazkovými příporami hruškového profilu. Přípory zakončují kamenosochařsky zdobené konzoly s motivy rostlin či hlav [55]. Pozoruhodná je především busta muže v šátku v jihovýchodním koutě presbytáře, která bývá mylně považována za portrét Mikuláše ze Sedlešovic.¹⁴⁴ Tyto motivy konzol jasně navazují na parlérovský styl. Na výzdobě se totiž podíleli příslušníci pražské huti, která tehdy pod vedením Václava Parlěře působila ve Vídni. Není jisté, kdy přesně pražští kameníci ve Znojmě působili. Možností je období kolem roku 1408, kdy se

¹⁴⁰ Kroupa (pozn. 16), s. 86.

¹⁴¹ Ibidem, s. 87.

¹⁴² Ibidem, s. 89.

¹⁴³ Líbal – Havlík (pozn. 9), s. 20.

¹⁴⁴ Havlík (pozn. 8), s. 65.

dočasně přestal stavět svatoštěpánský chrám ve Vídni, nebo přišli později roku 1420, kdy byla pražská huť uzavřena.¹⁴⁵

Architektonickou skulpturu v jižní stěně presbytáře představuje i torzo kamenného sedile, původně zdobené fiálami a lemované kružbou se čtyřmi konzolkami [56]. Jedna z nich představuje tvář s rozevlátými vlasy a mečem v ruce. Vzhledem k počtu by se mohlo jednat o znázornění čtyř evangelistů. V tomto případě by anděl symbolizoval Matouše. Konzola nad ním se nedochovala (nejspíš symbol orla – Jan) a další dvě mají také spíše zvířecí rysy, pravděpodobně býk (Lukáš) a lev (Marek).

Stavba zdí chóru se dokončila před rokem 1419. Při severozápadní stěně lodi se totiž téhož roku začala budovat kaple sv. Trojice zaklenutá křížovou žebrovou klenbou o dvou polích. V roce 1422 však kostel zasáhl požár, který nejvíce poškodil severní věž. Následně se v polovině 15. století stavby ujímá nový stavební mistr, za kterého bývá považován Mikuláš ze Sedlešovic.

V tomto období byly prostory presbytáře, trojlodí a patra sakristie opatřené klenbou. Presbytář tvoří tři pole síťové klenby sestávající se ze dvou paralelně běžících diagonálních žebor [59], jejichž profilem je dvakrát vyžlabený klín. V polygonálním závěru je pak klenba hvězdicová. V trojlodí jsou však žebra profilovaná hruškově. Síťová klenba presbytáře se opakuje i v pěti polích hlavní lodi, zatímco v bočních lodích se nachází jednoduchá křížová klenba [61]. Někteří badatelé se kvůli rozdílným typům a profilům žebor domnívají, že tyto klenby byly provedeny v odlišné době. Klenby však byly vyzděny ve stejné době, nejprve v presbytáři, poté v hale. Hruškový profil byl dán náběhy žebor u přípor a válcových sloupů ze starší fáze stavby, zatímco v presbytáři žebra nebyla podmíněna předchozím budováním.¹⁴⁶ Práce na klenbě chóru byly pravděpodobně dokončeny před rokem 1431, jak udávají dva rudkové nápisy v chóru.¹⁴⁷ Zaklenutí patra sakristie a trojlodí proběhlo do roku 1442, kdy vznikly nové zvony. Vzorem síťových kleneb byla jistě klenba v katedrále sv. Víta, ačkoliv znojemská se lehce odlišuje tím, že jednotlivá pole jsou vyznačena žebry, zatímco klenba pražského chrámu je sjednocena. Nápadným motivem je také otvor Ducha svatého [60], který se často objevuje u německých pozdně gotických kleneb.¹⁴⁸ Má tvar čtverce a je zdoben kružbovým lemem. Užíval se při liturgických hrách.

¹⁴⁵ Benešovská – Chlábek (pozn. 23), s. 283.

¹⁴⁶ Petr Kroupa, heslo Farní kostel sv. Mikuláše ve Znojmě, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno*, Brno 1999, s. 134.

¹⁴⁷ Ibidem. Možná interpretace letopočtu je i rok 1437.

¹⁴⁸ Ibidem.

Kamenosochařsky zdobené jsou i svorníky s rostlinnými motivy a v případě svorníku v polygonálním závěru hlavou Krista. Zaklenutý presbytář navíc po roce 1425 ozdobily i nástěnné malby.

Předpokládá se, že chór oddělovala od trojlodí kamenná přepážka, tedy letner.¹⁴⁹ Kroupa své tvrzení zakládá na do lodi vybíhajícím pasu a žeburu v jižní části triumfálního oblouku [58] a také postranních okénkách s jeptiškami (dnes již zazděných), která nejspíš měla zajistit dostatečné osvětlení, kterému by přepážka částečně bránila. Letner nesl pódium pro liturgické obřady i divadelní hry. Do presbytáře se měl otvírat průchozími arkádami a oddělovat tak prostor určený pouze klerikům. K jeho zboření došlo při stavbě nové renesanční kazatelny v roce 1569.¹⁵⁰

Kolem roku 1470 doplnila západní část chrámu vestavěná honosná kamenná kruchta [62]. Vzorem byla kruchta vídeňského chrámu sv. Štěpána, jejímž autorem byl Lorenz Spenning, tehdejší vedoucí mistr. Je možné, že autorem návrhu kruchty v kostele sv. Mikuláše je samotný Spenning, neboť podobnost výzdoby prostupujících se kýlových oblouků posázených kraby, lícové panelování či umístění dvou zpěváckých pultů nelze přehlédnout.¹⁵¹ Neobvyklé jsou však drobné baldachýny [63], které se na vídeňské kruchtě neobjevují. Kromě nich jsou odlišné i dvě hlavy vsazené do středního oblouku kruchty, představující starce s vousy a mladého muže [64].

Roku 1492 doplnila novostavbu kaple Navštívení Panny Marie při jižní stěně, nazývaná Ofnerova kaple, podle donátora Wolfganga Ofnera z Radotic, či křestní kaple. Hrotitý portál vedoucí do lodi je zdoben donátorovým erbem. Síťovou klenbu [65] tvoří dvojité vyžlabená žebra vybíhající z figurálních konzol. V kapli je dnes umístěna gotická polygonální křtitelnice [66] zdobená slepými kružbovými vzory, vytvořená kolem roku 1500.¹⁵² Na protější straně jižní předsíně byla původně postavena další gotická kaple, později přestavěná v barokním stylu.

Ze stejného období pochází nejspíše i unikátní pastoforium [67] zapuštěné do severní zdi presbytáře.¹⁵³ Jde o vysokou věžovou mikroarchitekturu, bohatě zdobenou fiálami, které tvoří štíhlou pyramidu. Vnitřní hranolová schránka nese náboženské

¹⁴⁹ Kroupa (pozn. 16), s. 80; Benešová – Chlíbec (pozn. 23), s. 285.

¹⁵⁰ Kroupa (pozn. 16), s. 98.

¹⁵¹ Ibidem, s. 94.

¹⁵² Ke křtitelnici podrobněji viz Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v Podyjí 1480–1550*, Olomouc 2012, s. 272.

¹⁵³ K pastoforiu podrobněji viz Čehovský (pozn. 152), s. 280; Aleš Mudra – Michaela Ottová, *Stopy eucharisticky orientované devoce v kostele sv. Mikuláše*, in: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017s. 256–263.

výjevy. I v tomto případě kvalita díla svědčí o vlivu svatoštěpánské huti ve Vídni, za autora se tak předpokládá některý její významný mistr.¹⁵⁴

Pozdější stavební úpravy v 19. století byly nutné kvůli trhlinám a statickým problémům u jižní věže. Ta byla postupně rozebrána a roku 1839 zcela zbourána. Kostel tak zůstal bez věží až do roku 1843, kdy Franz Bürger postavil dnešní věž v ose presbytáře. Podle Peřinky však byla vystavěna „nepochopeným slohem gotickým.“¹⁵⁵ Ve 20. století započala celková oprava kostela následovaná restaurováním interiéru.

Literatura

Peřinka 1904, s. 82–86; Líbal 1948, s. 161–162, 257; Havlík 1956, s. 50, 64–65; Líbal – Havlík 1961, s. 19–20; Richter – Samek 1966, s. 28, 38; Sommer 1985; Fila 1995a; Kroupa 1996; Kroupa 1999c, s. 131–135; Líbal 2001, s. 585–586; Hirš 2007; Šturm 2008; Benešovská 2009b, s. 197–198, Benešovská 2009c, 284–285; Kuča 2011, s. 658; Čehovský 2012; Benešovská – Chlíbač 2016; Beránek 2017.

¹⁵⁴ Fila nejspíše chybně udává jako autora pastoforia Adama Kraffta z Norimberku – německý pozdně gotický sochař, tvůrce pastoforia v norimberském kostele sv. Vavřince. Viz Fila (pozn. 14), s. 9.

¹⁵⁵ Peřinka (pozn. 4), s. 78.

5.5. Dominikánský klášter

Dolní Česká č. 1

1. polovina 13. století; přestavba 2. polovina 15. století

Gotický klášter dominikánů s kostelem sv. Kříže byl založen ve východní části města. Nacházel se v blízkosti bývalých městských hradeb, kde stávala střední (východní) brána a vedla tudy cesta směrem na Brno. V těchto místech dostali dominikáni po svém příchodu do města vyměřenou parcelu tzv. Husí vršek („Gans Gübel“). Z gotického stavebního období se však zachovaly jen některé části stavby, neboť klášter několikrát podlehl ničujícím požárům a v barokním období byl nově přestavěn. Požáry také zapříčinily zničení klášterní knihovny a především archivu. Bylo tak zničeno mnoho cenných zpráv, které by mohly pomoci poskytnout lepší představu o minulosti konventu. Nedochovala se ani zakládací listina. Okolnosti vzniku kláštera tak zůstávají stále otázkou.

Bohatou historii kláštera líčí především díla samotných členů řádu – Řehoře Maria Kaplana¹⁵⁶ a Efréma Jindráčka.¹⁵⁷ Na zpracování historie klášterní knihovny se zaměřil Vladislav Dokoupil.¹⁵⁸ Mezi nejnovější práce patří encyklopedie Dušana Foltýna, ve které zpracovali heslo znojemského dominikánského kláštera Zbyněk Sviták s Jiřím Kroupou,¹⁵⁹ a diplomová práce Dany Toufarové, která se věnovala barokní fázi stavby.¹⁶⁰

V literatuře autoři zmiňují několik datací, které by se mohly vztahovat k založení kláštera a zároveň vysvětlují, která se jeví jako nejpravděpodobnější. Letopočet 1222, vepsaný nad branou, je spjat s Přemyslem Otakarem I., který měl podle tradice klášter založit. Badatelé se však shodují, že klášter nemohl být založen dříve, než bylo založeno samotné město v roce 1226. Jindráček datuje vznik kolem roku 1230 v souvislosti s předchozí návštěvou Přemysla Otakara a také s tradicí zakládání mendikantských

¹⁵⁶ Řehoř Maria Kaplan, *Paměti dominikánského kláštera sv. Kříže ve Znojmě*, Znojmo 1931.

¹⁵⁷ Efrém Jindráček, *Dominikánský klášter ve Znojmě, dějiny – památky – současnost*, Znojmo 2001.

¹⁵⁸ Vladislav Dokoupil, *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě univerzitní knihovny v Brně*, Brno 1972.

¹⁵⁹ Zbyněk Sviták – Jiří Kroupa – Dušan Foltýn, Konvent dominikánů s kostelem sv. Kříže, v současnosti rovněž konvent klausurovaných dominikánek, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 778–783.

¹⁶⁰ Dana Toufarová, *Dominikánský klášter v Znojmě v době baroka* (bakalářská diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2006.

klášterů brzy po založení města.¹⁶¹ Kaplan uvádí, že toto datum bylo také zapsáno některým bratrem do knihy bratrstva sv. Růžence.¹⁶² Nejstarší zmínku o dominikánech ve Znojmě obsahuje listina Václava I. z roku 1243, kde je zmíněn tehdejší převor Zachariáš a další dva bratři z řádu. Klášter byl v tuto dobu již plně obydlen. Znojemský klášter by tak patřil mezi nejstarší dominikánské stavby u nás. Roku 1400 postihl konvent první velký požár a o čtyři roky další, který zničil střechy budov. Na konci 15. století se klášter těšil velké přízni Beneše Krabice z Veitmile a jeho bratra Ludvíka, kteří se podíleli na jeho rozvoji. Klášter s kostelem byl zcela zničen roku 1555, kdy vypukl požár v nedalekém pivovaru. Byl částečně opraven, bohoslužby se však konaly pouze v tzv. „české kapli“ – kapitulní síni.¹⁶³ S vlnou reformace obsadili město luteráni, které se podařilo vyhnat až za louckého opata Šebestiána Freitaga z Čepirohu. Později během stavovského povstání sloužil klášter jako vězení. Již značně poničen byl zcela vypleněn roku 1645 vpádem Švédů. V roce 1653 se stává převorem Antonius Missenius a pro klášter představuje jeho období dobu obnovy. Roku 1784 byla u kostela sv. Kříže zřízena fara. V následujících letech byl klášter využíván jako nemocnice, skladiště či gymnázium. K obnovení konventu došlo až roku 1989.

Přesná podoba původního gotického kláštera s kostelem není známá. Gotický kostel se nedochoval téměř vůbec, zachovaná zůstává jen dispozice stavby. Nejstarší vyobrazení, které zachycuje dominikánský kostel, představuje veduta Wolfganga Frölicha z roku 1523 [1]. Je možné spatřit kostel sv. Kříže orientovaný ve směru východ – západ. Šlo nejspíše o síňové trojlodí s hlubokým stejně širokým a mírně vyšším presbytářem.¹⁶⁴ Chór byl zakončen rovně a průčelí uzavíral pozdně gotický odstupňovaný štít. Blízko místa spojení presbytáře a haly se na střeše tyčila malá sanktusová vížka. K jižní straně kostela přiléhaly budovy konventu [70].

Z gotického kláštera se dodnes dochovala tři křídla ambitu. Je patrné, že ve 2. polovině 15. století zde probíhaly stavební úpravy, při kterých byl starý ambit nově zaklenut. Severní křídlo, přiléhající ke stěně kostela, je zaklenuto třemi poli hvězdicové klenby [74]. Protínající se žebra mají jednoduchý hruškový profil a jsou zakončena podseknutými patkami [75]. Křídlo bylo představované ve třetí čtvrtině 15. století. Nové zaklenutí jižního křídla obkročnou klenbou spadá do doby před rokem 1500 [76].

¹⁶¹ Jindráček (pozn. 157), s. 11.

¹⁶² Kaplan (pozn. 156), s. 13.

¹⁶³ Kapitulní síň později začala sloužit jako kuchyň.

¹⁶⁴ Líbal – Havlík (pozn. 9), s. 20.

Ostruhové patky jednoduše vyžlabených žeber kryjí kolčí štítky [77]. V těchto částech kláštera by se měl také ukrývat zazděný erb pánů z Veitmile.¹⁶⁵ Současně se přestavovala východní středověká kapitulní síň, sklenutá dvěma poli hvězdicové klenby, jejíž žebra mají jednoduchý klínový profil s výžlabkem. Ve východním křídle [71], zaklenutém křížově s žebry vybíhajícími z již renesančních konzol [72], se nacházejí dochovaná pravoúhlá gotická okna [73], která však byla původně zakončena hrotitě. Představují zajímavý příklad vývoje lomeného okna k horizontálnímu překladu. Tento raný stupeň vývoje samostatného typu profánního okna se u nás projevuje v 2. polovině 14. století.¹⁶⁶ Ve 20. letech 16. století se uzavírala stavební činnost, kdy se ve starém klášteře budovaly chodby a cely, které byly v důsledku poničení požárem později opravovány.

Kostel sv. Kříže byl v 80. letech 16. století zcela přestaven a získal svou dnešní podobu s dvouvěžovým průčelím [68]. Klášter byl od 2. poloviny 17. století rovněž postupně barokně obnovován až do třetiny 18. století, kdy byla dokončena stavba barokního západního křídla kláštera. V současnosti je klášter sídlem nejen dominikánů, ale i klausurovaných dominikánek, působících zde od roku 1990.

Literatura

Peřinka 1904, s. 86–93; Kaplan 1931; Havlík 1956, s. 51, 65–66; Líbal – Havlík 1961, s. 14, 20, 28; Richter – Samek 1966 s. 36, 40, 45; Dokoupil 1972, s. 224–243; Jindráček 2001; Sviták – Kroupa – Foltýn 2005; Toufarová 2006, s. 11–16; Kacetyl 2008, s. 5; Kuča 2011, s. 660–661.

¹⁶⁵ Kaplan (pozn. 156), s. 17.

¹⁶⁶ Richter – Samek (pozn. 12), s. 40.

5.6. Kostel sv. Alžběty

Vídeňská třída

1470–1484

Tento pozdně gotický kostel byl vybudován na předměstí za hradbami města, v blízkosti tehdejší dolní brány vedoucí k Dolnímu náměstí. Stavba mohla vzniknout především díky štedrým darům měšťanů. Své nynější zasvěcení však získala až v pozdějších dobách. Původně totiž kostel náležel zdejšímu klášteru františkánů.

Není o něm však příliš zpráv. Okrajově se mu věnují především František Peřinka, Lubomír Havlík spolu s Dobroslavem Líbalem a autoři knihy *Znojmo*.¹⁶⁷ V encyklopedii Dušana Foltýna vypracoval heslo pro konvent františkánů Petr Kroupa.¹⁶⁸ Nejvíce je však téma zpracováno ve studii Jiřího Kacetla.¹⁶⁹ Vývoj bádání o této stavbě je poněkud komplikovaný, neboť ve Znojmě se v odlišné době nacházely dva kostely tohoto zasvěcení.

Původní starší gotický kostel sv. Alžběty se nacházel na Horním předměstí Znojma (dnes náměstí Svobody), v blízkosti horní (Pražské) brány, a byl součástí tehdejšího měšťanského špitálu. K založení špitálu došlo díky měšťanům v 1. polovině 14. století, neboť špitál na hoře sv. Hippolyta přestával dostačovat. Nejstarší zmínka o špitálu pochází z roku 1363, avšak samotný kostel sv. Alžběty je připomínán až v roce 1391.¹⁷⁰ V polovině 15. století musel být špitál i s kostelem přestavován, neboť byl silně poničen během husitského obléhání kolem roku 1425. Obnova kostela se však protáhla až do 70. let. Kolem 20. let 16. století se již uvažovalo o zřízení nového špitálu na Dolním předměstí.¹⁷¹

V těchto místech u dolní brány byl od poloviny 15. století usazen františkánský řád. Roku 1469 dostali františkáni svolení papeže Pavla II. k vybudování vlastního kláštera s „kostelem, věží, zvonem, hřbitovem a zahradou.“¹⁷² Po schválení znojenskou městskou radou v roce 1470 se začalo s výstavbou areálu, za značné podpory měšťanů. Práce byly dokončeny kolem roku 1484.¹⁷³ Patrocinium františkánského kostela není

¹⁶⁷ Richter – Samek (pozn. 12).

¹⁶⁸ Kroupa (pozn. 75), s. 783–785.

¹⁶⁹ Kacetyl (pozn. 21), s. 84–107.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 91. Havlík tuto zmínku spojuje s pozdějším dolním kostelem. Viz Havlík (pozn. 8), s. 66.

Rovněž Líbal. Viz Líbal – Havlík (pozn. 9), s. 25.

¹⁷¹ Kacetyl (pozn. 21), s. 95.

¹⁷² Kroupa (pozn. 75), s. 784.

¹⁷³ Peřinka (pozn. 4), s. 102.

zcela známé. Uvádí se zasvěcení sv. Bernardinu, avšak stejného zasvěcení již byla kaple v sousedství klarisek, proto se podle Kacetla zdá pravděpodobnější zasvěcení sv. Františku.¹⁷⁴ Poté, co se františkáni v roce 1534 přesunuli kvůli tureckému ohrožení do bývalých klášterních budov minoritů, začal opuštěný areál sloužit jako druhý městský špitál, a tedy i kostel se stal špitálním. Špitál na Horním předměstí začal oproti většímu a lépe vybavenému špitálu na Dolním předměstí zaostávat a úplnou zkázu mu přineslo shromáždování stavovských vojsk v 90. letech 16. století. Těsně před rokem 1600 byl zrušen a zasvěcení kostela sv. Alžběty následně přechází na dnešní dolní kostel [81].

Určitou dobu kázal v kostele Dolního předměstí luteránský kněz. Po opravách v roce 1614 zde od 20. let 17. století začali kázat jezuité česky.¹⁷⁵ Špitální budovy byly velmi poničeny během obléhání Švédy a následnými opravami od roku 1668 byly silně barokizovány. Především byl kostel opatřen novými klenbami a novou fasádou. V 80. letech 18. století byl v blízkosti areálu zřízen hřbitov a ve stejné době se kostel stává farním – až do roku 1824.¹⁷⁶

Pozdně gotický kostel na Dolním předměstí se částečně dochoval především v presbytáři [82, 83]. Ten je v závěru uzavřen polygonálně a sestával se ze dvou zaklenutých polí klenby. Mezi opěrnými pilíři se otvírají gotická okna s kružbou tvaru trojlistu. Na presbytář navazuje jednoduchá obdélná loď. Ve zdivu byl zasazen sedlový portál.¹⁷⁷ Dnes je však vstup umístěn pod úroveň cesty a je třeba k němu sestoupit po schodišti. Konvent přiléhal k jižní straně kostela a byl obklopen zahradou. Celý areál uzavírala hradba s baštami.

Podoba kostela na Horním předměstí není známá. Roku 2006 byl objeven archeologický nález základového a částečně nadzemního zdiva kostela spolu s fragmentem okenní kružby [79, 80]. Pravděpodobně se jednalo o stejně jednoduchou stavbu s lodí a presbytářem [78]. Na severozápadní straně zůstalo patrné napojení přilehlých špitálních budov. Tento nález tak dokládá stylovou i funkční rozmanitost gotické středověké sakrální architektury ve Znojmě.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Kacetyl (pozn. 21), s. 106.

¹⁷⁵ Peřinka (pozn. 4), s. 113.

¹⁷⁶ Kroupa (pozn. 75), s. 785.

¹⁷⁷ Richter – Samek (pozn. 12), s. 45.

¹⁷⁸ Ministerstvo kultury České republiky, Znojmo, kostel sv. Alžběty (sv. Kateřiny). Archeologický nález základového zdiva. Rozhodnutí o prohlášení za kulturní památku, *Národní památkový ústav. Metainformační systém – centrální část*, http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=747177, vyhledáno 4. 3. 2018.

Na místě nedochovaného kostela sv. Alžběty na Horním předměstí vznikl na počátku 18. století barokní kostel sv. Kateřiny, zrušený roku 1824, a tedy rovněž nedochovaný. Současný kostel sv. Alžběty je dodnes spjat se špitálním prostředím, neboť je součástí areálu Staré nemocnice.

Literatura

Peřinka 1904, s. 102, 113; Havlík 1956, s. 66; Líbal – Havlík 1961, s. 25; Richter – Samek 1966, s. 44; Kroupa 2005, s. 783–785; Kacetyl 2008, s. 7; Kacetyl 2009, s. 87–107; Kuča 2011, s. 661–662; Kočí 2015, s. 20, 38–44.

5.7. Kostel sv. Michala

Jezuitské náměstí

Přelom 13. – 14. století, pozdně gotická přestavba 2. polovina 15. století

Kostel zasvěcený svatému archandělovi Michaelovi byl vybudován na nejvyšším místě znojemského předhradí v blízkosti Horního náměstí a představoval druhý hlavní znojemský chrám, kde se údajně vždy kázalo česky. Dnešní barokní podobu však získal až přestavbou provedenou znojemskými jezuiti. Původní románský kostel, předchůdce gotické stavby, se rozkládal při předměstské trhově vsi Bala, v místech starého kultovního místa pro konání pohanských rituálů, kde nejspíš již v době velkomoravské stávala svatyně.¹⁷⁹

Z písemných dokladů se dochovaly většinou pouze informace o financích či majetcích kostela a nejsou tak bližší zprávy o stavbě samotné. Ve svém bádání se historií kostela zabývali starší autoři Hübner a Peřinka a poté především znojemští historikové Havlík a Fila. Architektuře se více věnoval P. Kroupa v katalogu *Od gotiky k renesanci*.¹⁸⁰ Stavebně historický průzkum provedl Jan Eliáš.¹⁸¹ Badatelé se spíše zaměřují na období po příchodu jezuitů do města, kdy docházelo k barokizaci kostela a stavbě dalších budov souvisejících s činností řádu, především jezuitské koleje či gymnázia. Působením jezuitů se zabývá i diplomová práce Dany Toufarové.¹⁸²

Peřinka se zamýšlí nad tím, zda kostel sv. Michala nestál ve Znojmě ještě dříve než kostel sv. Mikuláše.¹⁸³ Domněnku, že by sv. Michal mohl být nejstarším znojemským chrámem, však kvůli nedostatku pramenů nelze potvrdit. V kostelní věži, která se zřítila roku 1642, byl nalezen pamětní spis. Autor spisu udává konkrétní rok založení kostela, a to 1103.¹⁸⁴ Tento letopočet je pravděpodobně vepsán i v reliéfu do kruhu stočené pásky, zdobící vnější opěrák presbytáře [91, 92]. Vyryté číslice 1, 10 a 3

¹⁷⁹ Richter – Samek (pozn. 12), s. 29.

¹⁸⁰ Kroupa (pozn. 76), s. 131–139.

¹⁸¹ Eliáš (pozn. 18)

¹⁸² Dana Toufarová, *Výstavba jezuitské koleje ve Znojmě a přestavba kostela sv. Michala od založení koleje ve Znojmě v roce 1624 do počátku 18. století* (magisterská diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Znojmo 2010.

¹⁸³ Peřinka (pozn. 4), s. 90.

¹⁸⁴ Eliáš (pozn. 18), s. 35; Richter chybně spojuje tuto informaci o nalezeném spisu se zřícenou věží sv. Mikuláše. Viz pozn. 123. O pamětním spisu s datem 1103 se poprvé zmiňuje Řehoř Wolný, který jej rovněž spojuje s kostelem sv. Michala. Viz Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*. Abth. 2. Band IV, Brünn 1861, s. 106–110, cit. 106, *Google books*, <https://books.google.cz/books?id=5t5aAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>, vyhledáno 18. 5. 2017.

jsou však čteny i odlišně, dle P. Kroupy jako rok 1508, podle Čehovského pak spíše rok 1503.¹⁸⁵ V těchto případech by se pak data vztahovala k pozdně gotické přestavbě presbytáře, nikoliv založení kostela. Na pásce měla být vyryta i značka kameníka. Reliéf je však značně poškozen, což se podepisuje i na velmi špatné čitelnosti vyrytých znaků.

Většina badatelů však vznik kostela zasazuje do počátku 13. století a spojuje tak stavbu se založením města roku 1226. Z tohoto roku totiž pochází i první zmínka o románském kostelu sv. Michala. V listině se uvádí spor o farní práva mezi faráři od sv. Mikuláše a sv. Michala, který byl téhož roku vyřešen. Farář Adam od sv. Michala získává práva na pohřbívání a křtění v osadě Bala, Uherské Vsi a v okolních dvorcích.¹⁸⁶ Kostelu se později dostalo přízně krále Václava II. a v 80. letech 13. století přidal pod jeho správu kapli sv. Kateřiny. Od roku 1320 krátce držel patronátní práva ke kostelu Jindřich z Lipé, který ještě téhož roku předal patronát klariskám. Chrám se dařilo i za doby Karla IV., neboť díky přestavbě sv. Mikuláše se stal hlavním chrámem ve městě. Od 15. století působilo při kostele i Bratrstvo Kristova těla.¹⁸⁷

V pozdějších dobách chrám utrpěl škody především během obléhání husitů. Jeho stav se podobal zřícenině a musel být nově přestavován. O darech měšťanů na novou stavbu svědčí i nápis v severní zdi z roku 1472 [88], sdělující, že „Znojmo dává sv. Michalu obnovit jeho chrám“.¹⁸⁸ Z této pozdně gotické přestavby se dochoval presbytář z 2. poloviny 15. století a současně vznikla i kaple sv. Kříže, která později získala barokní podobu. V držení kláštera klarisek zůstal kostel do roku 1555, kdy patronát předávají městské radě, což následně po obsazení luterány napomohlo k rozšíření protestantství ve Znojmě. Po bitvě na Bílé hoře se situace změnila a roku 1624 se kostela ujímá jezuitský řád. V roce 1642 došlo ke zřícení kostelní věže, což značně poškodilo loď. Tato událost dala jezuitům podnět k výstavbě nového barokního trojlodí. Kostel byl po zrušení koleje jezuitů josefínskými reformami využíván jako skladiště. Dnes je chrám sv. Michala pod správou dominikánů, a to od roku 1784, kdy se stává filiálním.¹⁸⁹

¹⁸⁵ Kroupa (pozn. 76), s. 136; Čehovský (pozn. 152), s. 274.

¹⁸⁶ Richter – Samek (pozn. 12), s. 26.

¹⁸⁷ Hrdina (pozn. 125), s. 248.

¹⁸⁸ „*Princeps angelice michael nos protege pace znoymae qui templum tuum dant reparare 1472*“,

Kroupa (pozn. 76), s. 135.

¹⁸⁹ Ibidem, s. 136.

Původní románská stavba se nezachovala a není tak známá ani podoba chrámu. V 1. polovině 14. století lze předpokládat přestavbu lodi kostela v gotickém slohu. Dokládá ji nalezený zaslepený hrotitý portál v jižním obvodovém zdivu kostela [94] a torzo ostění okenního parapetu vlevo od portálu. Ostění portálu je profilované hruškovcem odděleným výžlabkem od oblounu, za nímž probíhá hranol. Na profilaci zůstaly zachovány i zbytky polychromie. Preciznost provedení a jemná profilace odpovídá stylu na pomezí rané a vrcholné gotiky počátku 14. století.¹⁹⁰

Vzhled chrámu po pozdně gotické přestavbě lze částečně vyčíst z několika starších vyobrazení Znojma. Na nejstarší vedutě Wolfganga Fröhliche z roku 1523 [1] lze spatřit orientovaný michalský kostel s dlouhým vysokým presbytářem, se střechou zakončenou křížkem. K němu se pojí nižší kostelní loď. K západnímu průčelí přiléhá hranolová věž zakončená cimbuřím a menší jehlancovitou stříškou.

Loď byla ze severní strany rozšířena na síňové trojlodí přibližně čtvercového půdorysu [84]. Klenby haly byly zdobeny hruškově profilovanými pruty, které se zachovaly ve fragmentu.¹⁹¹ V severním průčelí byl prolomen sedlový portál, který se částečně zachoval [89]. Dnes zazděný portál je tvořen jemně hruškově profilovanými pruty, které se vzájemně přetínají. Eliáš řadí trojlodí do okruhu díla Lorenze Spenninga.¹⁹² Do jeho okruhu spadá kostel sv. Wolfganga v nedalekých Hnanicích, jehož dispozice trojlodí se západní věží se shodovala s michalským chrámem. Také typologie sedlového portálu či fragmenty klenebních žeber hruškové profilace lze zařadit do jeho okruhu, neboť podobnou profilaci lze nalézt u klenby presbytáře kostela sv. Jakuba v Brně, nesoucí rovněž prvky Spenningova vídeňského stylu.¹⁹³ a rovněž i u klenby pod kruchtou znojemského mikulášského chrámu, která je s ním též spojována.

Později ve 2. polovině 15. století se přistoupilo k přestavbě dodnes dochovaného presbytáře [90]. Má obdélníkovou dispozici s mírným odchýlením od podélné osy haly a pětiboký závěr. Zevně jej zpevňují opěrné pilíře, které jsou dvakrát odstupňované a na vrcholu zdobené křížovými kytkami. Mezi opěráky byla umístěna vysoká gotická okna, pod nimiž probíhá podél celého presbytáře podokenní římsa. Vnitřní klenba o třech polích je sklenuta valeně a nad okny se nachází lunetové výseče. Dnešní štuková žebra klenby, která při barokizaci nahradila původní kamenná žebra,¹⁹⁴ tvoří složitou síť

¹⁹⁰ Eliáš (pozn. 18), s. 38.

¹⁹¹ Kroupa (pozn. 76), s. 136.

¹⁹² Eliáš (pozn. 18), s. 41.

¹⁹³ Ibidem, s. 42.

¹⁹⁴ Toufarová (pozn. 182), s. 108.

z navzájem se prostupujících hvězd [95, 96]. Žebra jsou klínově vyžlabená a zastávají pouze dekorativní funkci, neboť nerespektují plochu klenby.¹⁹⁵ Svorníky mají podobu kolčích štítků zdobených reliéfem. Podle veduty je jisté, že práce na presbytáři byly dokončeny před rokem 1523, přesnější datování opírají někteří badatelé o již zmíněný reliéf pásy na opěráku, který by mohla udávat dokončení stavby presbytáře. Eliáš však předpokládá zaklenutí spíše ve 20. letech 16. století.¹⁹⁶

V rohu styku severní stěny presbytáře s halou vznikl spolu s chórem patrový přístavek. Z venku je zpevněn třemi jednoduchými neodstupněnými opěrnými pilíři, vrcholící malými štítky a gotickými kytkami podobně jako u presbytáře. Spodní prostor sloužil jako sakristie.¹⁹⁷ Do horního patra s kaplí sv. Kříže se vstupovalo kamenným schodištěm uvnitř válcové věže, pojící se na východní straně k presbytáři, odkud do věže vede pravoúhlý portál. Přístavek s kaplí byl radikálně zbarokizován.

Na pozdějších vyobrazeních je patrná změna především u věže v západním průčelí kostela. Na dřevořezu od Jana Willenberga z roku 1593 [2] lze spatřit hranolovou věž krytou vysokou střechou s báněmi a lucernou. Úpravy věže kvůli špatnému stavu probíhaly v roce 1581, kdy byla navýšena a zastřešena báněmi. Právě v nich se našel spis udávající letopočet založení. Poté, co se tato věž roku 1642 zřítla, započala barokizace kostela, počínaje novostavbou sakristie na jižní straně chóru a přestavbou trojlodí na loď s bočními kaplemi. Věž byla zcela stržena a postavena nově za presbytářem jako samostatně stojící. Barokní sloh zasáhl i do gotického presbytáře. Z původních vysokých gotických oken se staly dvě menší nad sebou a prostor mezi nimi byl zazděn. Severní kaple byla uvnitř sklenuta oválnou kopulí a vně doplněna lucernou. Gotickou kapli v exteriéru připomínají jen opěráky.

Literatura

Hübner 1846, s. 51; Hübner 1869, s. 382–415; Peřinka 1904, s. 81, 89–93; Líbal 1948, s. 258; Havlík 1956, s. 50–51, 65; Líbal – Havlík 1961, s. 28; Richter – Samek 1966, s. 26, 29, 46; Eliáš 1995; Fila 1995c; Fila 1995d; Havlík 1998, s. 26; Kroupa 1999c, s. 135–136; Elbel – Nevimová 2005, s. 785–788; Kuča 2011, s. 658; Čehovský 2012, s. 274.

¹⁹⁵ Richter – Samek (pozn. 12), s. 46.

¹⁹⁶ Eliáš (pozn. 18), s. 43.

¹⁹⁷ Kroupa (pozn. 76), s. 136.

5.8. Kaple sv. Anny a Martina (Svatováclavská kaple)

Mikulášské náměstí

Počátek 16. století – 1521

V areálu kolem kostela sv. Mikuláše se nacházel hřbitov. Původně na něm stálo několik kaplí. Kaple sv. Cyrila a Metoděje, o které jsou zprávy z 15. století, mohla stát samostatně, ale mohla být také součástí kostela. Dále zde stávala později zbořená kaple sv. Václava¹⁹⁸ a nedochovala se ani kaple zasvěcená sv. Anně.

Důležitý byl na hřbitově karner. Tato stavba z pozdně románského období 13. století měla podobu válce a stávala u hradeb blízko západního nároží mikulášského kostela. Přítomnost tohoto objektu dokládá nápisová deska [104], umístěná na schodišti vedoucím do spodní kaple: „*Hic est carnarium, orate pro animabus*“ (Zde je kostnice, modlete se za duše). Petr Kroupa, který se nejnověji zabýval svatováclavskou svatyní, vztahuje nápis ke spodní kapli. Podle něj mohla sloužit jako nová kostnice.¹⁹⁹ Část karneru je v torzu dochovaná v dnešním dolním patře, kde byl proražen otvor, který odkryl pozůstatky.

Pozdně gotickou dvoupatrovou kapli nechala založit Kateřina Bučická, která byla vdovou po bohatém měšťanovi Martinu Bučickém. Odkoupila část hřbitova a v závěti rozhodla, že se má v tomto místě postavit dvojce kaplí – horní s oltářem sv. Anny a spodní s oltářem věnovaným Panně Marii a Všem Svatým, především sv. Martinu. Kaple začala být budována na počátku 16. století v jihozápadním rohu hřbitova vedle karneru, který musel být z toho důvodu částečně zbořen, a to před rokem 1521, kdy byla kaple dokončena. Někteří badatelé se domnívají, že spodní kaple pochází ze staršího období, čemuž by nasvědčovala odlišná architektura obou kaplí. Je tedy možné, že spodní kaple tu již existovala a byla pouze přestavěna.²⁰⁰ Kaple spadala pod správu louckého kláštera, avšak roku 1785 byla za císaře Josefa II. zrušena a začala sloužit především jako skladiště. Následující rok byl zrušen i okolní hřbitov, který se kvůli zákazu pohřbívání uvnitř hradeb musel přesunout ke kostelu sv. Alžběty na Dolním předměstí.²⁰¹ V 19. století začala horní kaple sloužit protestantům, poté pravoslavné církvi.

¹⁹⁸ Peřinka (pozn. 4), s. 110.

¹⁹⁹ Petr Kroupa, heslo Hřbitovní kaple sv. Anny a sv. Martina ve Znojmě, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno*, Brno 1999, s. 138.

²⁰⁰ Peřinka (pozn. 4), s. 111.

²⁰¹ Fila (pozn. 14), s. 42.

Spodní kaple sv. Martina je částečně zasazená do hradeb pod úroveň terénu. Podle Líbala tak dostává pevnostní ráz.²⁰² Má jednoduchý obdélný půdorys [99], na jihu zakončený trojbokým závěrem. Valená klenba je členěna lunetami [109]. Opěrné pilíře jsou vtaženy dovnitř a průchody v nich vytváří nad jednolodím vnitřní ochoz, probíhající podél celého interiéru. Mezi pilíři se na západní a jižní straně otevírají čtyři gotická okna, zakončená hrotitě a vyplněná vždy odlišnou kružbou [110].

Horní kaple sv. Anny je stejného půdorysu, pouze zmenšeného [98]. Je posazena na zdivu spodní kaple a štíhlé opěrné pilíře tentokrát vystupují na západní straně z vnějšku, kde opět pomocí průchodů probíhá vnější ochoz krytý stříškou. Dnes slouží jako vyhlídka. Uvnitř je zaklenutá také valenou klenbou s lunetami, zdobenou krouženými přetínanými žebry [106, 107]. Jejich profil tvoří dvojité klín s výžlabky po stranách. Žebra vybíhají ze stěny překříženými náběhy, v nichž se přetínají i profily žeber [105]. Výše uprostřed mezi těmito dvěma žebry, která rámuji kápi klenby, vybíhá přímo ze stěny prostřední žebro. Sít' pak tvoří vzájemně se protínající polokružnicové segmenty žeber. Žebra mají především dekorativní funkci. Postrádají již funkci konstrukčních prvků, stále však respektují nosnou strukturu klenby.²⁰³ Stylově spadá klenba kaple do oblasti Podunají. Kroupa uvádí jako možné vzory klenby rakouských kostelů v Rendeggu u Steinakirchen a v Perneggu poblíž Hornu.²⁰⁴ Badatelé dále zmiňují, že tato pozdně gotická klenba připomíná klenbu Vladislavského sálu Pražského hradu.²⁰⁵ V protnutí žeber i mezi nimi se nachází reliéfní plastiky poprsí světců. Podobně jako v kostele sv. Mikuláše je v klenbě prolomen otvor Ducha svatého, tentokrát kruhový. Mezi opěráky se otevírají lomená okna vyplněná kružbou, opět každé s jedinečným kružbovým vzorcem. Na jižní straně v závěru je prolomeno menší rozetové okno [108].

Kaple dostala své druhotné jméno podle sochy sv. Václava [103], umístěné na štítu jinak hladkého průčelí. Postava stojí na polygonální odstupněné konzolce pod tabernáklem zdobeným fiálami. Světec je zobrazen v knížecí čapce a brnění, v levé ruce drží menší štít, který měl být původně zdoben orlicí. V pravé by mohl podél nohy svírat

²⁰² Líbal (pozn. 6), s. 257.

²⁰³ Richter – Samek (pozn. 12), s. 46.

²⁰⁴ Kroupa (pozn. 199), s. 139.

²⁰⁵ Havlík (pozn. 8), s. 67.

meč nebo praporec, u kterého se dochovala jen spodní část žerdi.²⁰⁶ Jelikož je socha vystavena vnějším vlivům, jsou její detailní části již špatně čitelné. Pod sochou vede do horní kaple sedlový portál, jehož profilované ostění je zdobeno vzájemně se protínajícími pruty [102]. Vedle něj se nachází podobný nižší a méně zdobený portál, vedoucí ke schodišti do spodní kaple [101]. Schodiště je přistavěno v podobě nižší polygonální věže, tvořené pěti stranami osmiúhelníka [100]. Lze jej rozdělit do dvou částí. Spodní část schodiště je širší a vede do spodní kaple. Horní postupně zužující se část věže vede na kůr v kapli sv. Anny. Drobná stříška schodiště vybíhá do kamenného křížku, zdobeného prstencem gotických růžic. Štít průčelí je ve vrcholu zakončen z části vysazenou osmistrannou věžičkou (sanktusníkem), podobající se arkýři. Osmiboká jehlancová stříška je zdobena gotickou kytkou. Ve stěnách jsou prolomena čtyři hrotitá okénka zdobená jeptiškami. Přečnávající část věže je nesena jehlancovou konzolou zdobenou žebry, které se sbíhají do malé figurální konzolky v podobě tváře. Podle Čehovského by se mohlo jednat o zpodobení architekta kaple.²⁰⁷

Literatura

Hübner 1869, s. 255–263; Peřinka 1904, s. 110–112; Líbal 1948, s. 257; Havlík 1956, s. 67; Líbal – Havlík 1961, s. 30; Richter – Samek 1966, s. 45; Fila 1994; Kroupa 1999c, s. 138–189; Benešová 2009c, s. 294–295; Kuča 2011, s. 658–659; Čehovský 2012, s. 281–282.

²⁰⁶ Karel Fila, Trochu znojemské historie. Svatý Václav a Znojmo – Svatováclavské kaple, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1994, č. 5, s. 6. K soše sv. Václava podrobněji viz Čehovský (pozn. 152), s. 281–282.

²⁰⁷ Čehovský (pozn. 152), s. 282.

6. Závěr

Znojmo se ve středověku stalo oporou panovnické moci. I díky tomu se s postupně rostoucí moci církve rozvíjela sakrální architektura ve městě. Hlavním cílem této bakalářské práce tak bylo sestavit katalog těchto středověkých církevních staveb a nastínit vývoj gotické architektury ve Znojmě v období od 13. století do počátku 16. století.

Zmínky o dějinách Znojma a jeho významných památkách nalezneme v množství publikací a historie města je tak podrobně zpracovaná. Při psaní práce jsem však vycházela z důležitých publikací, například z prací znojemských historiků Lubomíra Havlíka a Karla Fily. Ve studii o vývoji gotické sakrální architektury jsem se opírala o poznatky získané při bádání o jednotlivých památkách a také jsem čerpala z poznatků badatelů Dobroslava Líbala, Petra Kroupy či Kláry Benešové, kteří se znojemskou gotickou architekturou zabývali podrobněji.

Klíčovou část práce představuje samotný katalog památek. Ve formě katalogových hesel jsem představila celkem osm sakrálních staveb dochovaných i zaniklých. U nedochovaných památek se bádání omezuje pouze na popisy založené na několika starších vyobrazeních či na analýze archeologických nálezů pozůstatků staveb. I bádání o dodnes dochovaných památkách se potýká s problémy, neboť některé stavby se dochovaly pouze z části a také přestavby z pozdějších let postupně měnily původní středověkou podobu staveb. V jednotlivých heslech jsem tedy zhodnotila a shrnula dosavadní poznatky, představila historii památek a předložila popis původních gotických staveb spojený se stylovou analýzou dochovaných prvků. Otázkou však u většiny staveb zůstává, kdo byl jejich autorem, což může být předmětem dalšího bádání.

Touto bakalářskou prací jsem se snažila vytvořit ucelený přehled o stavebním vývoji gotické sakrální architektury Znojma a blíže čtenáře seznámit se středověkými památkami v jádru města, z nichž některé dodnes představují významné dominanty.

7. Resumé

Bakalářská práce se věnuje gotické sakrální architektuře ve Znojmě. Nejprve jsou zde shrnuty dějiny města v gotickém období, přibližně od 13. století do roku 1530. Následuje studie charakterizující vývoj gotické architektury ve městě, a to v kontextu soudobé stavební činnosti v premonstrátském klášteře Louka a vlivů podunajské architektury z Dolního Rakouska. Klíčovou součástí této práce představuje katalog celkem osmi gotických církevních staveb, včetně těch již zaniklých. Jednotlivá hesla popisují historii objektu i stavbu samotnou a předkládají analýzu dochovaných gotických částí.

Jedná se o tyto stavby: sdružený klášter minoritů s klášteřem klarisek, kostel sv. Jana Křtitele, kostel sv. Petra a Pavla, kostel sv. Mikuláše, dominikánský klášter, kostel sv. Michala, kostel sv. Alžběty a kaple sv. Anny a Martina (Svatováclavská kaple).

8. Summary

This bachelor's thesis is dedicated to Gothic sacral architecture in Znojmo. First, there is summarized the history of the town in the Gothic period, approximately from the 13th century to 1530. Next there follows a study that characterizes the development of Gothic architecture in the town, in the context of the contemporary construction activity of the Premonstratensian Monastery Louka and the influences of the Danube architecture in Lower Austria. The key part of this thesis is the catalogue of eight Gothic religious buildings, including those which already don't exist. Each catalogue headword describes the history of the construction and the building and presents an analysis focused on preserved Gothic parts of the building.

These are the buildings: united Minor Monastery and Poor Clares Monastery, Church of St. John the Baptist, St. Peter and St. Paul's Church, St. Nicholas's Church, Dominican Monastery, St. Michael's Church, St. Elizabeth's Church and St. Anna and St. Martin's Chapel (St. Wenceslas Chapel).

9. Seznam literatury a zdrojů

9.1. Literatura

Benešovská 1998

Klára Benešovská, Klášter minoritů a klarisek ve Znojmě a jeho středověká podoba, in: Marie Bláhová – Ivan Hlaváček (edd.), *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II.*, Praha 1998, s. 217–236.

Benešovská – Foltýn 2005

Klára Benešovská – Dušan Foltýn, Bývalé konventy minoritů (posléze františkánů) a klarisek s kostelem Nanebevzetí P. Marie, tzv. Klášter sv. Kláry a sv. Antonína, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 771–778.

Benešovská 2009a

Klára Benešovská, Utváření nového slohu – mezi jižní Francií a domácí tradicí (1330–1348), in: Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Architektura*, Praha 2009, s. 125–138.

Benešovská 2009b

Klára Benešovská, Architektura pozdní lucemburské doby – návraty, variace, slepé uličky, krásný sloh (1360–1420), in: Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Architektura*, Praha 2009, s. 189–216.

Benešovská 2009c

Klára Benešovská, Morava nehusitská, korvínská a jagellonská (1420–1526), in: Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Architektura*, Praha 2009, s. 283–309.

Benešovská – Chlíbaec 2016

Klára Benešovská – Jan Chlíbaec, Dne 9. prosince 1437. Znojemský chrám sv. Mikuláše v době smrti císaře Zikmunda, in: Eva Doležalová – Petr Sommer (edd.), *Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou; věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu*, Praha 2016, s. 279–297.

Beránek 2017

Jan Beránek, Znojmo – Stavební historie kostela sv. Mikuláše, in: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017, s. 246–247.

Borovský – J. Kroupa – P. Kroupa 2005

Tomáš Borovský – Jiří Kroupa – Petr Kroupa, Bývalá kanonie premonstrátů s kostelem sv. Václava, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 795–804.

Čehovský 2012

Petr Čehovský, *Kamenné skulptury v Podyjí 1480–1550*, Olomouc 2012.

Černošek – Jakl 2008

Lubomír Černošek – Karel Jakl, 70 let od zničení znojemské židovské synagogy, in: *Sborník Státního okresního archivu Znojmo 2008*, Znojmo 2009, s. 24–29.

Čučka 1976

Oldřich Čučka, *750 let města Znojma*, Brno 1976.

Dokoupil 1972

Vladislav Dokoupil, *Dějiny moravských klášterních knihoven ve správě univerzitní knihovny v Brně*, Brno 1972.

Elbel – Nevímová 2005

Martin Elbel – Petra Nevímová, Bývalá kolej jezuitů s kostelem sv. Michala, se seminářem sv. Michala a gymnasiem, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 785–788.

Falcová – Stehlíková 2000

Zdena Falcová – Drahoslava Stehlíková, *Nemovitě kulturní památky jižní Moravy: soupis památek a literatury, svazek 5, Okres Znojmo*, Brno 2000.

Feuchtmüller 1959

Rupert Feuchtmüller, Die Architektur, in: Fritz Dworschak et al., *Die Gotik in Niederösterreich. Kunst und Kultur einer Landschaft im Spätmittelalter* (katalog výstavy), Wien 1959, s. 78–90.

Fila 1995a

Karel Fila, *Chám sv. Mikuláše ve Znojmě*, Znojmo 1995.

Foltýn 2005

Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

Havlík 1956

Lubomír Havlík, *Znojmo, z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956.

Havlík 1998

Lubomír E. Havlík, *Dějiny královského města Znojma a Znojemského kraje od nejstarších dob do sedmdesátých let 19. století*, Brno 1998.

Hrdina 2017a

Jan Hrdina, Znojmo – Město Znojmo ve středověku, in: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017, s. 245–246.

Hrdina 2017b

Jan Hrdina, Znojmo – Bratrstva Kristova těla při kostelech sv. Mikuláše a sv. Michala, in: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017, s. 248–252.

Hübner 1843

Anton Hübner, *Znaims geschichtliche Denkwürdigkeiten, Abth. 1*, Znaim 1843.

Hübner 1846

Anton Hübner, *Znaims geschichtliche Denkwürdigkeiten, Abth. 2*, Znaim 1846.

Hübner 1869

Anton Hübner, *Denkwürdigkeiten der kngl. Stadt Znaim*, Znaim 1869.

Janků 2006

Vlastimil Janků, *Historie Znojma v obrazech*, Brno 2006.

Jindráček 2001

Efrém Jindráček, *Dominikánský klášter ve Znojmě, dějiny – památky – současnost*, Znojmo 2001.

Kacetl 2008

Jiří Kacetl, *77 divů Znojma*, Znojmo 2008.

Kacetl 2009a

Jiří Kacetl, Historie středověkého měšťanského špitálu na horním předměstí Znojma, in: *Sborník Státního okresního archivu Znojmo 2008*, Znojmo 2009, s. 84–107.

Kacetl 2009b

Jiří Kacetl, Znojmo jako nejsilnější středověká hraniční pevnost jihu Moravy, in: *Hranice na jižní Moravě a její obrana od doby římské. XXX. mikulovské sympozium 22–23. října 2008*, Brno 2009, s. 165–183.

Kaplan 1931

Řehoř Maria Kaplan, *Paměti dominikánského kláštera sv. Kříže ve Znojmě*, Znojmo 1931.

Kovárník 2004

Jaromír Kovárník, Záchranný archeologický výzkum v areálu bývalého minoritského kláštera ve Znojmě, in: Marie Kratochvílová (red.), *Znojemské rotunda – Sborník z 2. konference o rotundě, konané 25.–26. června 2003 ve Znojmě*, Znojmo 2004, s. 166–174.

Kroupa 1996

Petr Kroupa, Farní kostel sv. Mikuláše ve Znojmě (stavebně historický průzkum), *Průzkumy památek 2*, 1996, s. 73–99.

Kroupa 1997

Petr Kroupa, Loucký klášter ve středověku a renesanci – kostel a klášterní budovy, in: Petr Kroupa – Jiří Kroupa – Lubomír Slavíček – Josef Unger, *Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny – umělecká výzdoba – ikonologie*, Znojmo 1997, s. 52–61.

Kroupa 1999a

Petr Kroupa, Církevní architektura na jižní Moravě, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno*, Brno 1999, s. 77–84.

Kroupa 1999b

Petr Kroupa, Dobový vzhled gotických kostelů, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno*, Brno 1999, s. 85–87.

Kroupa 1999c

Petr Kroupa, Katalog církevní architektury na jižní Moravě, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno*, Brno 1999, s. 131–139.

Kroupa 2005

Petr Kroupa, Bývalý konvent františkánů u sv. Bernardina s kostelem nověji zasvěceným sv. Alžbětě, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 783–785.

Kuča 2011

Karel Kuča, Znojemská aglomerace – Znojmo, in: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 8. díl/V-Ž*, Praha 2011, s. 646–679.

Kuthan 1994

Jiří Kuthan, *Česká architektura v době posledních Přemyslovců. Města, hrady, kláštery, kostely*, Vimperk 1994.

Líbal 1948

Dobroslav Líbal, *Gotická architektura v Čechách a na Moravě*, Praha 1948.

Líbal – Havlík 1961

Dobroslav Líbal – Lubomír Havlík, *Znojmo, městská památková rezervace a památky v okolí*, Praha 1961.

Líbal 1967

Dobroslav Líbal, *Znojmo – městská památková rezervace*, Brno 1967.

Líbal 2001

Dobroslav Líbal, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*, Praha 2001, s. 584–588.

Macoun 2012

Eman Macoun, *Znojmo v proměnách*, Třebíč 2012.

Mencl 1950

Václav Mencl, Románská a gotická hlavice jako prostředek k datování české architektury, *Zprávy památkové péče X*, Praha 1950, s. 1–24.

Mencl 1960a

Václav Mencl, Vývoj středověkého portálu v českých zemích, *Zprávy památkové péče XX*, Praha 1960, s. 8–26, 113–153.

Mencl 1960b

Václav Mencl, Vývoj okna v architektuře českého středověku, *Zprávy památkové péče XX*, Praha 1960, s. 181–232.

Mudra – Ottová 2017

Aleš Mudra – Michaela Ottová, Stopy eucharisticky orientované devoce v kostele sv. Mikuláše, in: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017, s. 254–276.

Pavlík 2000

Václav Pavlík, *Znojmo – bývalý kostel sv. Jana Křtitele*, Znojmo 2000.

Peřinka 1904

František Václav Peřinka, *Vlastivěda moravská. Znojemský okres*, Brno 1904.

Prix 2009

Dalibor Prix, Mnohotvárnost raně gotického stavitelství (1233–1310), in: Petr Kratochvíl (ed.), *Velké dějiny zemí Koruny české. Architektura*, Praha 2009, s. 79–104.

Prokop 1904

August Prokop, *Die Markgrafschaft Mähren in Kunstgeschichtlicher Beziehung. Band 2, Das Zeitalter der gotischen Kunst*, Wien 1904.

Razím 2003

Vladislav Razím, *Znojmo, středověká hraniční pevnost*, Nymburk 2003.

Richter - Samek 1966

Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Praha 1966.

Sommer 1985

Jan Sommer, Severní předsíň kostela sv. Mikuláše ve Znojmě, *Památky a příroda 10*, 1985, s. 391–393.

Soukupová-Benáková 1976

Helena Soukupová-Benáková, Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku, *Umění XXIV*, 1976, s. 193–217.

Svatoň 1975

Jaroslav Svatoň, Znojmo, in: Milena Freimanová (red.), *Paměť měst – městské památkové rezervace v českých zemích*, Praha 1975, s. 381–391.

Sviták – Kroupa – Foltýn 2005

Zbyněk Sviták – Jiří Kroupa – Dušan Foltýn, Konvent dominikánů s kostelem sv. Kříže, v současnosti rovněž konvent klausurovaných dominikánek, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 778–783.

Svoboda 1990

Jiří Svoboda, *Průvodce městem Znojmem*, Znojmo 1990.

Šturc 2001

Libor Šturc, *Znojmo, průvodce po městě*, Brno 2001.

Šturc 2008

Libor Šturc, *Chrám svatého Mikuláše ve Znojmě*, Brno 2008.

Vrbka 1927

Anton Vrbka, *Gedenkbuch der Stadt Znaim*, Nikolsburg 1927.

Zahradník – Macek 2005

Pavel Zahradník – Petr Macek, Znojmo, bývalý konvent kapucínů s kostelem sv. Jana Křtitele in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 788–790.

Zykanová 1992

Marlene Zykanová, Ke stavebním dějinám a uměleckohistorickému významu Svatoštěpánského dómu ve Vídni, Chrám sv. Štěpána, gotický dóm – jeho vznik a osud, in: *Vídeňská gotika. Sochy, sklomalby a architektonická plastika z dómu Sv. Štěpána ve Vídni*, Praha 1992, s. 27–58.

9.2. Prameny

Eliáš 1995

Jan Eliáš, *Znojmo, kostel sv. Michala* (nepublikovaný stavebně historický průzkum, uloženo v dominikánském klášteře ve Znojmě), Brno 1995.

Fila 1993

Karel Fila, 750 let dominikánského kláštera ve Znojmě. Historické počátky kláštera, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1993, č. 7, s. 6–7.

Fila 1994

Karel Fila, Trochu znojemské historie. Svatý Václav a Znojmo – Svatováclavské kaple, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1994, č. 5, s. 4–6.

Fila 1995b

Karel Fila, *Zaniklé církevní stavby ve Znojmě* (nepublikovaný strojopis, uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1995.

Fila 1995c

Karel Fila, Něco znojemské historie. Kostel sv. Michala – Přehled stavebního vývoje, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1995, č. 1, s. 4–5.

Fila 1995d

Karel Fila, Něco znojemské historie. Kostel sv. Michala – Gotika kostela svatého Michala, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1995, č. 7, s. 4–5.

Fila 1996a

Karel Fila, Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kostel sv. Jana Křtitele na Dolním náměstí, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1996, č. 1, s. 5–6.

Fila 1996b

Karel Fila, Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kostel sv. Petra a Pavla, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1996, č. 4, s. 5–6.

Fila 1996c

Karel Fila, Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kostel Nanebevzetí Naší milé Paní, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1996, č. 5, s. 4–5.

Fila 1996d

Karel Fila, Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kaple sv. Bernardina, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1996, č. 7, s. 4–6.

Fila 1996e

Karel Fila, Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kaple na hřbitově u sv. Mikuláše, in: *Zpravodaj znojemských farností* (uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Znojmo 1996, č. 8, s. 4–6.

Hirš 2007

Jan Hirš, *Vývoj kostela sv. Mikuláše ve Znojmě a jeho církevního okrsku v průběhu staletí* (bakalářská diplomová práce), Katedra historie PdF MU, Brno 2007.

Kočí 2015

Jan Kočí, *Zaniklé církevní stavby královského města Znojma a jeho blízkého okolí* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, Praha 2015.

Líbal – Holanová 1964

Dobroslav Líbal – Emília Holanová, *Minoritský klášter ve Znojmě. Studie využití a architektonických úprav* (nepublikovaný strojopis, uloženo ve Státním okresním archivu Znojmo), Praha 1964.

Pistorová 2010

Zuzana Pistorová, *Umělecká výzdoba dominikánského klášterního kostela ve Znojmě* (magisterská diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2010.

Rýdlová 2014

Michaela Rýdlová, *Rakousko-podunajské paralely pozdně gotické sakrální architektury na Moravě* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin umění FF UP, Olomouc 2014.

Toufarová 2006

Dana Toufarová, *Dominikánský klášter v Znojmě v době baroka* (bakalářská diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Brno 2006.

Toufarová 2010

Dana Toufarová, *Výstavba jezuitské koleje ve Znojmě a přestavba kostela sv. Michala od založení koleje ve Znojmě v roce 1624 do počátku 18. století* (magisterská diplomová práce), Seminář dějin umění FF MU, Znojmo 2010.

9.3. Internetové zdroje a zdroje obrázků

- Jiří Kacetl, 77 divů Znojma – Sakrální architektura, *Znojmo, město s přívlastkem*, <https://www.znojmocity.cz/sakralni-architektura/ds-1150/archiv=0>, vyhledáno 26. 3. 2017.
- Jiří Kacetl, K 790 rokům od založení města Znojma, *790 Znojmo*, <http://znojmo790.cz/historie/>, vyhledáno 26. 3. 2017.
- Daniel Smola, Archeologové na Václavském náměstí končí, našli 60 koster, *Znojemský deník*, https://znojemsky.denik.cz/zpravy_region/archeologove-na-vaclavskem-namesti-konci-nasli-sed.html, vyhledáno 18. 5. 2017.
- Gregor Wolny, Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften. Abth. 2. Band IV., *Google books*,

<https://books.google.cz/books?id=5t5aAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=cs#v=onepage&q&f=false>, vyhledáno 18. 5. 2017.

- Ministerstvo kultury České republiky, Znojmo, kostel sv. Alžběty (sv. Kateřiny). Archeologický nález základového zdiva. Rozhodnutí o prohlášení za kulturní památku, *Národní památkový ústav. Metainformační systém – centrální část*, http://iispp.npu.cz/mis_public/documentDetail.htm?id=747177, vyhledáno 4. 3. 2018.
- Ústav archeologické památkové péče Brno, Základové zdivo původně gotického kostela sv. Alžběty, *Národní památkový ústav. Památkový katalog*, <http://pamatkovykatalog.cz/?element=13983998&sequence=1&mode=parametric&indexId=102018&action=element&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 4. 3. 2018.
- Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Louka – klášter premonstrátů, *Královské dílo*, <http://kralovskedilo.ktf.cuni.cz/lokality/Louka-%E2%80%93-Klaster-premonstratu>, vyhledáno 5. 3. 2018.
- *Wikimedia Commons*, https://commons.wikimedia.org/wiki/Main_Page, vyhledáno 5. 3. 2018.

10. Seznam obrazové přílohy

1. Wolfgang Fröhlich, nejstarší dochovaná veduta Znojma v knize městských práv, 1523. Přejato z: Vladislav Razím, *Znojmo, středověká hraniční pevnost*, Nymburk 2003, s. 1.
2. Jan Willenberg, dřevořez Znojma, 1593. Přejato z: Lubomír Havlík, *Znojmo, z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956, s. 79.
3. Jiří Hufnagel, veduta Znojma, 1617. Přejato z: Aleš Mudra (ed.), *V oplatce jsi všecek tajně. Eucharistie v náboženské a vizuální kultuře Českých zemí do roku 1620*, Praha 2017, s. 245.
4. Neznámý autor, veduta Znojma, 1688. Přejato z: Vladislav Razím, *Znojmo, středověká hraniční pevnost*, Nymburk 2003, s. 12–13.
5. Plán města Znojma ve středověku a na počátku novověku. Přejato z: Lubomír Havlík, *Znojmo, z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956, s. 89.
6. Louka, klášter premonstrátů s bazilikou Nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava. Přejato z: Jiří Kacetl, 77 divů Znojma – Sakrální architektura, *Znojmo, město s přívlastkem*, <https://www.znojmocity.cz/sakralni-architektura/ds-1150/archiv=0>, vyhledáno 26. 3. 2017.
7. Louka, klášter premonstrátů, půdorys středověkého konventu. Přejato z: Petr Kroupa, Loucký klášter ve středověku a renesanci – kostel a klášterní budovy, in: Petr Kroupa – Jiří Kroupa – Lubomír Slavíček – Josef Unger, *Premonstrátský klášter v Louce. Dějiny – umělecká výzdoba – ikonologie*, Znojmo 1997, s. 52.
8. Louka, klášter premonstrátů, dochované severní rameno ambitu, polovina 13. století, přestavba 2. polovina 15. století. Přejato z: Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Louka – klášter premonstrátů, *Královské dílo*, <http://kralovskedilo.ktf.cuni.cz/lokality/Louka-%E2%80%93-Klaster-premonstratu>, vyhledáno 5. 3. 2018.
9. Louka, klášter premonstrátů, klenba severního ramene ambitu, polovina 13. století, přestavba 2. polovina 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
10. Louka, klášter premonstrátů, gotický presbytář baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava, polovina 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.

11. Znojmo, minoritský klášter, současná podoba. Přejato z: Jiří Kacetl, 77 divů Znojma – Sakrální architektura, *Znojmo, město s přívlastkem*, <https://www.znojmocity.cz/sakralni-architektura/ds-1150/archiv=0>, vyhledáno 26. 3. 2017.
12. Znojmo, minoritský klášter, současný půdorys s vyznačeným středověkým zdivem. Přejato z: Dobroslav Líbal – Lubomír Havlík, *Znojmo, městská památková rezervace a památky v okolí*, Praha 1961, s. 6.
13. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys. Přejato z: Karel Fila, *Zaniklé církevní stavby ve Znojmě*, Znojmo 1995, s. 9.
14. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys prvního patra, zaměření kláštera z roku 1799. Přejato z: Helena Soukupová-Benáková, Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku, *Umění XXIV*, 1976, s. 210.
15. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys z roku 1820. Přejato z: Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Praha 1966, s. 36.
16. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, příčný řez kostela s přilehlou dvoulodní emporou klarisek podle zaměření z roku 1799. Přejato z: Helena Soukupová-Benáková, Přemyslovské mauzoleum v klášteře blahoslavené Anežky na Františku, *Umění XXIV*, 1976, s. 211.
17. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, kresebná rekonstrukce areálu v 18. století, autor Václav Pavlík. Přejato z: Karel Fila, Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kostel Nanebevzetí Naší milé Paní, in: *Zpravodaj znojemských farností*, Znojmo 1996, č. 5, s. 5.
18. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, modelová rekonstrukce areálu kolem roku 1500, autor arch. Vratislav Zíka, 2016. Foto: Jana Pospíchalová.
19. Znojmo, minoritský klášter, nároží západního a severního křídla ambitu, pohled z rajského dvora, poslední třetina 13. století. Foto: Jana Pospíchalová.
20. Znojmo, minoritský klášter, nároží severního a východního křídla ambitu s hrotitými okny vyplněnými kružbou, pohled z rajského dvora, poslední třetina 13. století. Foto: Jana Pospíchalová.

21. Znojmo, minoritský klášter, ambit, klenba východního ramene, závěr 15. století.
Foto: Jana Pospíchalová.
22. Znojmo, minoritský klášter, ukázky klenebních patek v křížové chodbě, poslední třetina 13. století. Foto: Jana Pospíchalová.
23. Znojmo, minoritský klášter, původní okno s kružbou v západním koutě severního ramene ambitu, poslední třetina 13. století. Foto: Jana Pospíchalová.
24. Znojmo, minoritský klášter, původní okno s kružbou v severním koutě západního ramene ambitu, poslední třetina 13. století. Foto: Jana Pospíchalová.
25. Znojmo, minoritský klášter, fragment trnože s ostěním portálu vedoucího do kapitulní síně z východního ramene křížové chodby, poslední třetina 13. století.
Foto: Jana Pospíchalová.
26. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, torzo jihovýchodní stěny minoritského kostela s arkádami vedoucími do boční lodi, závěr 13. století a počátek 14. století. Foto: Jana Pospíchalová.
27. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, otisky klenby empory klarisek v patře nad boční lodí minoritského kostela, závěr 13. století a počátek 14. století. Foto: Jana Pospíchalová.
28. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, fragmenty jehlancových konzol klenby boční lodi minoritského kostela, počátek 14. století. Foto: Jana Pospíchalová.
29. Znojmo, kostel sv. Jana Křtitele, kresebná rekonstrukce podoby a půdorysu kostela, autor Václav Pavlík. Přejato z: Karel Fila, *Zaniklé církevní stavby ve Znojmě*, Znojmo 1995, s. 18.
30. Hyeronymus Saidl, Kostel sv. Jana Křtitele, 1849. Přejato z: Václav Pavlík, *Znojmo – bývalý kostel sv. Jana Křtitele*, Znojmo 2000, příloha E1.
31. Franz Flor, Zrušený kostel sv. Jana Křtitele, 1853. Přejato z: Karel Kuča, *Znojemská aglomerace – Znojmo*, in: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 8. díl/V-Ž, Praha 2011, s. 663.
32. Znojmo, kostel sv. Petra a Pavla, kresebná rekonstrukce podoby a půdorysu kostela, autor Václav Pavlík. Přejato z: Karel Fila, *Zaniklé církevní stavby ve Znojmě*, Znojmo 1995, s. 12.
33. Anonym, Kostel sv. Petra a Pavla s přilehlým klášter klarisek vlevo, 1740. Přejato z: Karel Fila, *Něco znojemské historie. Zaniklé církevní stavby – Kostel sv. Petra a Pavla*, in: *Zpravodaj znojemských farností*, Znojmo 1996, č. 4, s. 5.

34. Znojmo, kostel sv. Petra a Pavla, archeologický nález základového zdiva, 2009. Přejato z: Daniel Smola, Archeologové na Václavském náměstí končí, našli 60 koster, *Znojemský deník*, https://znojemsky.denik.cz/zpravy_region/archeologove-na-vaclavskem-namesti-konci-nasli-sed.html, vyhledáno 18. 5. 2017.
35. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, pohled ze severozápadu, 1338 – počátek 16. století. Přejato z: Znojmo, kostel sv. Mikuláše, *Wikimedia Commons*, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Znojmo_kostel_sv.Mikul%C3%A1%C5%A1e.JPG, vyhledáno 5. 3. 2018.
36. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, půdorys, předpokládaný stav k roku 1550. Přejato z: Petr Kroupa, Katalog církevní architektury na jižní Moravě, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno*, Brno 1999, s. 132.
37. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, půdorys, současný stav. Přejato z: Lubomír Havlík, *Znojmo, z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956, s. 64.
38. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, modelová rekonstrukce kostela kolem roku 1500, autor arch. Vratislav Zíka, 2016. Foto: Jana Pospíchalová.
39. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, severní strana, 1338–1390. Foto: Jana Pospíchalová.
40. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, jižní strana trojlodí s předsíní, 1338–1390, předsíň 1904 – 1906. Foto: Jana Pospíchalová.
41. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, jižní strana presbytáře s novogotickou věží, 1398–1431, věž 1843. Foto: Jana Pospíchalová.
42. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, nápis na jižním opěráku presbytáře s datem započetí stavby, 1338. Foto: Jana Pospíchalová.
43. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail výzdoby jižního opěráku presbytáře s fiálou a chrličem, před 1390. Foto: Jana Pospíchalová.
44. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail výzdoby opěráku s gotickou kytkou a maskaron v jihozápadním nároží chrámu, před 1390. Foto: Jana Pospíchalová.
45. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, interiér trojlodí s válcovými mezilodními pilíři, 1338–1390. Foto: Jana Pospíchalová.
46. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, západní polopilíře pod kruchtou s hruškovou profilací, 1338–1360. Foto: Jana Pospíchalová.
47. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, západní pilíře nad kruchtou, profilované již oblouny, 1360–1390. Foto: Jana Pospíchalová.

48. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, portál v severní předsíni, 1338–1360. Foto: Jana Pospíchalová.
49. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail ostruhové patky v severní předsíni, 1338–1360. Foto: Jana Pospíchalová.
50. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail profilace portálu v severní předsíni, 1338–1360. Foto: Jana Pospíchalová.
51. Znojmo, kostel sv. Mikuláše hvězdicová klenba severní předsíně, 1338–1360. Foto: Jana Pospíchalová.
52. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, sedilové výklenky v severní předsíni, 1338–1360. Foto: Jana Pospíchalová.
53. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, trojsvazkové přípory s jehlancovými konzolami v obvodovém zdivu trojlodí, protínající podokenní římsu, 1360–1390. Foto: Jana Pospíchalová.
54. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, prstencové hlavice trojsvazkových přípor v obvodovém zdivu trojlodí, 1360–1390. Foto: Jana Pospíchalová.
55. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, kamenosochařsky zdobené konzoly v presbytáři, 1398–1419. Foto: Jana Pospíchalová.
56. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, gotické sedile v presbytáři s detaily výzdoby, 1398–1419. Foto: Jana Pospíchalová.
57. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, masky po stranách vítězného oblouku, 1398–1419. Foto: Jana Pospíchalová.
58. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, náběh klenebního žebra v jižní straně vítězného oblouku, 1398–1419. Foto: Jana Pospíchalová.
59. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, síťová klenba presbytáře, před 1431. Foto: Jana Pospíchalová.
60. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, síťová klenba hlavní lodi s otvorem Ducha svatého, 1431–1442. Foto: Jana Pospíchalová.
61. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, křížová klenba bočních lodí, 1431–1442. Foto: Jana Pospíchalová.
62. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, kruchta, kolem 1470. Foto: Jana Pospíchalová.
63. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail čelního panelování kruchty s baldachýnky nad konzolami a nikami, kolem 1470. Foto: Jana Pospíchalová.
64. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail výzdoby kruchty, kolem 1470. Foto: Jana Pospíchalová.

65. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, klenba Ofnerovy kaple, 1492. Foto: Jana Pospíchalová.
66. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, gotická křtitelnice v Ofnerově kapli, závěr 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
67. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, pastoforium, závěr 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
68. Znojmo, dominikánský klášter s kostelem sv. Kříže, současná podoba. Přejato z: Jiří Kacetyl, 77 divů Znojma – Sakrální architektura, *Znojmo, město s přívlastkem*, <https://www.znojmocity.cz/sakralni-architektura/ds-1150/archiv=0>, vyhledáno 26. 3. 2017.
69. Znojmo, dominikánský klášter, půdorys současného kláštera. Přejato z: Efrém Jindráček, *Dominikánský klášter ve Znojmě, dějiny – památky – současnost*, Znojmo 2001, s. 67.
70. Znojmo, dominikánský klášter, kresebná rekonstrukce podoby kláštera ke konci 15. století, autor Václav Pavlík. Přejato z: Zbyněk Sviták – Jiří Kroupa – Dušan Foltýn, Konvent dominikánů s kostelem sv. Kříže, v současnosti rovněž konvent klausurovaných dominikánek, in: Dušan Foltýn et al., *Encyklopedie moravských klášterů*, Praha 2005, s. 781.
71. Znojmo, dominikánský klášter, východní křídlo ambitu s křížovou klenbou, 2. polovina 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
72. Znojmo, dominikánský klášter, renesanční patka klenby východního křídla ambitu, přelom 15. a 16. století. Foto: Jana Pospíchalová.
73. Znojmo, dominikánský klášter, pravoúhlé okno s kružbou ve východním křídle ambitu, závěr 14. století. Foto: Jana Pospíchalová.
74. Znojmo, dominikánský klášter, tři pole hvězdicové klenby v severním křídle ambitu, 2. polovina 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
75. Znojmo, dominikánský klášter, patky hvězdicové klenby v severním křídle ambitu, 2. polovina 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
76. Znojmo, dominikánský klášter, obkročná klenba jižního křídla ambitu, před 1500. Foto: Jana Pospíchalová.
77. Znojmo, dominikánský klášter, patka obkročné klenby jižního křídla ambitu, před 1500. Foto: Jana Pospíchalová.

78. Znojmo, kostel sv. Alžběty, kresebná rekonstrukce podoby původního kostela na horním předměstí v polovině 16. století, autor Václav Pavlík. Přejato z: Jan Kočí, *Zaniklé církevní stavby královského města Znojma a jeho blízkého okolí* (magisterská diplomová práce), Katedra dějin a didaktiky dějepisu PedF UK, Praha 2015, s. 61.
79. Znojmo, kostel sv. Alžběty, archeologický nález základového zdiva původního kostela na horním předměstí, 1. polovina 14. století. Přejato z: Ústav archeologické památkové péče Brno, Základové zdivo původně gotického kostela sv. Alžběty, *Národní památkový ústav. Památkový katalog*, <http://pamatkovykatalog.cz/?element=13983998&sequence=1&mode=parametric&indexId=102018&action=element&presenter=ElementsResults>, vyhledáno 4. 3. 2018.
80. Znojmo, kostel sv. Alžběty, fragment gotické kružby okna původního kostela na horním předměstí, 1. polovina 14. století. Foto: Jana Pospíchalová.
81. Znojmo, kostel sv. Alžběty, pohled z Vídeňské třídy na východní stranu kostela. Přejato z: Znojmo, kostel sv. Alžběty, *Wikimedia commons*, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Znojmo_kostel_sv._Al%C5%BEb%C4%9Bty_01.JPG, 5. 3. 2018.
82. Znojmo, kostel sv. Alžběty, východní strana presbytáře s vnějšími opěráky, 1470–1484, barokní přestavba 2. polovina 17. století. Foto: Jana Pospíchalová.
83. Znojmo, kostel sv. Alžběty, jižní strana presbytáře, 1470–1484, barokní přestavba 2. polovina 17. století. Foto: Jana Pospíchalová.
84. Znojmo, kostel sv. Michala, půdorys, předpokládaný stav k roku 1550 (bez klenby haly). Přejato z: Petr Kroupa, Katalog církevní architektury na jižní Moravě, in: Kaliopi Chamonikola (ed.), *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. II. Brno*, Brno 1999, s. 135.
85. Znojmo, kostel sv. Michala, kresebná rekonstrukce podoby kostela v 16. století, autor Václav Pavlík. Přejato z: Karel Fila, *Zaniklé církevní stavby ve Znojmě*, Znojmo 1995, s. 4.
86. Znojmo, kostel sv. Michala, západní průčelí, 2. polovina 17. století. Foto: Jana Pospíchalová.
87. Znojmo, kostel sv. Michala, severní strana, 2. polovina 17. století. Foto: Jana Pospíchalová.

88. Znojmo, kostel sv. Michala, nápis o obnově chrámu v roce 1472 v severní stěně kostela, 1472. Foto: Jana Pospíchalová.
89. Znojmo, kostel sv. Michala, zazděný severní gotický sedlový portál, 2. polovina 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
90. Znojmo, kostel sv. Michala, východní strana s presbytářem, 2. polovina 15. století. Foto: Jana Pospíchalová.
91. Znojmo, kostel sv. Michala, reliéf nápisové pásky na severním opěráku presbytáře, počátek 16. století. Foto: Jana Pospíchalová.
92. Znojmo, kostel sv. Michala, kresba nápisové pásky s letopočtem a značkou stavitele presbytáře, autor August Prokop. Přejato z: Jan Eliáš, *Znojmo, kostel sv. Michala* (nepublikovaný stavebně historický průzkum, uloženo v dominikánském klášteře ve Znojmě), Brno 1995, příloha č. 11.
93. Znojmo, kostel sv. Michala, jižní strana. Foto: Jana Pospíchalová.
94. Znojmo, kostel sv. Michala, hrotitý portál zachovaný ve zdivu jižní stěny kostela, 1. polovina 14. století. Foto: Jana Pospíchalová.
95. Znojmo, kostel sv. Michala, valená klenba presbytáře tvořená sítí prostupujících se hvězd, první dvacetiletí 16. století. Foto: Jana Pospíchalová.
96. Znojmo, kostel sv. Michala, detail hvězdicové klenby se svorníkem v závěru presbytáře, první dvacetiletí 16. století. Foto: Jana Pospíchalová.
97. Znojmo, okolí chrámu sv. Mikuláše s dvoupatrovou kaplí sv. Anny a Martina (Svatováclavskou) vpravo. Přejato z: Znojmo, gotický kostel sv. Mikuláše a Svatováclavská kaple, pohled od rotundy, *Wikimedia commons*, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Znojmo_-_goticky_kostel_Sv._Mikulase_a_Svatovaclavska_kaple_pohled_od_rotundy_01.jpg, vyhledáno 5. 3. 2018.
98. Znojmo, horní kaple sv. Anny, půdorys. Přejato z: Lubomír Havlík, *Znojmo, z minulosti města a jeho památek*, Brno 1956, s. 67.
99. Znojmo, dolní kaple sv. Martina, půdorys. Přejato z: Václav Richter – Bohumil Samek – Miloš Stehlík, *Znojmo*, Praha 1966, s. 42.
100. Znojmo, kaple sv. Anny a Martina (Svatováclavská), severní průčelí, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.
101. Znojmo, kaple sv. Martina, portál, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.

102. Znojmo, kaple sv. Anny, portál, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.
103. Znojmo, kaple sv. Anny a Martina, socha sv. Václava v průčelí, před 1521. Foto: Jana Pospíchalová.
104. Znojmo, kaple sv. Anny a Martina, nápisová deska ve stěně schodiště, 14. století. Foto: Jana Pospíchalová.
105. Znojmo, kaple sv. Anny, výběh klenebních žeber ze stěny, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.
106. Znojmo, kaple sv. Anny, kroužená žebrová klenba s otvorem Ducha svatého, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.
107. Znojmo, kaple sv. Anny, detail přetínajících se žeber klenby, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.
108. Znojmo, kaple sv. Anny, kružbové vzorce hrotitých oken a rozety, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.
109. Znojmo, kaple sv. Martina, valená klenba s lunetovými výsečemi, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová
110. Znojmo, kaple sv. Martina, vnitřní ochoz mezi vtaženými pilíři a hrotitá okna s kružbou, počátek 16. století – 1521. Foto: Jana Pospíchalová.

11. Obrazová příloha

1. Wolfgang Fröhlich, nejstarší dochovaná veduta Znojma v knize městských práv, 1523.

Znojmo v dřevorezu J. Willenberga z r. 1593.

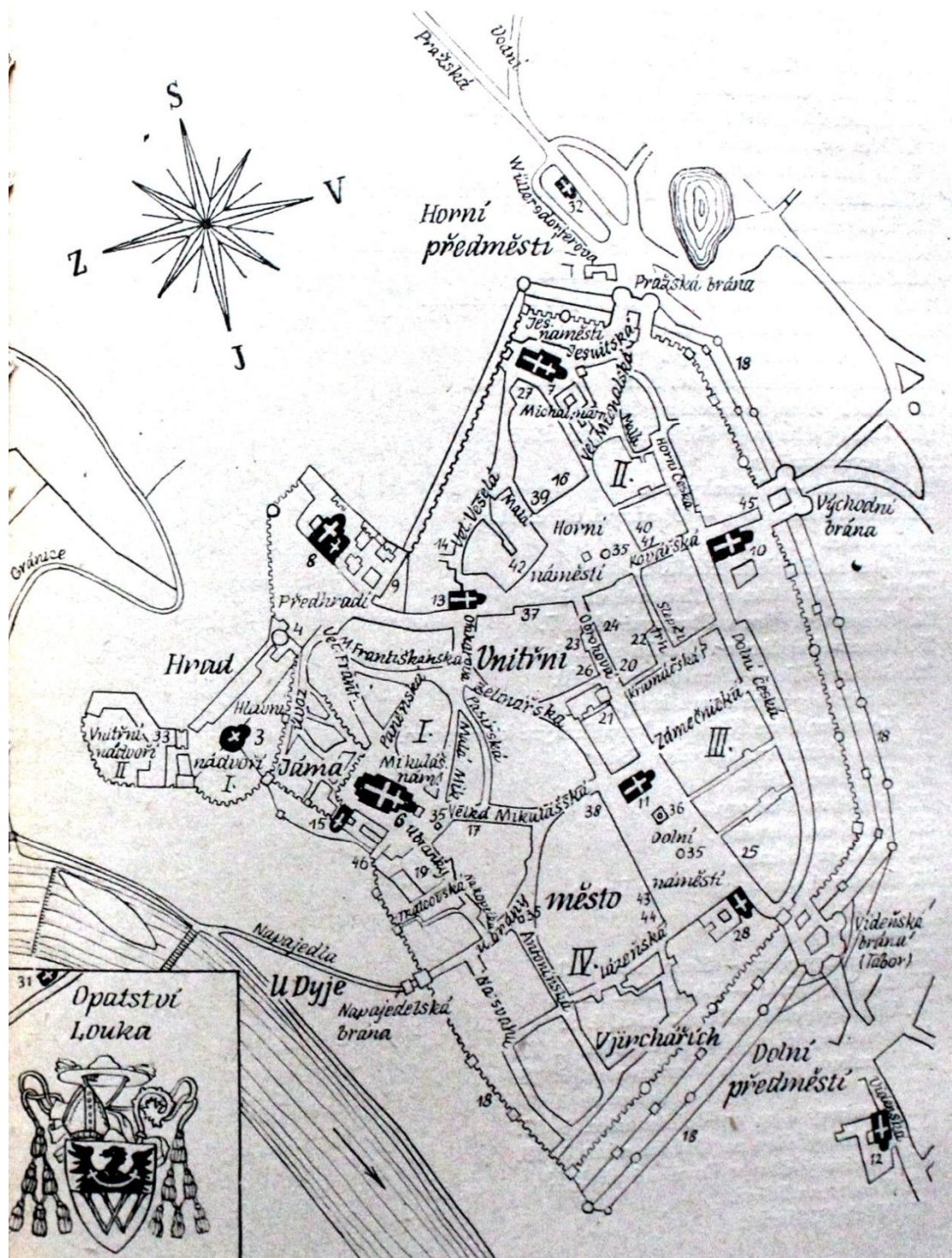
2. Jan Willenberg, dřevorez Znojma, 1593

3. Jirí Hufnagel, veduta Znojma, 1617

4. Neznámý autor, veduta Znojma, 1688

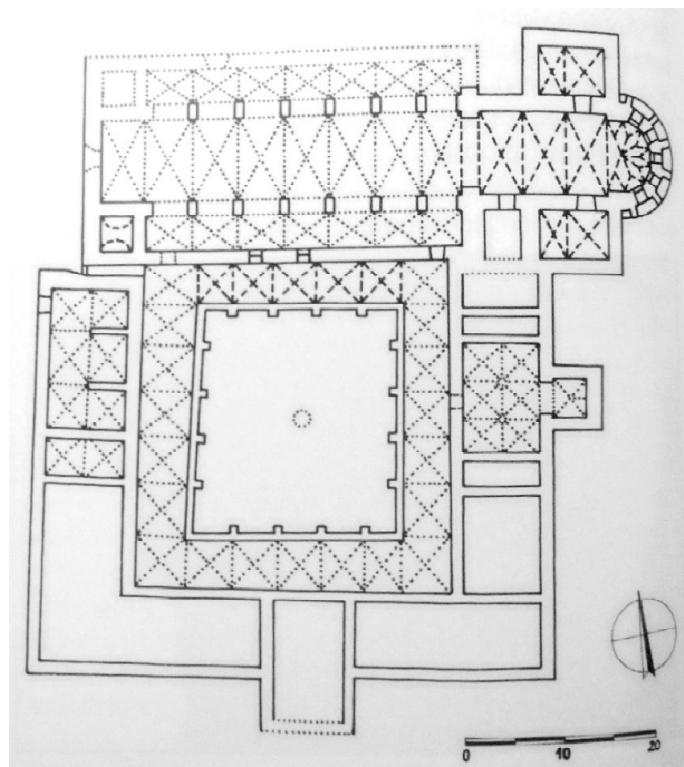
5. Plán města Znojma ve středověku a na počátku novověku

Legenda

3 – Kaple P. Marie (sv. Kateřiny)	12 – kostel sv. Alžběty a konventem františkánů
6 – Chrám sv. Mikuláše	13 – kostel sv. Petra a Pavla
7 – Chrám sv. Michala	14 – stará židovská synagoga
8 – klášter minoritů s kostelem Nanebevzetí P. Marie	15 – kaple sv. Martina a Anny (sv. Václava)
9 – klášter klarisek	18 – opevnění města
10 – klášter dominikánů s kostelem sv. Kříže	21 – radnice
11 – původní kostel sv. Jana Křtitele	32 – kostel sv. Kateřiny (v místě původního kostela sv. Alžběty)

6. Louka, klášter premonstrátů s bazilikou Nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava

7. Louka, klášter premonstrátů, půdorys středověkého konventu

8. Louka, klášter premonstrátů, dochované severní rameno ambitu

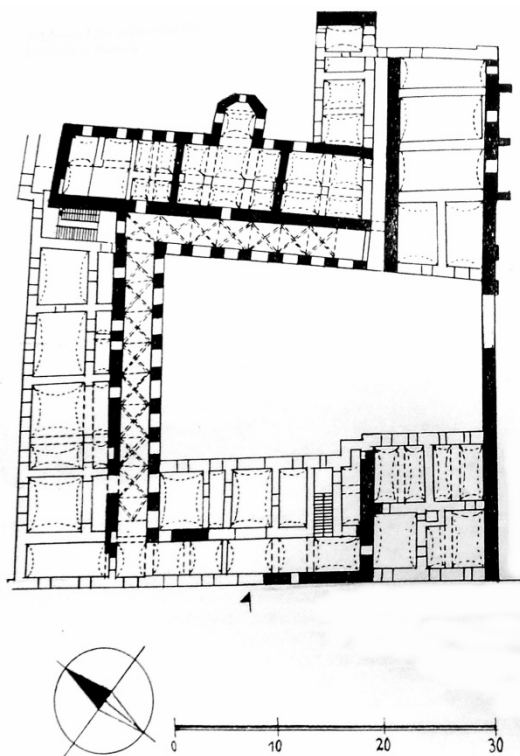
9. Louka, klášter premonstrátů, klenba severního ramene ambitu

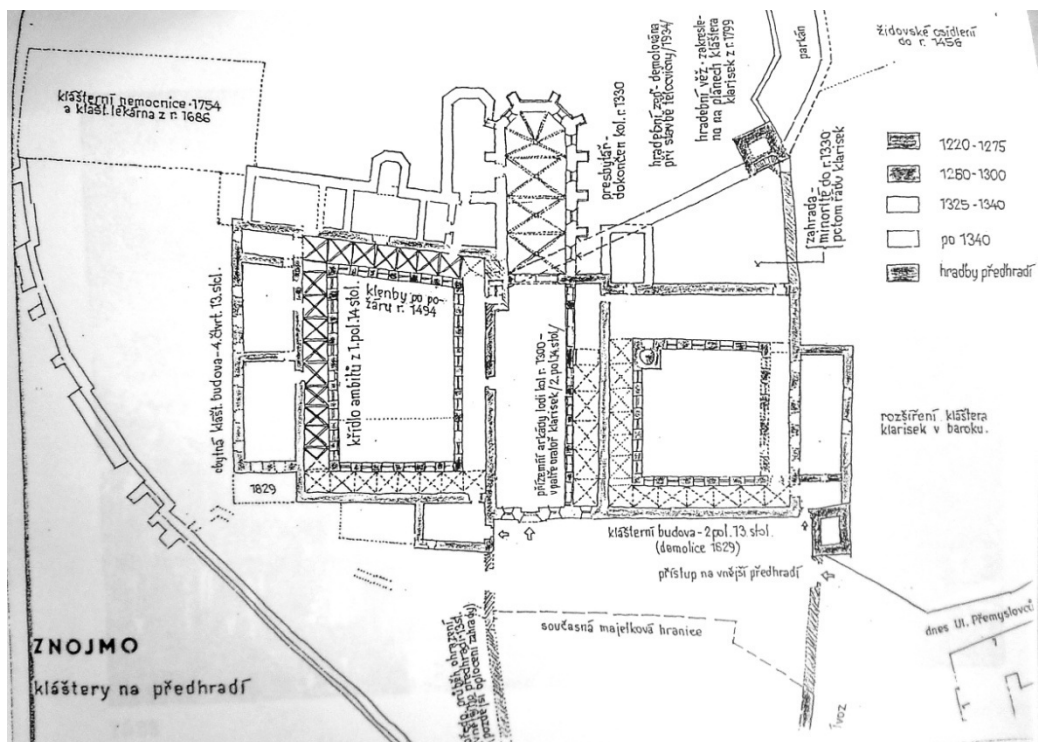
10. Louka, klášter premonstrátů, gotický presbytář baziliky Nanebevzetí Panny Marie a sv. Václava

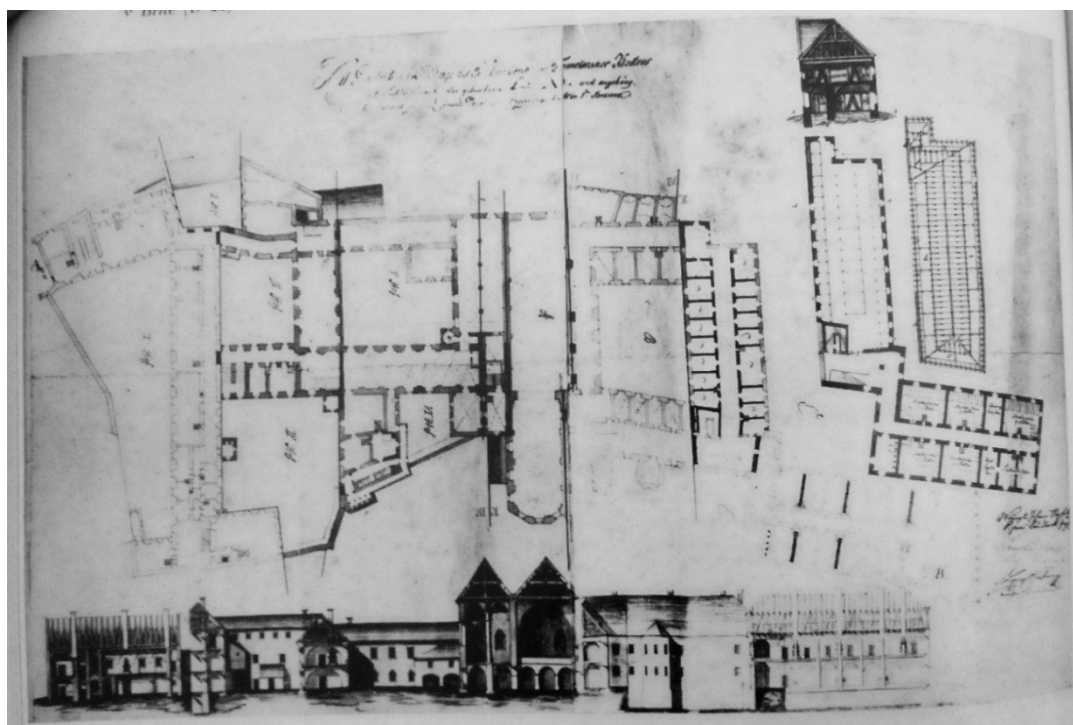
11. Znojmo, minoritský klášter, současná podoba

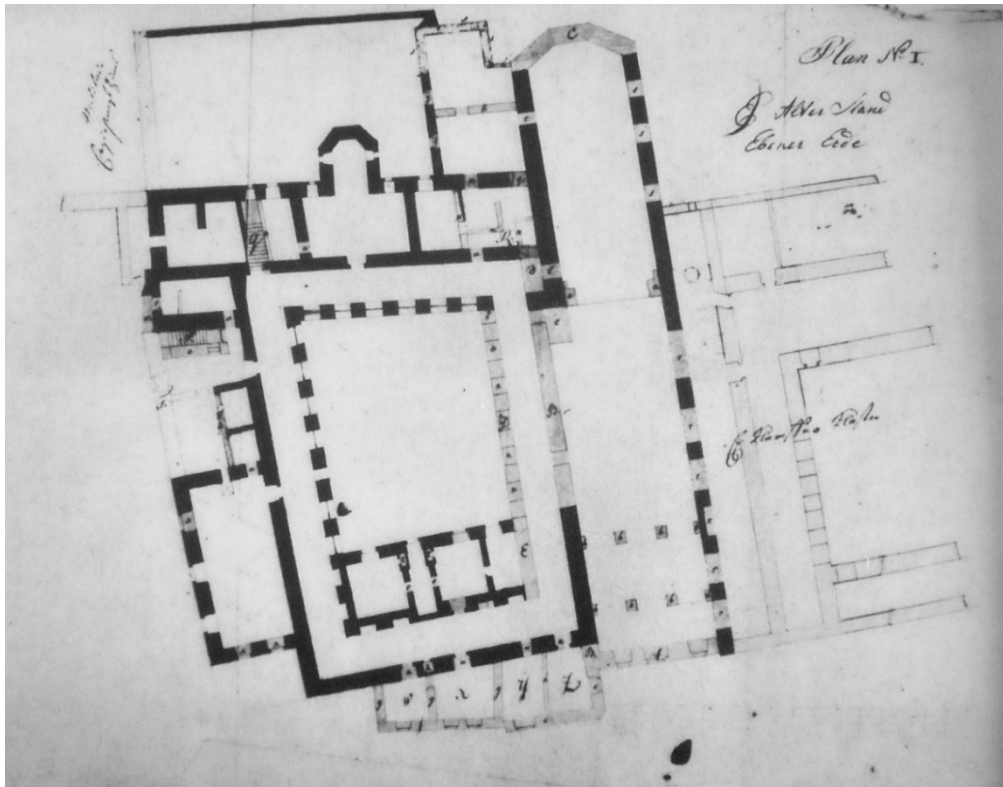
12. Znojmo, minoritský klášter, současný půdorys s vyznačeným středověkým zdívem

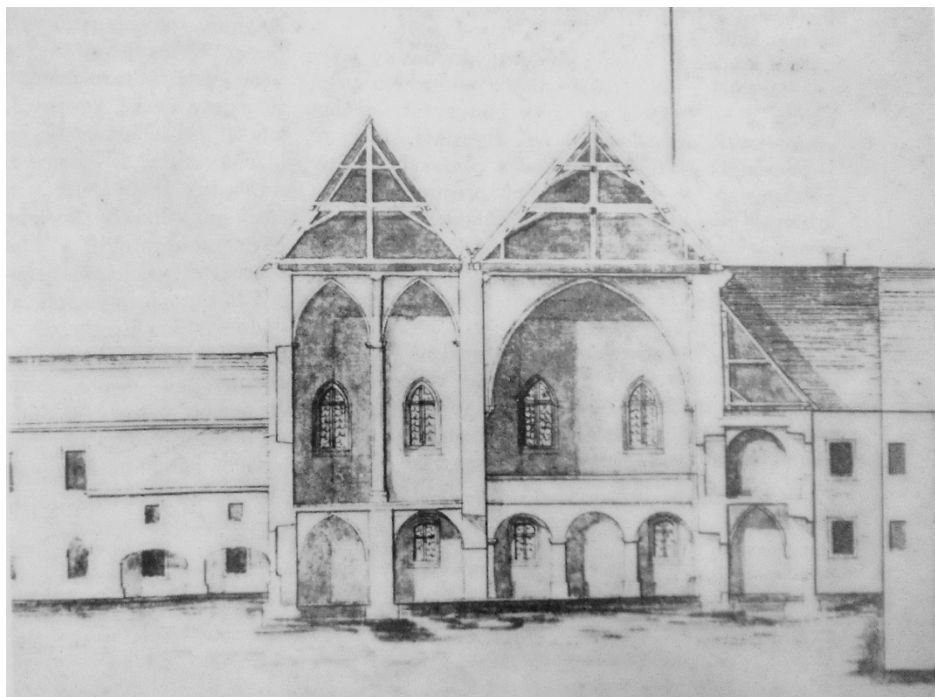
13. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys

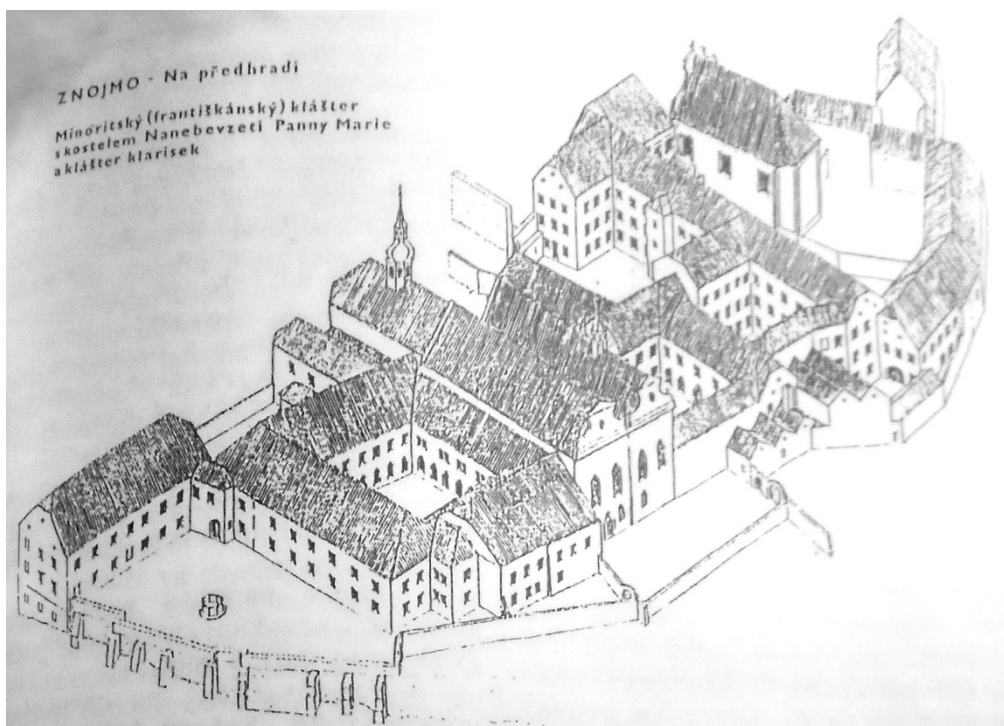
14. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys prvního patra, zaměření klášterního z roku 1799

15. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, půdorys z roku 1820

16. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, příčný řez kostela s přílehlou dvoulodní emporou klarisek podle zaměření z roku 1799

17. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, kresebná rekonstrukce, autor Václav Pavlík

18. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, modelová rekonstrukce areálu kolem roku 1500, autor arch. Vratislav Zíka, 2016

19. Znojmo, minoritský klášter, nároží západního a severního křídla ambitu, pohled z rajského dvora

20. Znojmo, minoritský klášter, nároží severního a východního křídla ambitu s hrotitými okny vyplněnými kružbou, pohled z rajského dvora

21. Znojmo, minoritský klášter, ambit, klenba východního ramene

22. Znojmo, minoritský klášter, ukázky křídlových pater v křížové chodbě

23. Znojmo, minoritský klášter, původní okno s kružbou v západním koutě severního ramene ambitu

24. Znojmo, minoritský klášter, původní okno s kružbou v severním koutě západního ramene ambitu

25. Znojmo, minoritský klášter, fragment trnože s ostěním portálu vedoucího do kapitulní síně z východního ramene křížové chodby

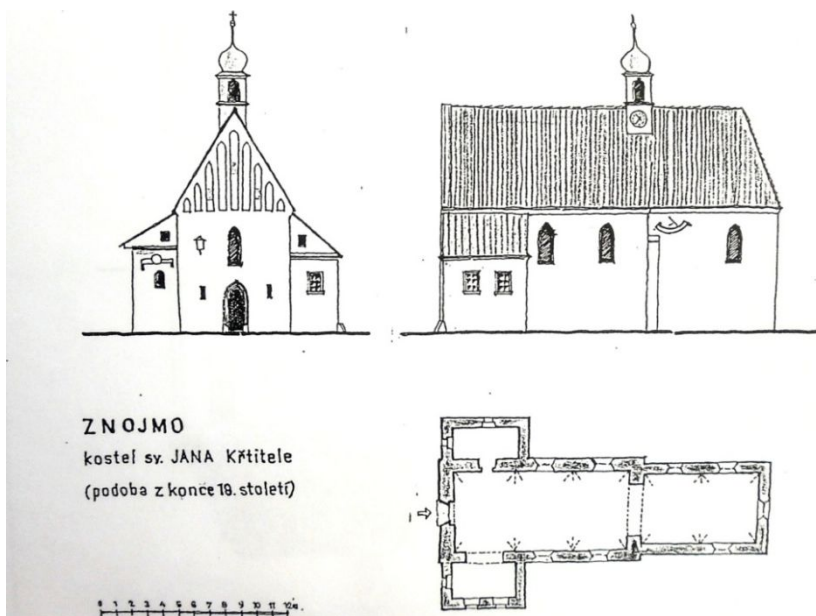
26. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, torzo jihovýchodní stěny minoritského kostela s arkádami vedoucími do boční lodi

27. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, otisky klenby empory klarisek v patře nad boční lodí minoritského kostela

28. Znojmo, sdružený klášter minoritů a klarisek s kostelem Nanebevzetí Panny Marie, fragmenty jehlancových konzol klenby boční lodi minoritského kostela

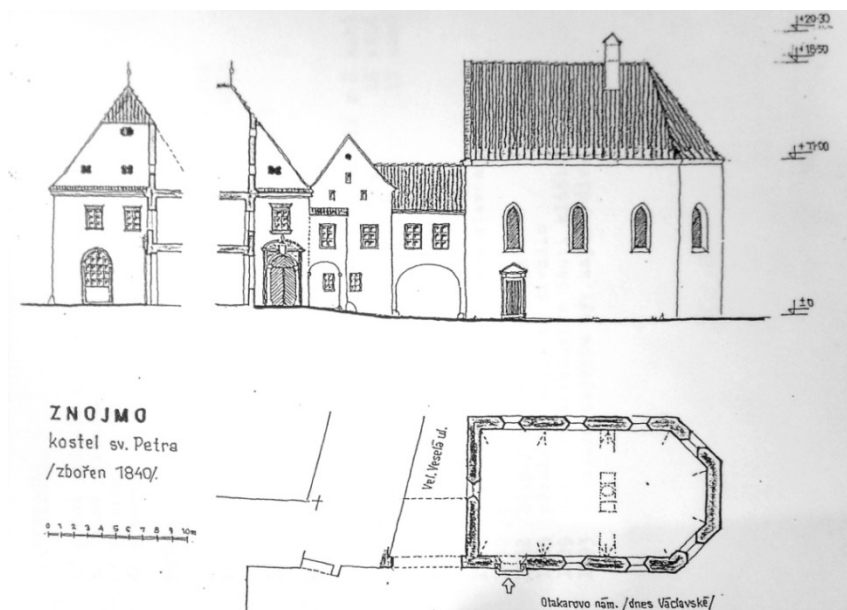
29. Znojmo, kostel sv. Jana Křtitele, kresebná rekonstrukce podoby a půdorysu kostela, autor Václav Pavlík

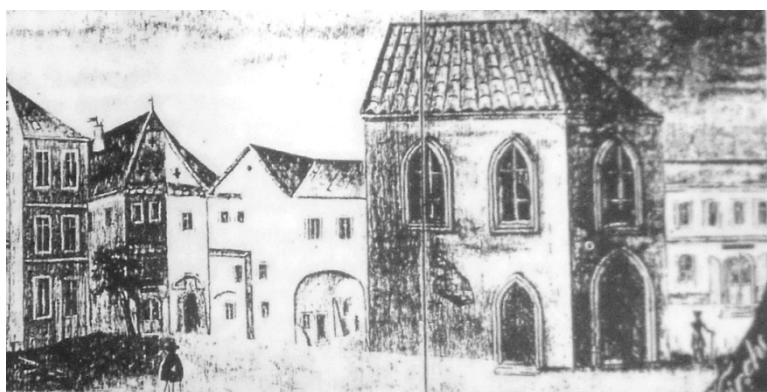
30. Hyeronymus Saidl, Kostel sv. Jana Křtitele, 1849

31. Franz Flor, Zrušený kostel sv. Jana Křtitele, 1853

32. Znojmo, kostel sv. Petra a Pavla, kresebná rekonstrukce podoby a půdorysu kostela, autor Václav Pavlík

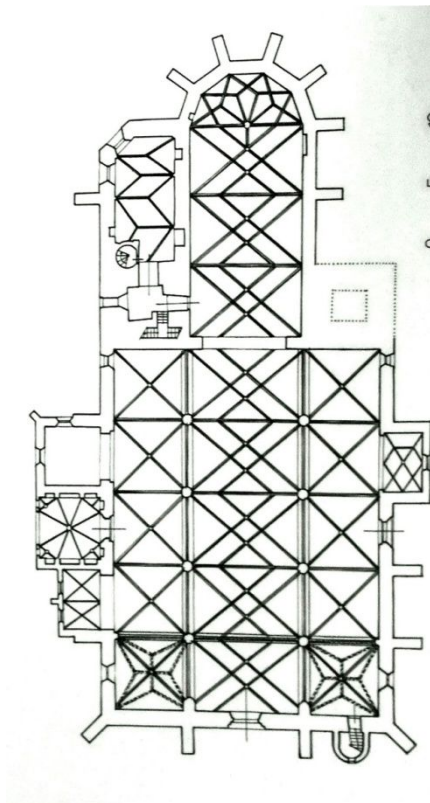
33. Anonym, Kostel sv. Petra a Pavla s přilehlým klášter klarisek vlevo, 1740

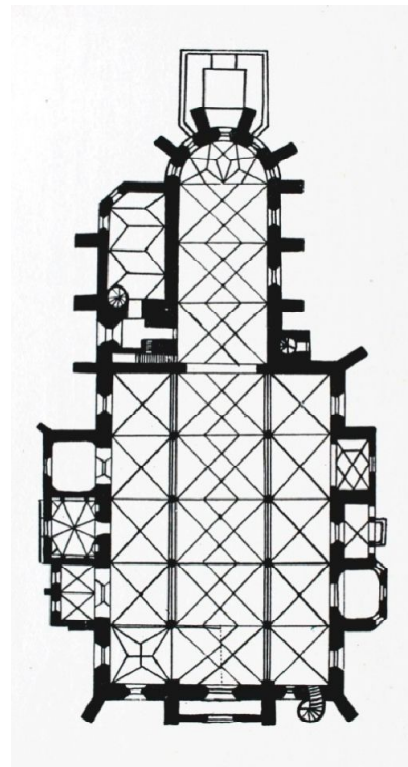
34. Znojmo, kostel sv. Petra a Pavla, archeologický nález základového zdiva, 2009

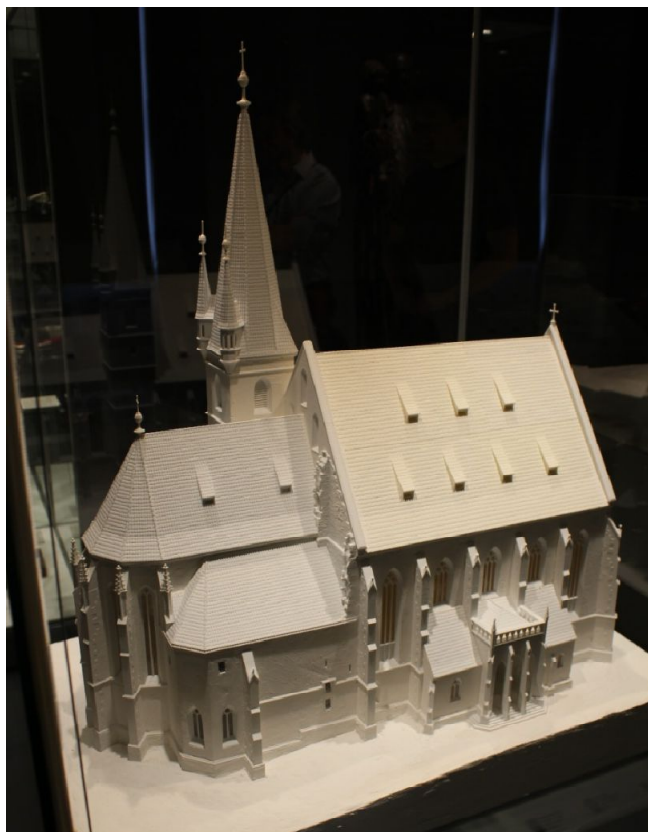
35. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, pohled ze severozápadu

36. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, půdorys, přepokládaný stav k roku 1550

37. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, půdorys, současný stav

38. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, modelová rekonstrukce kostela kolem roku 1500,
autor arch. Vratislav Zíka, 2016

39. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, severní strana

40. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, jižní strana trojlodí s předsíní

41. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, jižní strana presbytáře s novogotickou věží

42. Znojmo, kostel sv. Mikuláše,
nápis na jižním opěráku presbytáře
s datem započetí stavby

43. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail
výzdoby jižního opěráku presbytáře
s fialou a chrličem

44. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail výzdoby opěráku s gotickou kytkou a
maskaron v jihozápadním nároží chrámu

45. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, interiér trojlodí s válcovými mezilodními pilíři

46. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, západní polopilíře pod kruchtou s hruškovou profilací

47. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, západní pilíře nad kruchtou, profilované již oblouny

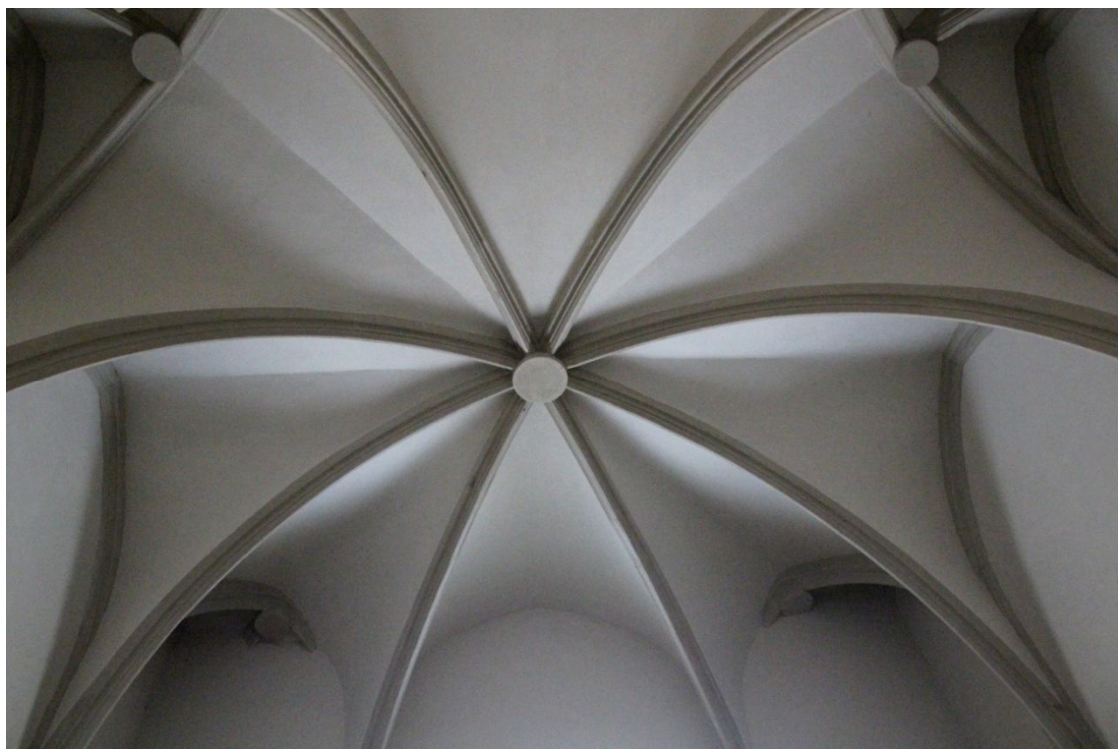
48. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, portál v severní předsíni

49. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail ostruhové patky v severní předsíni

50. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail profilace portálu v severní předsíni

51. Znojmo, kostel sv. Mikuláše hvězdnicová klenba severní předsíň

52. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, sedilové výklenky v severní předsíni

53. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, trojsvazkové přípory s jehlancovými konzolami v obvodovém zdivu trojlodí, protínající podokenní římsu

54. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, prstencové hlavice trojsvazkových přípor v obvodovém zdivu trojlodí

55. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, kamenosochařsky zdobené konzoly v presbytáři

56. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, gotické sedile v presbytáři s detaily výzdoby

57. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, masky po stranách vítězného oblouku

58. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, náběh klenebního žebra v jižní straně vítězného oblouku

59. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, síťová klenba presbytáře

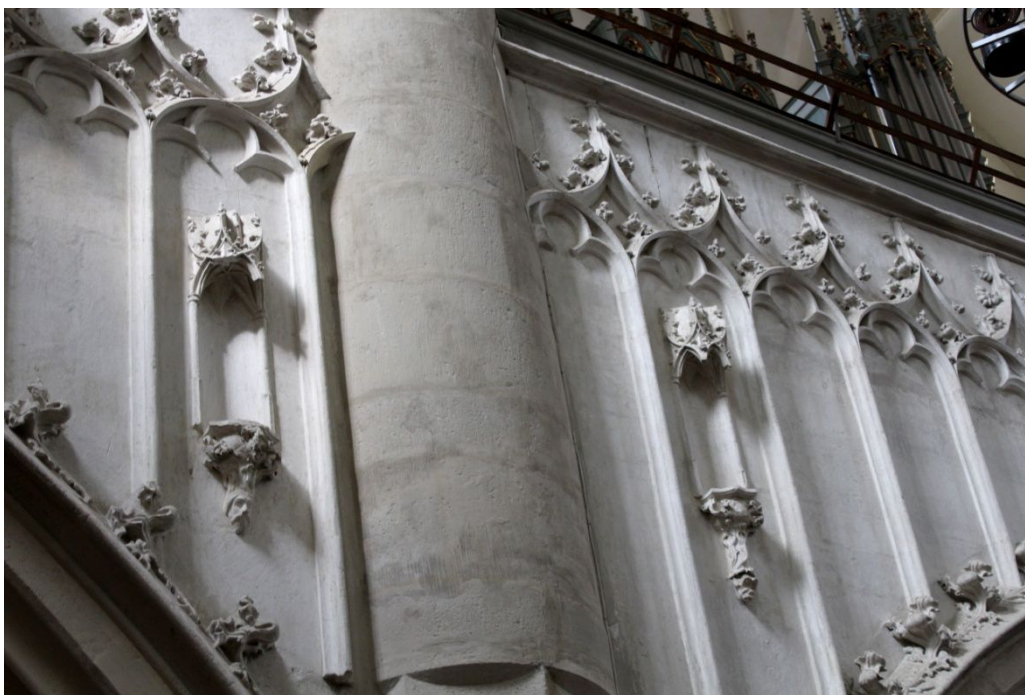
60. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, síťová klenba hlavní lodi s otvorem Ducha svatého

61. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, křížová klenba bočních lodí

62. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, kruchta

63. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail čelního panelování kruchty s baldachýnky nad konzolami a nikami

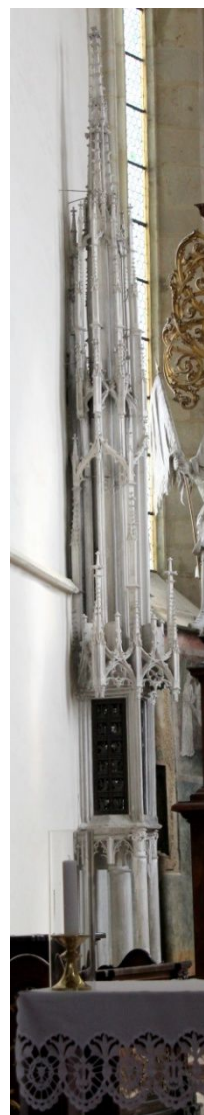
64. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, detail výzdoby kruchty

65. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, klenba Ofnerovy kaple

66. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, gotická křtitelnice v Ofnerově kapli

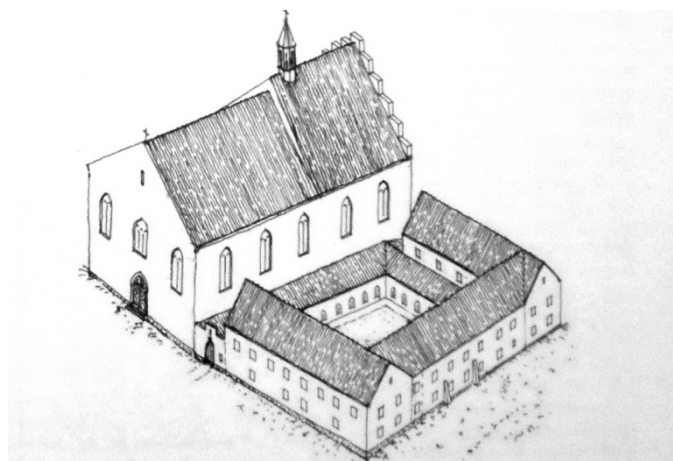
67. Znojmo, kostel sv. Mikuláše, pastoforium

68. Znojmo, dominikánský klášter s kostelem sv. Kříže, současná podoba

69. Znojmo, dominikánský klášter, půdorys současného kláštera

70. Znojmo, dominikánský klášter, kresebná rekonstrukce podoby kláštera ke konci 15. století, autor Václav Pavlík

71. Znojmo, dominikánský klášter, východní křídlo ambitu s křížovou klenbou

72. Znojmo, dominikánský klášter, renesanční patka klenby východního křídla ambitu

73. Znojmo, dominikánský klášter, pravoúhlé okno s kružbou ve východním křídle ambitu

74. Znojmo, dominikánský klášter, tři pole hvězdicové klenby v severním křídle ambitu

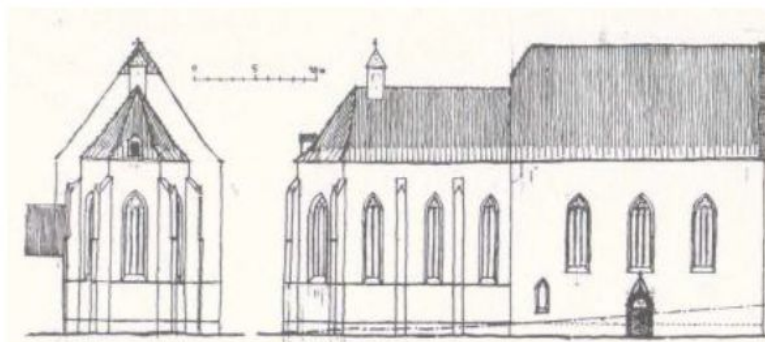
75. Znojmo, dominikánský klášter, patky hvězdicové klenby v severním křídle ambitu

76. Znojmo, dominikánský klášter, obkročná klenba jižního křídla ambitu

77. Znojmo, dominikánský klášter, patka obkročné klenby jižního křídla ambitu

78. Znojmo, kostel sv. Alžběty, kresebná rekonstrukce podoby původního kostela na horním předměstí v polovině 16. století, autor Václav Pavlík

79. Znojmo, kostel sv. Alžběty, archeologický nález základového zdiva původního kostela na horním předměstí

80. Znojmo, kostel sv. Alžběty, fragment gotické kružby okna původního kostela na horním předměstí ze 14. století

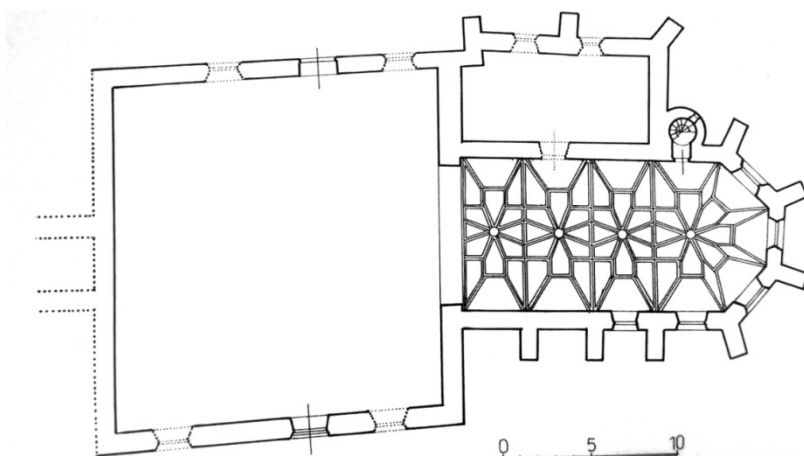
81. Znojmo, kostel sv. Alžběty, pohled z Vídeňské třídy na východní stranu kostela

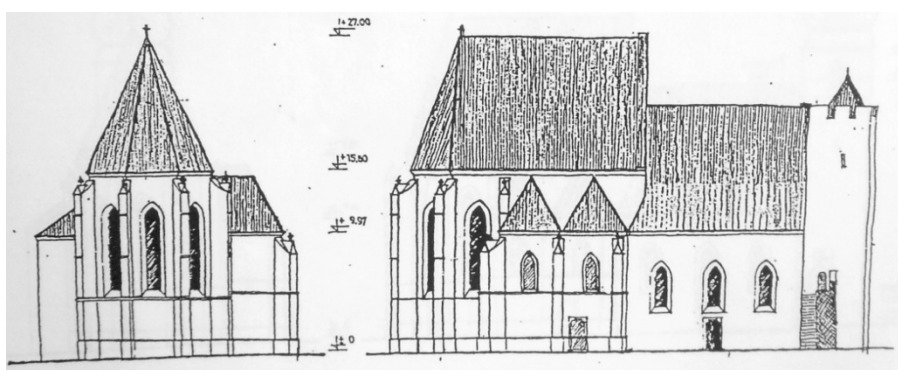
82. Znojmo, kostel sv. Alžběty, východní strana presbytáře s vnějšími opěráky

83. Znojmo, kostel sv. Alžběty, jižní strana presbytáře

84. Znojmo, kostel sv. Michala, půdorys, předpokládaný stav k roku 1550 (bez klenby haly)

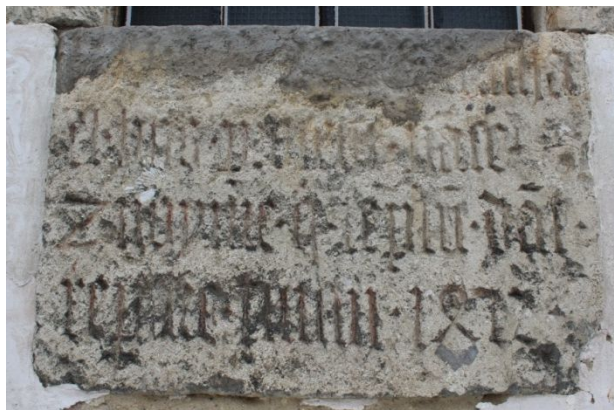
85. Znojmo, kostel sv. Michala, kresebná rekonstrukce podoby kostela v 16. století, autor Václav Pavlík

86. Znojmo, kostel sv. Michala, západní průčelí

87. Znojmo, kostel sv. Michala, severní strana

88. Znojmo, kostel sv. Michala, nápis o obnově chrámu v roce 1472 v severní stěně kostela

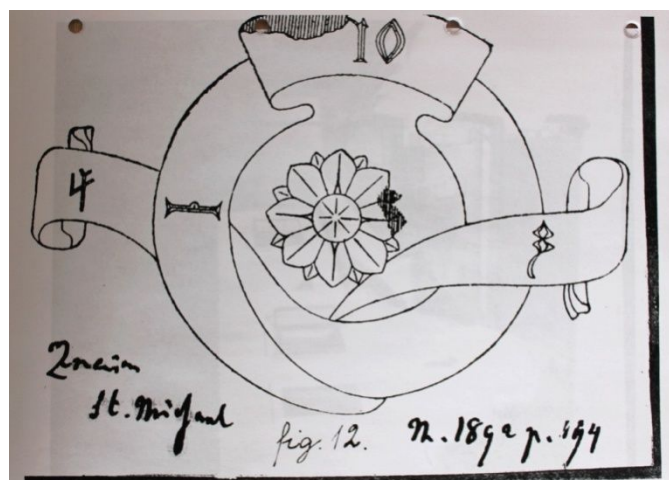
89. Znojmo, kostel sv. Michala, zarděný severní gotický sedlový portál

90. Znojmo, kostel sv. Michala, východní strana s presbytářem

91. Znojmo, kostel sv. Michala, reliéf nápisové pásky na severním opěráku presbytáře

92. Znojmo, kostel sv. Michala, kresba nápisové pásky s letopočtem a značkou stavitele presbytáře, autor August Prokop

93. Znojmo, kostel sv. Michala, jižní strana

94. Znojmo, kostel sv. Michala, hrotitý portál zachovaný ve zdivu jižní stěny kostela

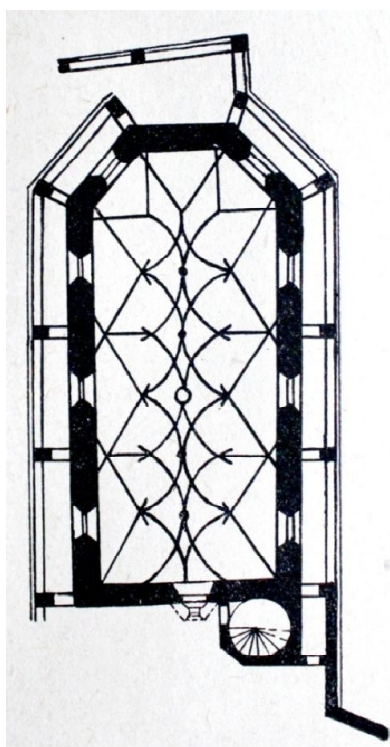
95. Znojmo, kostel sv. Michala, valená klenba presbytáře tvořená sítí prostupujících se hvězd

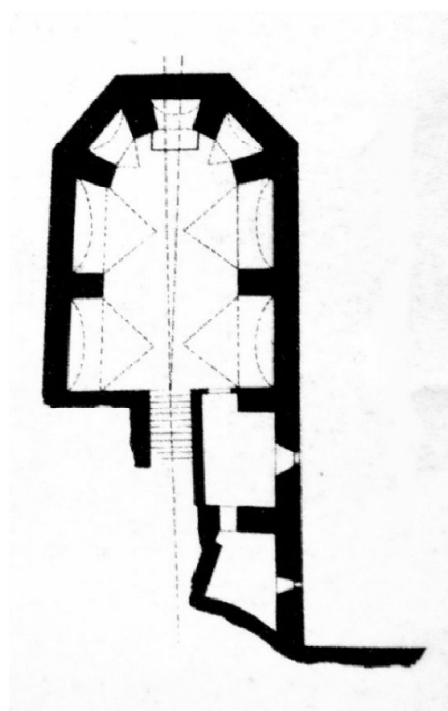
96. Znojmo, kostel sv. Michala, detail hvězdicové klenby se svorníkem v závěru presbytáře

97. Znojmo, okolí chrámu sv. Mikuláše s dvoupatrovou kaplí sv. Anny a Martina (Svatováclavskou) vpravo

98. Znojmo, horní kaple sv. Anny, půdorys

99. Znojmo, dolní kaple sv. Martina, půdorys

100. Znojmo, kaple sv. Anny a Martina (Svatováclavská), severní průčelí

101. Znojmo, kaple sv. Martina, portál

102. Znojmo, kaple sv. Anny, portál

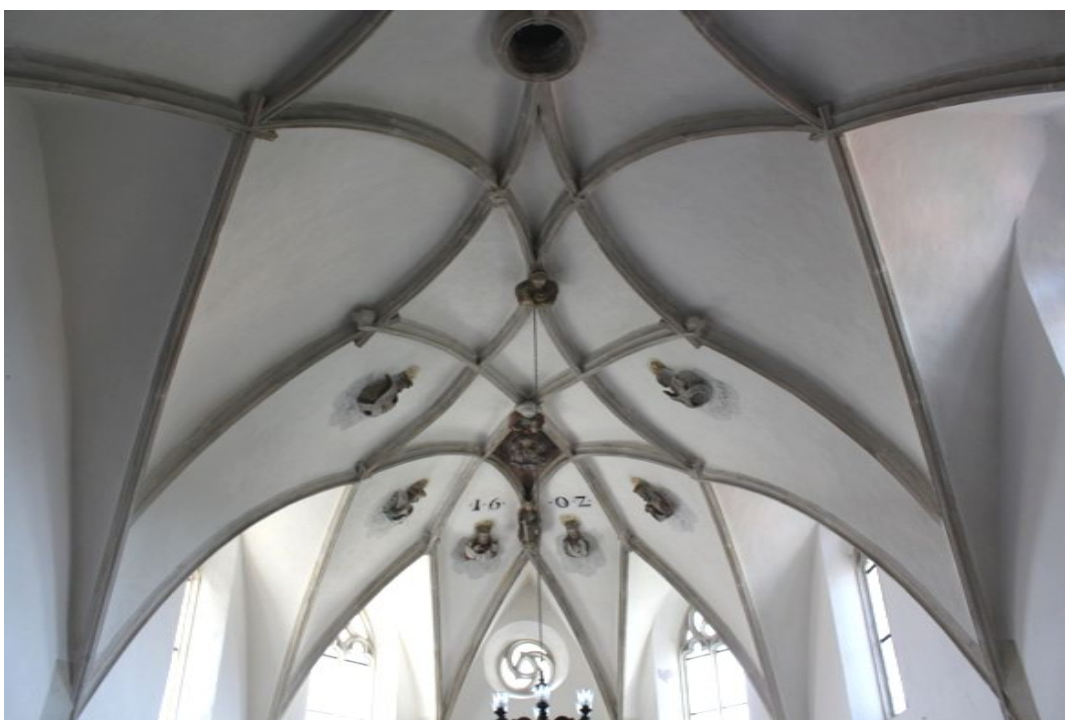
103. Znojmo, kaple sv. Anny a Martina, socha sv. Václava v průčelí

104. Znojmo, kaple sv. Anny a Martina, nápisová deska ve stěně schodiště

105. Znojmo, kaple sv. Anny, výběh klenebních žebér ze stěny

106. Znojmo, kaple sv. Anny, kroužená žebrová klenba s otvorem Ducha svatého

107. Znojmo, kaple sv. Anny, detail přetínajících se žebíř klenby

108. Znojmo, kaple sv. Anny, kružbové vzorce hrotitých oken a rozety

109. Znojmo, kaple sv. Martina, valená klenba s lunetovými výsečemi

110. Znojmo, kaple sv. Martina, vnitřní ochoz mezi vtaženými pilíři a hrotitá okna s kružbou

12. Anotace

Jméno a příjmení:	Jana Pospíchalová
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Mgr. Petr Čehovský, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018
Název práce:	Sakrální gotická architektura města Znojma

Název v angličtině:	Sacral Gothic Architecture in Znojmo
Anotace práce:	Bakalářská práce se věnuje gotické sakrální architektuře ve Znojmě. Součástí práce je shrnutí dějin města v období od 13. století do počátku 16. století a studie charakterizující vývoj gotické církevní architektury ve městě. Hlavní částí je katalog celkem osmi gotických sakrálních staveb ve Znojmě.
Klíčová slova:	Znojmo, gotika, architektura, sakrální, kostel, klášter
Anotace v angličtině:	This bachelor's thesis is dedicated to Gothic sacral architecture in Znojmo. The thesis summarizes the history of the town from the 13th century to the early 16th century and it includes a study that characterizes the development of Gothic religious architecture in the town. The main part is the catalogue of eight Gothic sacral buildings in Znojmo.
Klíčová slova v angličtině:	Znojmo, Gothic, architecture, sacral, church, monastery
Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha (43 stran), vložené CD
Rozsah práce:	119 stran
Jazyk práce:	Český